

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**28 ŞUBAT POSTMODERN DARBE SÜRECİNDE ROL
OYNAYAN AKTÖRLER HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME**

Muhittin IŞIK
16919015

Danışman
Doç. Dr. Seyfettin ASLAN

Diyarbakır 2018

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**28 ŞUBAT POSTMODERN DARBE SÜRECİNDE ROL
OYNAYAN AKTÖRLER HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME**

Muhittin IŞIK
16919015

Danışman
Doç. Dr. Seyfettin ASLAN

Diyarbakır 2018

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “28 Şubat Postmodern Darbe Sürecinde Rol Oynayan Aktörler” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

20/06/2018
Muhittin IŞIK

KABUL VE ONAY

Muhittin IŞIK tarafından hazırlanan “28 Şubat Postmodern Darbe S¼recinde Rol Oynayan Akt¼rler Hakkında Bir Değerlendirme” adındaki çalışma 20/06/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda j¼rimiz tarafından Kamu Y¼netimi Anabilim Dalı **Y¼KSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Seyfettin ASLAN

Doç. Dr. Yılmaz DEMİRHAN

Dr. Öğr. Üyesi Abdulvahap ULU

ÖNSÖZ

28 Şubat darbesi, klasik askeri müdahalelerden farklı yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Bu yüzden “postmodern darbe” olarak da adlandırılmaktadır. Bu darbe olaydan ziyade bir sürecin ürünüdür. Bu süreçte, sivil aktörler (medya, yargı organları, sivil toplum kuruluşları, bürokrasi, muhalefet partileri, YÖK, üniversiteler) de askeri bürokrasiye tam destek vererek darbeye meşruiyet kazandırılmış; seçilmişler, atanmışlar tarafından iş başından uzaklaştırılmıştır.

“28 Şubat Postmodern Darbe Sürecinde Rol Oynayan Aktörler Hakkında Bir Değerlendirme” başlıklı çalışma, Türkiye’de siyasi tartışmaların içinde önemli bir yer tutan 28 Şubat’ın yaşanmasında etkili olan tüm resmi ve gayri resmi aktörleri beraber değerlendirmeyi amaçlaması açısından önem arz etmektedir. 28 Şubat müdahalesi ile ilgili çalışmalar irdelendiğinde 28 Şubat’ın tüm aktörlerini ele alan detaylı bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. 28 Şubat postmodern darbesi, yakın geçmişte yaşanan ve halen devam eden bir süreç olması hasebiyle önemlidir.

Çalışmada “nitel araştırma” tekniklerinden “metin içi analiz” yöntemine başvurulmuş, yoğunlukla konu ile bağlantılı kitaplar incelenmiş; makale, tez, gazete başlıkları, raporlar ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Çalışmada nitel tekniğin yanı sıra yer yer nicel verilere de yer verilmiştir.

Araştırmada; medya, sivil toplum kuruluşları, yargı organları, bürokrasi, muhalefet partileri, YÖK ve üniversitelerin süreç yanlısı ve ordudan yana tutum sergiledikleri sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bana düşünce ve deneyimleriyle rehberlik eden danışman hocam Doç. Dr. Seyfettin Aslan’a, bu süreçte destekleri ile her zaman yanımda olan aileme, kıymetli dostlarıma ve emeği geçen herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Muhittin IŞIK
Diyarbakır 2018

ÖZET

28 Şubat post-modern darbe, şüphesiz ki Türk demokrasi tarihinin en kara lekelerinden biridir. Türkiye'nin yakın tarihinde yaşanan bu anti demokratik süreç Türk siyasetinin eksen değişikliği yaşamada son derece etkili olmuştur. "Post-modern darbe" olarak tarihteki yerini alan askeri müdahale, olaydan çok bir sürecin ürünüdür. Bir süreci kavramanın en etkili yöntemi, süreçte rol oynayan aktörleri detaylı olarak incelemekten geçmektedir. Sürecin başat aktörü şüphesiz ki ordu olmuştur. Ordu, irtica ile mücadele etmek maksadıyla demokrasiye balans ayarı vermiştir. Orduya göre birinci iç tehdit "irtica" olup derhal bertaraf edilmeliydi. Bu süreçte "irtica" ve "terör" aynı kefeye konulmuş, hatta zaman zaman irticanın terörden (PKK) daha tehlikeli olduğu yönünde bir dizi söylemler ortaya atılmıştır. 28 Şubat post-modern darbesi, adından da anlaşılacağı üzere, alışlagelenden farklı metotlarla gerçekleştirilmiştir. Asker, sürece doğrudan müdahalede bulunmak yerine medya, sivil toplum kuruluşları, muhalefet partileri, üniversiteler, bürokrasi ve yargı organlarının desteğini alarak darbeyi meşrulaştırmaya çalışmıştır. 28 Şubat sürecinin ne zaman başlayıp ne zaman sona erdiği konusunda uzlaşma sağlanamamıştır. Süreci açıklığa kavuşturmak için iktidar ortağı Refah Partisi'nin faaliyet ve politikalarını gözden geçirmek gerekmektedir.

Çalışmada 28 Şubat sürecindeki demokrasi, laiklik ve siyasal İslam tartışmalarına da ayrıca yer verilecektir. Dahası, sürecin öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmelere kapsamlı bir şekilde değinilecektir. Bu çalışma, 28 Şubat Post-modern darbesinin arkasındaki dinamikleri ele alarak sürecin karmaşık niteliğini aydınlatmayı amaçlamaktadır. Çalışma, 28 Şubat post-modern darbesinin yaşanmasında rol oynayan tüm resmi ve gayri-resmi aktörleri birlikte ele alması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Sözcükler

Post-Modern Darbe, Ordu, Medya, Yargı, Sivil Toplum, Refah Partisi.

ABSTRACT

February 28 post-modern coup is undoubtedly one of the darkest spots in Turkish democracy history. This anti-democratic process of the recent history of Turkey has been extremely effective in life changes the axis of Turkish politics. The military intervention in the history as a “post-modern coup” is very productive process. The most effective method of a process conception is to examine in detail the actors who play role in process. The dominant actor of course has become the army. The army set the balance of democracy to combat against fundamentalism. According to the army, the first domestic threat was “fundamentalism” and had to be disposed of immediately. In this process, “fundamentalism” and “terrorism” were put on the same scale and sometimes a serious of rhetoric was made that the fundamentalism was more dangerous than terrorism (PKK). The February 28 post-modern coup, as the name suggest, was carried out with different methods. Instead of directly intervening in the process, the military tried to legitimize the coup by taking the support of the media, non-governmental organizations, opposition parties, universities, bureaucracy and judicial organs. There is no consensus as to when the February 28th period began and when it ended. In order to make the process clear, it is necessary to observe the activities and policies of the ruling Welfare Party.

Democracy, secularism and political İslam will also be discussed in the workshop on 28 February. Moreover, the developments before and after the process will be extensively addressed. This study aims to elucidate the complexity of the process by taking the dynamics behind the post-modern coup of February 28th. The study is important in terms of bringing together all the official and non-official actors involved in the post-modern coup on February 28th.

Keywords

Post-Modern Coup, , Army, Media, Judgment, Civil Society, Welfare Party.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLO LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

28 ŞUBAT SÜRECİNİN TARİHSEL VE DÜŞÜNSEL ARKA PLANI

1.1. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN TARİHSEL ARKA PLANI	6
1.1.1. Demokrat Parti Dönemi	6
1.1.1.1. Cumhuriyet Halk Partisi'nden Kopuş	7
1.1.1.2. Demokrat Parti'nin Laiklik ve Din Politikaları.....	9
1.1.1.3. Demokrat Parti'nin Ekonomi Politikaları	10
1.1.1.4. 27 Mayıs Müdahalesi ve Sonuçları	11
1.1.2. 12 Eylül Müdahalesi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	14
1.1.2.1. 1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Hürriyetler	15
1.1.2.2. Özal Dönemi	15
1.1.2.2.1. 24 Ocak Kararları	16
1.1.2.2.2. Özal ve ANAP İktidarı.....	16
1.2. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN DÜŞÜNSEL ARKA PLANI	18
1.2.1. Demokrasi	18
1.2.2. Laiklik	19
1.2.3. Kemalizm	20
1.2.4. Modernizm	21
1.2.5. İslamcılık	22
1.2.5.1. Milli Görüş Hareketi	22

1.2.5.1.1. Milli Görüş Çizgisini Benimseyen Partiler	23
1.2.5.1.1.1. Milli Nizam Partisi	23
1.2.5.1.1.2. Milli Selamet Partisi	23
1.2.5.1.1.3. Refah Partisi	24
1.2.5.1.1.4. Fazilet Partisi	25
1.2.5.1.1.5. Saadet Partisi	26

İKİNCİ BÖLÜM

POSTMODERN DARBEYE GİDEN SÜREÇ

2.1. 1990-1996 YILLARI ARASINDA YAŞANAN GELİŞMELER.....	27
2.1.1. 1991 Seçimleri ve Refah Partisi	28
2.1.2. 1993 Yılında Yaşanan Gelişmeler	29
2.1.2.1. Eşref Bitlis'in Ölümü	29
2.1.2.2. Özal'ın Ani Ölümü	30
2.1.2.3. Madımak Katliamı	31
2.1.2.4. Uğur Mumcu Cinayeti	32
2.1.2.5. İSKİ Skandalı	32
2.1.2.6. Bingöl Saldırısı	33
2.1.3. 1994 Krizi ve 5 Nisan Kararları	33
2.1.4. 1994 Yerel seçimleri	34
2.1.5. Gazi Mahallesi Olayları	35
2.1.6. 1995 Genel Seçimleri	36
2.1.7. Anayol Hükümeti Dönemi	37
2.1.7.1. Anayol Hükümeti'nin Kuruluşu	37
2.1.7.2. Anayol Hükümeti'nin Faaliyetleri	38
2.1.7.3. Anayol Hükümeti'nin Dağılışı	39
2.1.8. Refahyol Hükümeti Dönemi	39
2.1.8.1. Refahyol Hükümeti'nin Kuruluşu	39
2.1.8.2. Refahyol Hükümeti'nin Faaliyetleri	40
2.1.8.3. Refahyol Hükümeti'nin Dağılışı	41
2.2. 28 ŞUBAT NEDİR?.....	41
2.2.1. Postmodern Darbe	42
2.2.2. Süreç	43

2.2.3. 28 Şubat Hakkındaki Diğer Yorumlar	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT SÜRECİNİN SEBEPLERİ VE SÜREÇ SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

3.1. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN SEBEPLERİ.....	44
3.1.1. 28 Şubat Sürecinin İç Sebepleri	45
3.1.1.1. Susurluk Krizi	45
3.1.1.2. Başbakanlık Konutu'nda Verilen İftar Yemeği	46
3.1.1.3. Taksim'e Cami Projesi	47
3.1.1.4. Kudüs Gecesi.....	47
3.1.1.5. Aczimendiler Meselesi.....	48
3.1.1.6. 28 Şubat Sürecinin Diğer İç Sebepleri	49
2.1.2. 28 Şubat Sürecine Yol Açan Dış Etkenler	50
2.1.2.1. İran Gezisi	50
2.1.2.2. Libya Gezisi	51
2.1.2.3. D-8 Girişimi	51
2.1.2.4. 28 Şubat Sürecini Etkileyen Diğer Dış Etkenler	52
3.2. 28 ŞUBAT SÜRECİ SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER	53
3.2.1. Anasol-D Hükümeti Dönemi	53
3.2.1.1. Anasol-D Hükümeti'nin Kuruluşu.....	53
3.2.1.2. Anasol-D Hükümeti'nin Faaliyetleri.....	53
3.2.1.3. Anasol-D Hükümeti'nin Dağılışı	55
3.2.2. 28 Şubat Sürecini Uygulamaya Geçirme Çalışmaları.....	55
3.2.2.1. Batı Çalışma Grubu ve Faaliyetleri.....	55
3.2.2.2. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi	56
3.2.2.3. Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği.....	57
3.2.2.4. Emniyet Asayiş Yardımlaşma Protokolü ve Milli Askeri Stratejik Konsept	58
3.2.3. 18 Nisan 1999 Genel Seçimleri ve Anasol-M Hükümeti Dönemi.....	58
3.2.3.1. 18 Nisan 1999 Genel Seçimleri.....	58
3.2.3.2. Anasol-M Hükümeti Döneminde Yaşanan Gelişmeler.....	60
3.2.4. 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri ve Sonuçları	62
3.2.5. 28 Şubat Sürecinin Bilançosu	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT POSTMODERN DARBE SÜRECİNDE ROL OYNAYAN

AKTÖRLER VE AK PARTİ’NİN SÜREÇ İLE MÜCADELESİ

4.1. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN AKTÖRLERİ.....	66
4.1.1. Ordu.....	66
4.1.1.1. Ordunun Siyasete Müdahale Etmesi	67
4.1.1.2. 28 Şubat Sürecinde Ordunun Rolü.....	69
4.1.1.3. Ordu ve Milli Güvenlik Kurulu.....	70
4.1.1.3.1. Milli Güvenlik Kurulu’nun Tarihçesi	70
4.1.1.3.2. 28 Şubat Sürecinde MGK’nin Rolü	71
4.1.2. Medya	73
4.1.2.1. 28 Şubat Sürecinde Medyanın Rolü.....	74
4.1.2.1.1. Gazete Haberlerinin 28 Şubat Sürecine Etkisi	75
4.1.2.1.1.1. Hürriyet Gazetesi.....	76
4.1.2.1.1.2. Sabah Gazetesi	76
4.1.2.1.1.3. Milliyet Gazetesi	77
4.1.2.1.1.4. Cumhuriyet Gazetesi	77
4.1.2.1.1.5. Zaman Gazetesi	78
4.1.3. Muhalefet Partileri.....	79
4.1.4. Yargı Organları	80
4.1.5. Bürokrasi	81
4.1.6. Sivil Toplum Kuruluşları	82
4.1.6.1. 28 Şubat Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü	82
4.1.7. YÖK ve Üniversiteler.....	84
4.1.7.1. Üniversiteler ve Türban Sorunu	84
4.1.7.2. İkna Odaları.....	85
4.2. AK PARTİ’NİN SÜREÇLE MÜCADELESİ.....	86
4.2.1. Ak Parti ve Başörtüsü Sorunu	87
4.2.2. Ak Parti ve Katsayı Engeli	87
4.2.3. Ak Parti ve Askeri Vesayet	88
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA	97
EKLER	102

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: 1991 Genel Seçimlerinde Alınan Oyların Partilere Dağılımı	29
Tablo 2: 1994 Yerel Seçimlerinde Alınan Oyların Dağılımı	34
Tablo 3: 24 Aralık 1995 Genel Seçimlerinde Alınan Oyların Dağılımı.....	37
Tablo 4: 18 Nisan 1999 Genel Seçimlerinde Alınan Oyların Partilere Dağılımı.....	60
Tablo 5: 3 Kasım 2002 Seçimlerinde Alınan Oyların Partilere Dağılımı	63

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devleti
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Ak Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
BAĞ.	Bağımsızlar
BÇG	Batı Çalışma Grubu
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
D-8	Developing Eight
DEP	Demokrasi Partisi
DİA	Devletin İdeolojik Aygıtları
DİSK	Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	Demokrat Parti
DSP	Demokratik Sol Partisi
DTP	Demokrat Türkiye Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
EMASYA	Emniyet Asayiş Yardımlaşma Protokolü
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
FP	Fazilet Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
IDP	İslahatçı Demokrasi Partisi
IMF	International Monetary Fund
İSKİ	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
JİTEM	Jandarma İstihbarat Terörle Mücadele
KESK	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MASK	Milli Askeri Stratejik Konsept
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MGSB	Milli Güvenlik Siyaset Belgesi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	Milli Nizam Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
NATO	North Atlantic Treaty Organization
PKK	Partiya Karkeren Kürdistan
RP	Refah Partisi

RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SÇG	Sivil Çalışma Grubu
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TBBM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TL	Türk Lirası
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
YAŞ	Yüksek Askeri Şura
YÖK	Yükseköğretim Kurumu

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti 1960'lerden sonra neredeyse her on yılda bir askeri müdahalelerle karşı karşıya kalmıştır. 27 Mayıs 1960 Darbesi Cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesi olarak tarih sayfalarında yer bulurken bunu sırasıyla; 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül 1980 darbesi, 28 Şubat 1997 Post-modern Darbesi, 27 Nisan 2007 E- Muhtırası ve son olarak 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsü izlemiştir.

27 Mayıs Darbesi ile Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti, 12 Mart Muhtırası ile Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi, 12 Eylül müdahalesi ile Milliyetçi Cephe Hükümeti, 28 Şubat Post-modern Darbesi ile Erbakan'ın Başbakanlığındaki Refahyol Hükümeti, 27 Nisan E-Muhtıra ve 16 Temmuz darbe girişiminde Adalet ve Kalkınma Partisi hedef alınmıştır.

Türk siyasal hayatındaki her askeri müdahale (darbe) kalıcı izler bırakmıştır. Yaşanan darbe ve muhtıralardan hiçbirinin 28 Şubat Post-modern Darbesi kadar derin ve kalıcı izler bırakmadığı söylenebilir. Kaldı ki, 28 Şubat sürecinin etkileri aradan yirmi yıl geçmesine rağmen günümüzde halen tümüyle silinememiştir. Bunun yanında, 2002 yılından sonra 28 Şubat sürecinin bir ürünü olarak farklı bir siyasi kimlikle iktidara yürüyen muhafazakâr demokrat hareket, 28 Şubat sürecinde yaşanan mağduriyetleri gündeme taşımış ve çağdaş demokrasi anlayışı ile bağdaşmayan uygulamalara son vermek için önemli adımlar atmıştır.

Türk demokrasisi uzun yıllar askeri vesayet rejimlerine maruz kaldığından dolayı gelişme imkânı bulamamıştır. Militarist zihniyet zaman zaman sivil irade üzerinde tahakküm kurma yoluna başvurmuş ve kendisine özerk bir alan kurmuştur. Ordunun böyle bir yönetime başvurmasında dış güçlerin, özellikle NATO ve İsrail'in açık desteğinin etkili olduğu iddia edilmektedir.

21. yüzyılda değişen ve dönüşen dünyada Türkiye’de yoğun bir şekilde yaşanan askeri müdahaleler demokrasinin kurumsallaşmasını da önlemiştir. Tepeden inmece metotlarla yapılan her illegal müdahale demokrasi kültürünü zedelemektedir. Zira seçimle işbaşına gelenler, her seferinde bu yöntemlerle atanmışlar (askerler) tarafından iktidardan uzaklaştırılmakta ve böylece halkın iradesine ipotek konulmaktadır. 28 Şubat sürecinde de ordu, kendisine adeta demokrasinin kurtarıcısı rolü biçmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyeti ilan ettikten sonra askerlik mesleği ile siyaseti birbirinden ayırma çabalarına girişmiş, askere parlamentoda siyaset yapma şartını üniformalarını çıkarmaya, yani istifa veya emekli olmaya bağlamıştır. I. TBMM’de Kurtuluş Savaşı’nda görev almış çoğu komutan istifa etmeden milletvekilliği yapabilmiş olmasına rağmen II. TBMM’de böyle bir durum söz konusu olmamış, alınan kararla askerlerin görevi devam ederken milletvekili olamayacakları yasa ile güvenceye alınmıştır. 1950’lere kadar ordunun siyasetle bağlantısı kesilmiş ve herhangi bir askeri müdahale ile karşılaşılmaamıştır.

Türkiye’nin son elli yılında ise ordu gerek doğrudan gerek dolaylı yollarla siyaset kurumuna müdahalelerde bulunmuştur. Bunu yaparken de kendisine anayasal bir çerçeve bulabilmiştir. Kimi zaman ise kurucu iktidar rolünü üstlenip yeni bir anayasa tasarlamıştır. Hiyerarşi zinciri içinde faaliyet gösteren bir kurumun demokrasiye ne kadar katkıda bulunabileceği tartışmalıdır.

Öte yandan 21. yüzyılda dördüncü bir kuvvet olarak varlığını sürdüren medyanın da, toplumun yönlendirilmesinde ve şekillenmesinde büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Zaman zaman kamuoyu oluşturarak zinde güçlerin basın tankına dönüşen medya, toplum nazarında güven erozyonuna uğramaktadır. Darbecilerin kitle iletişim araçları üzerinde mutlak tahakküm kurmadan askeri bir müdahalede bulunmaları pek olağan görünmemektedir. 28 Şubat sürecinin yaşanmasında başta gazete manşetleri olmak üzere yazılı ve görsel medya kilit rol oynamıştır. Haber kullanılarak propaganda oluşturma yoluna gidilmiştir. Öncesi ve sonrasıyla darbenin medyadaki yansımaları konuyu analiz etmede hayati önem arz etmektedir.

Demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarından biri de kuşkusuz ki muhalefet partilerinin varlığıdır. 28 Şubat darbesinden önce REFAHYOL koalisyonunun devrilmesinde dönemin muhalefet partilerinin (ANAP, DSP, CHP) etkisi göz ardı edilemez. Bu muhalefet partileri, seçmen iradesi ile iktidar olan koalisyon hükümetini etkisiz kılmak için her türlü yola başvurmuşlardır. Zira muhalefet partileri kendileri için iktidar kapılarının bu şekilde açılacağını öngörmüşlerdir.

Gerçekte sivil toplum kuruluşları demokrasiyi konsolide etmek misyonuyla varlık gösteren kuruluşlardır. Ne var ki, 28 Şubat sürecinde sivil toplum kuruluşları sivil iradeye ipotek konulmasına katkıda bulunmuşlardır. Kimi sivil toplum kuruluşları hükümetin derhal uzaklaştırılması için müşterek bildirimler yayımlayarak hükümete alenen meydan okumuşlardır. Süreci daha iyi bir şekilde idrak edebilmek için KESK, TESK, DİSK, TOBB... gibi sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini irdelenmek gerekmektedir.

Öte yandan 28 Şubat sürecinde YÖK ve üniversiteler de ordudan yana tavır sergilemişlerdir. Bu süreçte Refahyol koalisyonuna YÖK ve üniversite kanadından büyük tepkiler yöneltilmiştir. Bu tepkilerin gösterilmesinde Refah Partisi'nin başörtüsü konusundaki görüşleri de önemli bir etken olmuştur.

Demokratik hukuk devletlerinde güçler ayrılığı ilkesi temel ilkelerdendir. Bu anlamda yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemelerin uhdesinde olduğu hukuk devletinde keyfi müdahaleler söz konusu olamaz. Ne var ki, yargı organları bu süreçte, hem ordunun brifinglerine katılarak hem de Refah Partisi'nin kapatılmasına sebebiyet vererek sürece destek vermişlerdir.

Aslında 28 Şubat sürecinin düşünsel temellerinin Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan modernleşme projesine kadar geri götürülebileceği ileri sürülebilir. Nitekim 19. yüzyılda Osmanlı'nın başta askeri alanda olmak üzere Batıyı model alması geleneksel kurumların etkisini azaltmıştır. Lale Devri ile başlayan Batı'nın üstünlüğünü kabul etme anlayışı Tanzimat ile beraber ivme kazanmıştır. Osmanlı'nın küllerinden doğan Türkiye Cumhuriyeti'nin daha ilk yıllarında geleneksel kurumlar ilga edilmiş ve modernite bir proje olarak her alanda uygulanmaya başlanmıştır. Modernleşme projesi "tepeden inme" bir yöntemle

uygulanmıştır. Modernleşme olgusunun, Demokrat Parti iktidarına kadar hız kesmeden devam ettiği söylenebilir.

1950 yılında Demokrat Parti'nin tek başına iktidar olması ile tek parti döneminde revaçta olan modernizm olgusu yerini tekrar dirilen İslamcılık düşüncesine bırakmıştır. 1950'li yıllar ve sonrasında İslamcılık cereyanının tekrar önem kazanmasında, soğuk savaş ile beraber ortaya çıkan Sovyet tehdidinin etkisi büyüktür. Osmanlı devletinin son zamanlarında sosyal ve siyasal kombinasyonu sağlamak amacıyla ortaya atılan İslamcılık akımı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber kesintiye uğramış; ancak Refah Partisi ile beraber doruğa ulaşmıştır. Bu görüş, bir bakıma, 28 Şubat sürecinin düşünsel arka planını oluşturmaktadır.

28 Şubat sürecindeki tartışmaların ana ekseninde din ve laiklik yatmaktadır. 1982 anayasası düşünce ve vicdan özgürlüğünü temel haklar arasında saymasına rağmen 28 Şubat sürecinde din hedef alınmış, bireylerin olağanüstü hallerde bile dokunulamayacak temel haklarına müdahalede bulunulmuştur. 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısında alınan kararlar doğrultusunda sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim vasıtasıyla imam hatip okullarının orta kısımlarının işlevsiz bırakılması için yoğun mücadele verilmiştir. Bunun yanı sıra, tarikatlarla ilişkili kurumların (dernek, özel yurt, okul, vakıf, kuran kursları...vb.) tamamı ordunun denetimi altına alınmıştır.

28 Şubat sürecini ele alan çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır; "28 Şubat Sürecinin Tarihsel ve Düşünsel Arka Planı" adlı başlığı taşıyan birinci bölümde; Demokrat Parti döneminden 1990'lı yılların başlarına kadar yaşanan gelişmeler ve 28 Şubat sürecinin ortaya çıkmasında etkili olan siyasi düşünce kalıpları (Kemalizm, laiklik, demokrasi, modernizm, İslamcılık) hakkında genel bilgiler verilmektedir. Bu bölümde, Demokrat Parti'nin politikalarının 28 Şubat sürecinin altyapısının oluşturulmasındaki rolünden bahsedilip 12 Eylül müdahalesi ve sonrası gelişmelere, 28 Şubat sürecinde resmi ideolojinin etki alanı ve ideolojik dayatma ile ilgili araştırma bulgularına yer verilip dönemin sofistike yapısı açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın, “Postmodern Darbeye Giden Süreç” başlığını taşıyan ikinci bölümünde; 1990’ların başlarında yaşanan faili meçhul cinayetlerden başlayarak zaman dilimi içerisinde kurulan kısa ömürlü koalisyonların kuruluşu, icraatları ve iktidardan düşme süreçleri hakkında bilgi verilecektir. Bu bölümde özellikle Refah Partisi’nin iç ve dış politikalarının uluslararası güçlerin tepkisini çekmesi üzerinde durulacak ve bölüm sonunda 28 Şubat’ın ne olduğu konusunda ortaya atılan iddialar hakkında bilgi verilecektir.

“28 Şubat Sürecinin Sebepleri ve Süreç Sonunda Yaşanan Gelişmeler” başlıklı üçüncü bölümde, 28 Şubat sürecinin iç ve dış nedenlerine ve sürecin Türk siyasal hayatı üzerinde bıraktığı derin izlere yer verilecektir. Dahası, 2000’li yıllardan sonra kurulan muhafazakâr demokrat bir hareketin yükselişinde 28 Şubat sürecinin rolüne değinilecektir. Bunun yanı sıra, askeri müdahale geleneğinin önemli saç ayaklarını oluşturan 27 Nisan E- Muhıra ve 15 Temmuz darbe girişiminin 28 Şubat Post-modern Darbesi ile benzer yönlerine kısaca denilecektir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise, 28 Şubat sürecinin yaşanmasında etkili olan resmi ve gayri resmi aktörlerin rolüne ve Ak Parti’nin süreçle etkin mücadelesine yer verilecektir. Bu bölümde başta ordu ve medya olmak üzere muhalefet partileri, sivil toplum kuruluşları, bürokrasi, yargı organları ve üniversitelerin bir bütün olarak darbeyi meşrulaştırma girişimleri ve Ak Parti’nin 2002-2017 yılları arasında 28 Şubat sürecinin uygulamalarına yönelik politikaları üzerinde durulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

28 ŞUBAT SÜRECİNİN TARİHSEL VE DÜŞÜNSEL ARKA PLANI

1.1. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

28 Şubat sürecinin temelini Demokrat Parti'nin iktidara geldikten sonra izlediği politikalar oluşturmaktadır. 28 Şubat sürecinin başlangıç noktası konusunda görüş birliği olmamasına rağmen, DP'nin özellikle din (İslam) ve ekonomi (Anadolu sermayesi) konusundaki hassasiyeti, 28 Şubat sürecinin arka planının Menderes dönemine kadar uzandığını kanıtlar niteliktedir. Bunun yanı sıra, 1950'lerle birlikte demokrasiye geçilmiş, dini değerler serbest bir şekilde ifade edilebilmiş ve merkez ile çevre arasındaki mesafe daralmaya başlamıştır. Dahası İnönü döneminde kurulan "Köy Enstitüleri"nin Menderes döneminde kapatılması ile 28 Şubat sürecinde "irtica odağı" veya "Siyasal İslam'ın arka bahçesi" olarak nitelendirilen İmam Hatip Okulları'nın önü açılmıştır. Menderes ile ekonomide temelleri atılan ve Özal ile beraber "Anadolu Kaplanları" olarak nitelendirilen yeni bir sermaye hareketi ortaya çıkmış ve bu gelişme ile İstanbul merkezli burjuvaziye bir rakibi ortaya çıkmıştır. Böylece 28 Şubat sürecinin arka planının temelleri atılmıştır.

1.1.1. Demokrat Parti Dönemi

Demokrat Parti, 10 yıllık iktidarında demokrasi, laiklik, ekonomi, din alanında önemli gelişmelere imza atmıştır. 28 Şubat sürecini açıklığa kavuşturmak için Menderes dönemi politikalarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu başlık altında, DP'nin CHP'den koparak on yıllık iktidarında ekonomi, laiklik, din eksenli politikaları ve 27 Mayıs müdahalesine maruz kalışı ele alınacaktır.

1.1.1.1. Cumhuriyet Halk Partisi'nden Kopuş

Cumhuriyet Halk Partisi, TBMM'nin açılmasıyla Halk Fırkası ismiyle kurulmuş, üç yıl sonra Cumhuriyetin ilan edilmesiyle Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935 yılı kongresinde ise bugünkü ismine kavuşmuştur. Parti, Cumhuriyetin köklü partisi olması hasebiyle önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra, CHP Türk siyasal yaşamının şekillenmesinde kilit rol üstlenmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 yılında Kazım Karabekir'in başkanlığında "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" adıyla ilk muhalefet partisi kurulmuş; ancak 1925 yılında Şeyh Said isyanında parmağı olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. Çok partili hayata geçişin ikinci önemli saç ayağını oluşturan gelişme ise; ilk muhalefet partisinin kapatılmasından beş yıl sonra kurulan "Serbest Cumhuriyet Fırkası"nın kurulması olmuştur. Ne var ki, bu muhalefet partisinin de ömrü uzun olmamıştır. Böylece çok partili hayata geçiş yolunda atılan adımların ikisi de başarısız olmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar Türkiye, tek partili muhalefetsiz iktidar tarafından idare edilmiştir. 1945 yılında Nuri Demirağ tarafından "Milli Kalkınma Partisi" kurulmuş ve Türkiye'de demokratikleşme açısından önemli bir adım atılmıştır. Türkiye'de çok partili demokratik hayata geçilmesinde dış dinamiklerin rolü de etkili olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında dünya barışını tesis etmek gayesiyle kurulan Birleşmiş Milletler (BM) Örgütü'ne mensup olmanın şartlarından biri de ülkede çok partili bir demokrasinin varlığıydı.

1946 yılına gelindiğinde ise; ülkede birden fazla siyasal partinin varlığına şahit olunmuştur. Ancak bu kurulan partilerden hiçbiri CHP'nin doğurgan partisi,¹ Demokrat Parti, kadar etkin olamamıştır. Kurulan Partiler her ne kadar etkin olamamışlarsa da Türkiye'de çok partili hayata geçişin sağlanmış olması hasebiyle kilit önem arz etmektedir.

¹ CHP, parti içi muhalefetin sonucu olarak tarih boyunca çok sayıda "doğurgan parti"yi üretmiş ve "doğurganlık" kavramını Türk siyasal hayatına taşımıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile başlayan "doğurganlık" gelenek sırasıyla; Serbest Cumhuriyet Fırkası, Demokrat Parti, Güven Partisi, Cumhuriyetçi Parti ile varlığını sürdürmüştür (Türköne, 2011: 377).

7 Haziran 1945 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde muhalif bir kopuşa tanık olunmuş; Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından “dörtlü takrir” adı verilen önerge meclise sunulmuş ve nihayetinde 7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti adında yeni bir parti kurulmuştur. Partinin genel başkanlığına ise -daha sonra cumhurbaşkanlığı makamına getirilecek olan- Celal Bayar getirilmiştir (Nohutçu, 2012: 646).

Esas itibariyle DP'nin, CHP'den daha sağda olduğu söylenebilir. Program açısından değerlendirildiğinde DP'liler sağda duruyorlardı. DP, politikada demokrasi ilkesini, iktisatta ise liberalizm ilkesini benimsiyordu. DP, programında alabildiğine geniş serbest bir intizama ve refaha yönelik uygulamalara yer vermişti. Ancak Türkiye kadar DP'nin de refaha gereksinimi vardı (Birand, Dündar ve Çaplı, 2006: 28).

“Yeter, Söz Milletindir” sloganıyla siyaset sahnesine çıkan Demokrat Parti ve kurucuları “demokrasi” talebini dile getirmişlerdir. 1946 yılında yapılan ve hileli olduğu konusunda yoğun tartışmalar bulunan seçimlerde yalnızca 62 milletvekili çıkarabilen DP, 1950 yılında yapılan genel seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi karşısında kesin bir zafer elde etmiştir (Türköne, 2011: 377). Demokratların 1946 yılında yapılan milletvekili seçimlerini kaybetmeleri şaşırtıcı olmamıştır. Ancak, kazanma şanslarının olmadığı farkında oldukları halde çetin bir mücadele ortaya koymuşlardır. Dahası, tam olarak kurumsallaşmış bir örgütleri de söz konusu değildi ve bürokratik kanat da CHP'ye yakındı. 1946 genel seçimlerinin şaibeli olduğu konusunda genel bir görüş birliği mevcuttur (Ahmad, 2016: 130).

1946 seçimlerine “açık oy, gizli sayım” ilkesi doğrultusunda gidilmiş, tek parti rejimi 1950 yılına kadar iktidarını konsolide etmiştir. 1950'ye gelindiğinde ise yapılan genel seçimlerde “gizli oy, açık sayım” modeli benimsenmiş ve Demokrat Parti, Türk siyasal tarihinde rekor düzeyde (% 53,5) oy alarak 27 yıllık CHP iktidarına son vermiştir. CHP ise; ana muhalefet konumuna düşmüş ve böylece CHP'den kopan muhalif hareket, 1950'den 1960 senesine kadar iktisadi, siyasi, sosyo-kültürel, dini açıdan ülkenin seyrini değiştirmiştir.

1.1.1.2. Demokrat Parti'nin Laiklik ve Din Politikaları

Demokrat Parti'nin programı neredeyse CHP ile aynıydı. Demokratlar da tıpkı CHP gibi "Altı Ok"u anayasa gereği programlarına dâhil etmişlerdir. Fakat CHP'den farklı olarak dönemin koşullarına uyarlayacaklarını dile getirmişlerdir. Demokratik kültürü geliştirmek demokratların esas gayesini teşkil etmektedir. Devlet müdahalesini olabildiğince kısıtlama arayışında olan demokratlar, bireyin temel hak ve hürriyetlerini artırmaktan yana olmuşlardır. Millet hâkimiyetini ve halkçılık prensibini ısrarla öne çıkartmışlardır. CHP'nin keyfi uygulamaları halk nazarında prestij kaybına neden olmuş ve demokratlar da bundan yararlanarak tek parti döneminin keyfi uygulamalarını sürekli dile getirerek siyaset anlayışlarını ustalıkla sürdürmüşlerdir (Ahmad, 2016: 128-129).

28 Şubat sürecinin tarihsel arka planını kavramak açısından Demokrat Parti'nin dine yaklaşımı hayati önemdedir. Demokrat Parti'nin ideolojik tutumu - tıpkı 28 Şubat sürecindeki REFAHYOL Hükümeti gibi- darbeye davetiye çıkarmıştır. Demokrat Parti, 1950 seçimlerinden hemen sonra, iktidarının ilk yılında, ilk icraatı olarak Arapça ezan yasağını kaldırarak ezan serbestisine önayak olmuş ve bu konuda inisiyatif müezzinlere bırakmıştır. Böylece, 18 yıl boyunca süregelen yasak, DP iktidarı ile tarih olmuştur.

Demokrat Partinin gerici ve Atatürk düşmanı bir parti olarak değerlendirilmesinin esas gerekçesi, Türkçe okutulan ezanın Arapça okunması yasağını kaldırmasıdır. Oysaki Demokrat Parti, halkın rejime karşı cephe almasına sebep olan din düşmanlığını yok etmek suretiyle Cumhuriyetin teminatı olan laiklik ilkesinin geniş halk kitlelerince benimsenmesine önayak olmuştur (İlcak, 1999: 36). Söylenenlerin aksine, Demokrat Parti hiçbir zaman Atatürk ve laiklik karşıtı bir tutum sergilememiş, hatta DP döneminde, Atatürk'e yönelik hakaret ve saygısızlıkların belirmesi neticesinde 1951 yılında 5816 Sayılı "Atatürk'ü Koruma Kanunu" çıkarılmıştır.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra, İslam'ın tekrar ihya olduğu veya dirildiği noktasında bir dizi söylemler gündeme gelmiştir. Gözlemcilere göre, DP'nin İslam'a olan yaklaşımının sebebi, oy kazanma stratejisiydi. 1950'li ve

1960'lı yılların tartışma konularından biri de mütedeyyin kesime verilen tavizler karşısında Kemalist kesimin tehlike altında olup olmadığına yönelikti (Ahmad, 2010: 474).

Demokrat Parti iktidarı ile din, toplumun birçok alanında hissedildiği gibi medya dünyasında da hissedilmeye başlanmıştır. Radyolardan okunan Kur'an-ı Kerim, DP'nin toplumun dini değerleri konusundaki hassasiyetini açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü daha önceleri yasak olan bu tür uygulamalar DP iktidarı döneminde serbest olmuştur. Bu dönemde okullarda din derslerinin zorunlu duruma getirilmesi ise laiklik karşıtı olduğu gerekçesiyle zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Özellikle dönemin Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri, din konusunda çok ılımlı bir tutum göstermiştir. Ayrıca bu dönemde İmam Hatip sayısında da bir artış olmuştur.

1948'de DP içerisinde yer alan bir azınlığın partiden ayrılması sonucu kurulan Millet Partisi, 1954 yılında DP iktidarı tarafından laiklik karşıtı tutumlarda bulunduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. Akabinde Parti, "Cumhuriyetçi Millet Partisi" ismiyle siyaset arenasında yer almıştır (Aydın ve Taşkın, 2017). Böylece DP, laiklik prensibi konusunda ne kadar titiz olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Tek parti döneminde din üzerinde yoğun bir baskı vardı. Ancak çok partili sürece geçildikten sonra hem CHP hem de DP mütedeyyin kesimin oyunu almak için yarışa girmişlerdi. 1957 seçimlerine gelindiğinde DP, CHP'yi dinsizlik ve komünistlikle itham etmiş ve kendi döneminde inşa edilen imam hatip kurumları ve camilerden kıvançla bahsederek dini kitleye hitap etmekteydi (Zürcher, 2015: 338-339).

1.1.1.3. Demokrat Parti'nin Ekonomi Politikaları

Demokratlar üstyapıyı kurmak için ekonomi ve toplumu modernleştirme arayışında bulunmuşlardır. Demokratların ekonomi politikalarının planlı olmadığı yoğun bir şekilde dile getirilmektedir. Bunun nedeni Demokratlar'ın, komünist ve bürokratik uygulamalara karşı cephe almış olmalarıdır. Menderes Hükümeti, sanayileşme yerine tarım ve madencilğe öncelik vermiştir. Tarımın önem kazanması

ile beraber tarım araçları, özellikle traktör, sayısında ciddi artışlar yaşanmıştır. İktidarının ilk dört yılında Menderes, yıllık %13'lük oranda rekor büyümeye ulaşmıştır. 1956 yılına gelindiğinde ise, liberal politikalar rafa kaldırılarak "Ulusal Korunma Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanunla beraber hükümet ekonomiye müdahale etme ve ekonomiyi düzenleme yetkisine kavuşmuştur. 1957 milletvekili seçimleri Demokratların güç kaybetmesine, Cumhuriyetçilerin ise sandalye sayısını artırarak güç kazanmasına neden olmuştur. Yükselen enflasyon ve keskin döviz krizi ekonomik bunalımı doğurmuş ve bu bunalım, Menderes'i popülist uygulamalara sevk etmiştir. 1950'li yılların sonlarına gelindiğinde ekonomi Menderes tarafından kontrol edilemez bir duruma gelmiştir. Menderes'in 27 Mayıs'ta iktidardan düşürülmesi esnasında ise Türkiye ekonomisi çöküşün eşliğindeydi (Ahmad, 2016: 138-143).

Özetle, iktidarının ilk dönemlerinde liberal ekonomiyi benimseyen Menderes, iktidarının ilk beş yıldan sonraki zaman diliminde devletçi politikalara yönelmiştir. Menderes, iktidarının ilk yıllarında küresel ekonomi ile entegrasyon arayışında olmuş ve bu yüzden yabancı sermayeyi teşvik edici uygulamalara başvurmuştur. Menderes ile beraber kırsal kesimlere yönelik devletin iktisadi ilgisi artmış ve 1980'li yıllardaki Özal politikalarının temeli atılmıştır. Başka bir deyişle, Menderes ile beraber Anadolu sermayesi canlılık kazanmış, kırsal kesimlerde tarımın teşvik edilmesi ile taşra sermayesinde ilerleme kaydedilmiştir. Kaldı ki, 28 Şubat hareketinin iktisadi yönünü ise sözü edilen Anadolu burjuvazisinin İstanbul merkezli burjuvazisi karşısında önemli bir rakip olma konumuna gelmesi teşkil etmektedir.

1.1.1.4. 27 Mayıs Müdahalesi ve Sonuçları

27 Mayıs askeri müdahalesi, 38 kişilik albay ve daha alt rütbedeki subaylarca tasarlanmış bir darbedir. Milli Birlik Komitesi adı verilen bu oluşum 1960 darbesi ile yönetimi devralmıştır. İktidarı ele geçiren cuntacılar, radyodan bildiri okuyup mevcut demokrasi krizine, kardeş kavgasına vurgu yaparak bu gibi hususlara son vermek amacıyla yönetime el koyduklarını dile getirmişlerdir. Subaylar ve MBK'nin başı Cemal Gürsel demokrasi ortamı için gerekli şartlar oluştuğunda adil ve serbest seçimler vasıtasıyla yönetimden ayrılacakları vaadinde bulunmuşlardır. Ancak çok geçmeden MBK, radikaller ve ılımlılar olmak üzere ikiye bölünmüştü. Radikaller,

devletin askeri vesayet rejimi ile idare edilmesinden yana tavır takınırken, ılımlılar kanadı, gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra, adil ve serbest seçimlerle yönetimin meclise devredilmesinden yanaydılar (Nohutçu, 2012: 665).

Cuntacılar, Demokrat Parti'yi iktidardan indirme planlarına 27 Mayıs müdahalesinin öncesinde başlamışlardır. On yıllık DP iktidarının faaliyetlerini sonlandırmak maksadıyla 1950'lerde ordu içerisinde birtakım cuntalar oluşmuştur. Ülkenin muhtelif yerlerinde konumlanmış cunta birlikleri, kimi zaman kendi başına kimi zamanda irtibatlı hareket ederek DP'yi iktidardan düşürmek amacıyla darbe ortamı için uygun zemin oluşturmak için hazırlıklar yapmışlardır. Evvela, hatırı sayılır şahısların telefonları kesilmiş, darbenin gerçekleşeceği ilk saatlerde komando birlikleri ve Kara Harp Okulu talebeleri, Ankara'nın önemli yerlerini işgal etmekle görevlendirilmiştir. 27 Mayıs günü yönetime el konulduktan sonra, radyo aracılığıyla Alparslan Türkeş tarafından ihtilal bildirisi tüm halka duyurulmuştur. Bildiride ihtilalin hiçbir siyasi parti ve grubu hedef almadığı, hukuk düzeni içerisinde cereyan ettiği ve nesnel olduğu savunuluyordu. Ancak süreç böyle ilerlememiş, 27 Mayıs hareketi doğrudan DP'ye karşı yapılmıştı. Çünkü bu süreçte DP dışında kapatılan başka parti olmamış, çok sayıda DP'li enterne edilmiş ve DP'ye yakınlığı ile bilinen çoğu kamu görevlisi ihraç edilmiş veya sürülmüştür (Aydın ve Taşkın, 2017: 61-63).

Haziran 1960'da ihtilal kanunları yürürlüğe girmişti. MBK tarafından çıkarılan kanunlarla müdahaleye hukuksal bir meşruiyet kazandırılmak istenmişti. TSK İç Hizmet Kanunu'na istinaden darbe gerçekleştirilmişti. Zira bu kanun, orduya Cumhuriyeti muhafaza ve kollama yetkisi vermektedir (Birand, Dündar ve Çatlı, 2006: 170).

27 Mayıs müdahalesinin esas gerekçesi, 1950'lerin sonlarında yaşanan parlamenter yönetimin yozlaşmasıdır. Yaşanan bu durum askerlerin ortak hareket etmesinin yolunu açmış ve darbenin başarılı bir şekilde gerçekleşmesine olanak sağlamıştır. Darbeyi gerçekleştirenler başından itibaren DP'nin politikalarına karşı çıkan bir subay grubuydu (Hale, 2014: 134).

27 Mayıs müdahalesinin sebeplerinden biri de, Menderes'in Sovyetler Birliği ile yakınlaşma sürecini başlatmasıdır. Menderes'in bu hamlesinden çıkarları

zedeleneceğinden dolayı rahatsızlık duyan Batı ve ABD, çıkarlarını tehlikeye sokan Menderes'i 27 Mayıs darbesi ile cezalandırmışlardır (Can, 2012: 65). 27 Mayıs müdahalesi, diğer darbe ve muhtıralardan farklı olarak emir-komuta zinciri içerisinde gerçekleşmemiştir.

27 Mayıs darbesinden sonra Yassıada'da yargılanan Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu idam edilmiştir. Daha sonrasında referanduma sunulan 1961 Anayasa'sı % 61,74 olumlu (evet) oy oranıyla kabul edilmiştir. 1961 Anayasası'nın Türkiye'nin en özgürlükçü anayasası olduğu kabul edilmektedir. 1961 Anayasası ile birlikte "kuvvetler ayrılığı" prensibine geçilmiş, çoğulcu demokrasi anlayışı egemen olmuş, karma sistemden parlamenter sisteme geçilmiş, temel hak ve hürriyetlere anayasada geniş yer ayrılmıştır. 1961 yılından itibaren partiler tekrardan siyasi alana çıkmaya başlamış ve Türk siyasal hayatı koalisyon hükümetlerine tanık olmuştur.

1961 Anayasası iki özelliğiyle önceki anayasalardan ayrılmaktadır. İlk olarak daha önceki anayasaların kısıtlama getirdiği bireysel hak ve hürriyetlerin alanı bu anayasa ile genişletilmiştir. İkinci özellik, birinci özelliğin zıttı olarak, Milli Birlik Komitesi tarafından kurulan vesayet kurumları (Anayasa Mahkemesi, MGK, Askeri Yargıtay, RTÜK) ile demokrasinin alanı daraltılmış, meclis üzerinde sıkı bir denetim oluşturulmuştur (Aydın ve Taşkın, 2017: 89).

1961 Anayasası ile vatandaşlara tanınan hak ve hürriyetler, çok geçmeden 12 Mart Muhtırası ile kısıtlamaya gidilmiştir. Süleyman Demirel başbakanlığındaki Adalet Partisi (AP) Hükümetini hedef alan muhtıra ile askeri otorite daha da kuvvetlendirilmiş, Bakanlar Kurulu'na Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisinin önü açılmış, devlet memurlarına tanınan sendika kurma hakkı ve TRT'ye tanınan özerklik kaldırılmış, üniversitelerin özerkliği zayıflatılmış, Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kurulmuştur. Muhtıra metninde darbenin gerekçesi olarak, kardeş kavgası, kaos, ekonomik ve sosyal huzursuzluklar gösterilmiştir.

12 Mart'ta 27 Mayıs'ın aksine ihtilalciler yönetime doğrudan el koymamış, yalnızca hükümet değişikliğini talep etmişlerdi. Muhtıra metninde eğer talepleri

yerine getirilmezse iktidarı ele geçireceklerini beyan ediyorlardı. Bu durumda, başbakan Demirel'in önünde iki seçenek vardı, ya direnmek ya da teslim olma (Birand, Dündar ve Çaplı, 2000: 234). Ne var ki, Demirel istifa etmeyi yeğlemiştir.

Süleyman Demirel'in 12 Mart Muhtırası'na maruz kalmasının gerekçelerinden birinin de ABD tarafından kendisine dayatılan "haşhaş yasağı" talimatını reddetmesi olduğu kabul edilmektedir. Demirel'in olumsuz cevabının akabinde dönemin Amerikan Büyükelçisi Dışişleri Bakanı Çağlayangil'e, kendisinin hatıralarında bahsedildiği biçimde, "Çok kötü şeyler olacak" demekten kaçınmamış ve 12 Mart Muhtırası'nın ilk sinyalini vermiştir (Can, 2012: 65).

1.1.2. 12 Eylül Müdahalesi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Genelkurmay Başkanı Kenan Evren öncülüğünde 12 Eylül 1980 tarihinde ordu yönetime bir kez daha el koymuştur. Bu müdahale, "Bayrak Harekatı" olarak da nitelendirilmektedir. Akabinde ise Kenan Evren'in başında olduğu Milli Güvenlik Konseyi kurulmuş ve Bülend Ulusu hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. 12 Eylül müdahalesi ile siyasal partiler kapatılmış ve parti liderleri tutuklanmıştır. Siyasi yasaklar 1987 referandumu ile kaldırılmıştır.

12 Eylül müdahalesine "bayrak hareketi" ismi verilerek ülkenin tek bir bayrak altında bir araya gelmesi hedeflenmişti (Birand, 1984: 200).

12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti üçüncü kez askeri müdahale ile karşılaşmıştır. Bu darbe ile 1961 Anayasası tamamıyla devre dışı bırakılmıştır. 1961 müdahalesinden sonra siyasette aktif bir rol üstlenen Süleyman Demirel, Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi konjonktürüne elverişli olmayan 1961 Anayasası ile idare edilmeyeceğini en başından beri beyan etmişti (Özgan, 2008: 13). Maraş ve Çorum'da yaşanan olaylarla Türkiye'de bir kargaşa ortamı oluşturmak istenmiş, 12 Eylül darbesi için uygun bir zemin hazırlamak istenmişti (Ceylan, 2012: 81-82). 12 Eylül müdahalesi Türkiye'nin global sistemle bütünleşmesi için lüzumlu olan konjonktüre zemin hazırlamıştı (Can, 2012: 68). Bunun yanında, 12 Eylül müdahalesinin yalnızca dış güçlerin bir oyunu olmadığını da ifade etmek gerekir. Zira söz konusu müdahalenin sosyolojik nedenleri de bulunmaktadır. Türkiye'de

toplumsal sınıflar arasındaki kutuplaşmalar şiddet ortamının yaygınlaşmasına ve dolayısıyla darbeye zemin hazırlanmıştır.

12 Eylül vesayet rejimi 1983 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. 12 Eylül müdahalesi, 27 Mayıs ve 12 Mart müdahalelerine nazaran daha uzun süreli olmasına rağmen önceki iki müdahalenin aksine yönetime el koyan cuntacıların detaylı bir toplumsal ve iktisadi planları söz konusu olamamıştır (Hale, 2014: 293).

1.1.2.1. 1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Hürriyetler

1982 Anayasası da, tıpkı 1961 Anayasası gibi, Kurucu Meclis tarafından hazırlanmış ve 1982'de yapılan referandum neticesinde alınan % 91,37 kabul oyuyla kesinleşmiştir. 1982 Anayasa'sı 1961 Anayasası'na göre daha ayrıntılı olmasına rağmen daha az özgürlükçüdür. 1961 Anayasa'sındaki çoğulcu demokrasi prensibi, 1982 Anayasası'nda yerini çoğunlukçu demokrasiye bırakmıştır. 1982 Anayasası'nın önemli yeniliklerinden biri de yürütmeyi daha da güçlendirmesidir. Bu Anayasa ile cumhurbaşkanının yetki alanı genişletilmiştir. 1981 yılında Yüksek Öğretim Kurumu'nun kurulması ile üniversiteler üzerindeki denetim artmıştır. Bu anayasanın temel özelliklerinden biri de hiçbir suretle değiştirilemez değiştirilmesi dahi teklif edilemez madde sayısının artmasıdır.

1982 Anayasası, her ne kadar özgürlük alanını daraltmışsa da temel haklar arasında “din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklama” gibi hakları saymayı ihmal etmemiştir. Bunun yanı sıra, eğitim ve öğretimi hem hak hem de ödev olarak anayasal güvenceye almıştır. Ne var ki, 28 Şubat sürecinde hem din, vicdan ve düşünce hürriyeti hem de eğitim ve öğretim hakkı ve ödevi alenen ihlal edilmiştir.

1.1.2.2. Özal Dönemi

Türkiye'de Özal ile beraber muhafazakâr kesim yükselişe geçmiştir. Özal, kendisinden önceki dönemlerden farklı olarak başta ekonomik alanda olmak üzere birçok alanda Batı ile yakın ilişkiler içine girmiş, ithal ikameci anlayışı yıkmıştır. Özal'ın dışa açık politikalarından dolayı çıkarları zedelenen toplumun birçok kesimi rahatsız olmuştur. Özellikle İstanbul merkezli burjuvazi, Özal'ın ekonomi manevralarından son derece rahatsızlık duymuştur. Çünkü Menderes döneminde

temeli atılan Anadolu sermayesi, Özal ile beraber geniş bir alan bulmuştur. Böylece İstanbul burjuvazisine bir rakip ortaya çıkmıştır. Dahası Özal ile beraber imam hatip okullarının sayısında artış görülmüş, tarikatlar daha serbest hareket etme imkânına kavuşmuştur. Bunun yanı sıra Özal, dine karşı hoşgörülü bir tutum benimseyen bir siyaset adamıydı. Tüm bunlar, 28 Şubat'a giden süreçte önemli birer etken olmuştur. Ancak, Özal politikalarının temelini 24 Ocak Kararları oluşturmaktadır.

1.1.2.2.1. 24 Ocak Kararları²

Türkiye ekonomisi açısından ilk ciddi dönüşüm 1980 yılında alınan 24 Ocak Kararları ile yaşanmıştır. Bu kararlar doğrultusunda otarşik yapısı ile ithal ikameci modelden vazgeçilmiş, dışa açık modellerle iktisadi rekabetin önünü açmak hedeflenmiştir (Karahan, 2012: 121).

24 Ocak Kararları, 24 Ocak 1980'de dönemin hükümeti tarafından başvuru tedbirler paketi olarak ifade edilebilir. Tedbirlerin alınmasında IMF ile yapılan görüşmeler etkili olmuş ve uzlaşmaya varılması sonucu önlemler devreye girmiştir. Önlemlerden ilki olarak, yüksek bir devalüasyon öngörülmüştür. İkinci olarak kamuda ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nde personel alımlarında kısıntıya gidilmiştir. Dış satım desteklenmiş ve bütçe üzerindeki yükler minimize edilmeye çalışılmıştır (Aydın ve Taşkın, 2017: 310).

Türk medyası, 24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararlar için "24 Ocak Önlemleri" ibaresini kullanmıştır. Bu önlemler ülke ekonomisini piyasa şartları doğrultusunda dönüştüren ilk uygulamalardı (Ahmad, 2016: 211).

1.1.2.2.2. Özal ve ANAP İktidarı

24 Ocak Kararları'ndan hemen sonra Turgut Özal liderliğindeki ANAP'ın tek başına iktidar olduğu 1983-89 arası zaman diliminde, 24 Ocak Kararları'nın uygulanması neticesinde Türkiye ekonomisi istikrarlı bir büyüme profili çizmiştir (Karahan, 2012: 121).

² 24 Ocak Kararları ANAP iktidarından önce alınmış önlemlerdir; ancak bu kararların mimarı Özal olduğundan bu başlık altında inceleme gereği duyulmuştur. Söz konusu tedbirler 1983 yılından sonra iktidara gelen Özal'ın ve partisinin politikalarının temelini teşkil etmektedir.

1980 sonrasında yapılan seçimlerde merkez sağ ideolojiyi savunan partiler güçlenmeye başlamışlardır; zira bu partiler, hem iktidar hem de ana muhalefet olmaya hak kazanmışlardır. Merkez sağın yükselmesinde sosyal demokrat ideolojisini benimsemiş kesimin cılızlığı ve ANAP'ın yeni değerler ileri sürmesi etkili olmuştur (Göle, 2011: 43). Ahmad'a göre Özal döneminde hem Kur'an kursu hem İmam Hatip mektepleri sayısında önemli bir artış yaşanmıştır (Ahmad, 2016: 257). Turgut Özal liderliğinde Anavatan Partisi 1983-1989 yılları arasında tek başına iktidar olabilmiş ve ideolojik olarak modernizm ve muhafazakârlığı beraber sürdürmeyi tercih etmiştir. Daha sonrasında parti genel başkanlığına Mesut Yılmaz'ın getirilmesi ile parti laik bir çizgiye evrilmiştir.

Turgut Özal'ın genel başkanlığında ANAP iktidarı döneminde hayata geçirilen iktisadi ve siyasal reformlarla Türkiye'de büyük bir değişim ve dönüşüm süreci başlamıştır. Dönüşümün bir ayağını yerli/muhafazakâr Anadolu sermayesi oluştururken, diğer ayağını demokrasi ve insan haklarının gelişmesi neticesinde oluşan sivil toplum kuruluşları oluşturmuştur (Bostancı, 2012: 86-87).

Özal ile beraber ülkedeki küçük Anadolu sermayesi gelişme imkânı bulmuştur. Bununla beraber, kırsal kesimlerden şehirlere doğru yaşanan göçler sebebiyle köylüler KOBİ'ler kurarak refaha kavuşmuşlardır (Bilgin, 2012: 192).

Özal'ın Anadolu sermayesini ihya etmesi ile birlikte tüccar kesim sanayiciliğe yönelirken, esnaf kesim ise tüccarlığa doğru bir eğilim sürecini yaşamıştır. Bu durum Anadolu'da milli ve dini değerlere bağlı yeni bir sermaye sınıfının ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1990'lardan sonra Necmettin Erbakan bu kitleyi "Anadolu Aslanları" olarak nitelendirmişken, koalisyon ortağı Tansu Çiller ise "Anadolu Kaplanları" olarak nitelendirmiştir. Bu süreçte KOBİ'lere eğilim artmıştır (Akşener, 2012: 133-134).

Özal'ın liberalizm anlayışı, geleneklere karşı cephe alan, birey özgürlüğünden yana, hazzı hayallere meşruiyet tanıyan ve yeni pazar alanları oluşturmaya yöneliktir (Göle, 2011: 77).

1987'den sonra Özal'ı zor günler beklemekteydi. Parti içinde İslam'ın politikadaki yeri üzerine ihtilaflar baş göstermişti. Özal Hükümeti, radikallerin desteğini yitirmemek için onlara yönelik önemli tavizlerde bulunmuştu. Dinsel eğitimin yaygın hale getirilmesi, üniversitelerde başörtüsü serbestisi bu tavizler arasında yer almaktaydı. Söz konusu tavizler, partinin muhafazakâr kanadında olumlu karşılanmasına rağmen parti içinde ve dışındaki laik kesimin tepkisi ile sonuçlanmıştı (Hale, 2014: 329-330).

1.2. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN DÜŞÜNSEL ARKA PLANI

1.2.1. Demokrasi

Demokrasi, en genel anlamıyla, halkın egemenliğine dayanan yönetim şekli olarak tanımlanabilir. A. Lincoln'a göre demokrasi, halkın halk tarafından halk için yönetimidir. Bu tabirle Lincoln, normatif demokrasi anlayışının destekçisi olmuştur.

Demokrasi, yalnızca çoğunluğu esas alan bir sistem değildir. Aksine, sanayi devriminin bir mahsulü olup insan hakları çerçevesinde bireyi çoğunluk tahakkümüne karşı muhafaza eden bir sistemdir (Kongar, 2016: 30).

Türkiye Cumhuriyeti, sanayileşmenin ürünü olan Batı demokrasinin aksine istiklal harbinin neticesinde ortaya çıkmış bir devlettir. Bundan ötürü tarihsel köklerinde sanayileşmenin aksine tepeden inmece ideolojik inkılapçılık ve destekçisi ordu gücü yer almaktadır. Batılı demokrasi, burjuvazi ve işçi sınıfının çabaları ile kurulmasına rağmen Türkiye'de ise demokrasiyi kurma görevini askerler üstlenmiş ve demokratik sisteme hanel getirecek her türlü unsuru bertaraf etmeyi kutsal bir görev olarak kabul etmişlerdir (Özgan, 2008: 8). Türkiye'de demokrasi prensibi laiklik ilkesi karşısında hep geri planda kalmıştır. Kaldı ki, demokrasi ilkesi Kemalizm'in altı ilkesi arasında bile kendine yer bulamamıştır (Göle, 2011: 64). Türkiye'de demokrasinin doğuşu, esasen çok partili hayata geçilmesi Demokrat Parti'nin iktidarı ile olmuştur; ancak DP'nin ileri demokrasiye katkı sağlamadığını iddia eden görüşler de vardır.

Nitekim Ahmad'a göre, Demokrat Parti'nin Türkiye'de demokrasinin ilerlemesine katkısı yok denecek kadar azdı; fakat pejoratif katkısı hayli mühim

düzeyleydi. Zira iktidar olduğu on yıllık süre zarfında DP'ye gönül vermiş kesim bile geleneksel kurumlarla demokrasinin geliştirilemeyeceğinin farkındaydı. Demokrat Partililer 27 yıllık tek parti döneminin antidemokratik uygulamalarını bile bütünüyle bertaraf etmeyi başaramamışlardır (2016: 134).

27 Mayıs darbesi sonucu ordu parlamenter demokrasi vaadini gerçekleştirilmesine rağmen kendisini siyasetten alıkoyamamıştır. Demokrasinin bekçisi olmak uğruna demokrasinin altını kazmaktan kaçınmamıştır (Ahmad, 2010: 226). 27 Mayıs müdahalesinden sonra 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1971 yılında demokrasi tekrar felç olmuş ve vesayetçi demokrasi kendini göstermiştir.

28 Şubat sürecinin temel amaçlarından biri de demokrasiyi kurtarmak olmuştur. Ankara Sincan'da tankların yürütülmesi sonucu, dönemin genelkurmay ikinci başkanı Çevik Bir, "Demokrasiye balans ayarı yapıldı." diyerek hadiseyi demokrasi şemsiyesi altında açıklamıştır. Ayrıca, süreçte din kamusal alanın dışına itilerek demokrasi bekçiliğine soyunulmuştur. Özetle, Türkiye'de alışlagelen bütün darbelerde ülkenin içine düştüğü demokrasi krizi en başta gelen gerekçelerden biri olmuştur.

1.2.2. Laiklik

Laiklik anayasal düzeyde iki anlama sahiptir. Birincisi, din ve devlet işlerinin birbirinden soyutlanması; ikincisi ise, din ve vicdan hürriyetidir. 1937 yılından itibaren anayasal güvenceye alınan laiklik ilkesi, 1982 Anayasa'nın değişmez hükmü olarak varlığını sürdürmektedir. 1982 Anayasası'nın birçok maddesi laiklikle ilgilidir.

Türk laikliği; saltanat ve hilafetin kaldırılması, Evkaf Nazırlığı'nın, şer'i mahkemelerin ve dini unvanların ilga edilmesi, 1926 yılında İsviçre'nin Medeni Kanunu'nun benimsenmesi ve 1937 yılında anayasal bir statü kazanması ile yasama ve yürütme alanlarında köklü dönüşümler getirmiştir. Bunun yanı sıra, Türk laikliği, yeni cumhuriyetçi bir elit kanadının ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur (Göle, 2011: 101).

Tek parti döneminde laik politikaları destekleyen önemli bir etken olarak Batı hayranlığı göze çarpmaktadır. Bu süreçte laiklik, çağdaşlaşmanın temel taşlarından biri olarak kabul görülmüş ve yönetici elitlerin önemli bir tabusu olmuştur. Tek partili dönemde CHP'nin idare ettiği Türk devleti, İslamiyet'i hep göz ardı etmiştir. Bunun sonucunda halk, CHP'den soyutlanmış ve dini kimliğini sürdürmüştür; ancak çok partili hayat ile beraber siyasette rekabetin artmasından ötürü CHP geri adım atarak din konusunda tavizler vermeye başlamıştır (Ahmad, 2010: 462-463). Mardin'e göre cumhuriyet rejimini inşa eden kadro, laiklik ilkesini bir "vicdan meselesi" olarak değerlendirmiştir (Mardin, 2013: 240).

28 Şubat sürecinde "laiklik elden gidiyor" sloganı ile hem Refahiyol Hükümeti hem dinsel vakıf ve dernekler hem de dini kesim yıpratılmıştır. Cuntacılar açısından laiklik hem modern cumhuriyetin hem de devrim kanunlarının temelini teşkil etmekteydi. Bunun yanı sıra, 28 Şubat'ta cumhuriyet kelimesinin önünde sıklıkla "laik" sıfatı kullanılmıştır.

Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anayasal bir organ ve Başbakanlığa bağlı bir kuruluş olması, Diyanet İşleri Başkanı'nın Bakanlar Kurulu kararı ile atanması hasebiyle yer yer laikliğe ilişkin ciddi tartışmalar yaşanmaktadır.

1.2.3. Kemalizm

Kemalizm, ussal ve insancıl değerleri referans alan, çağdaş bir toplumu öngören ve geri kalmışlıktan kurtulmaktan yana olan solcu bir ideoloji olarak tanımlanabilir (Kışlalı, 2001: 19). İslam'a göre Kemalizm, oryantlizmin Türkleşmiş versiyonudur. Başka bir deyişle, Kemalist ideoloji, oryantalist ideolojisinin Türkiye'ye iktibas ve özümsemiş halidir (İslam, 2012: 387).

1930'lu yıllarda kendisini göstermeye başlayan Kemalizm ideolojisi, bir süreç dâhilinde, kendiliğinden ve peyderpey ilerleyen bir ideoloji olsa da hiçbir dönemde ahenkli ve bütünü içeren bir ideoloji olamamıştır. Nihayetinde Kemalizm, esnek bir kavram olarak konumunu korumuş ve ideolojileri homojen olmayan bireyler kendilerini "Kemalist" olarak nitelendirmişlerdir (Zürcher, 2015: 269).

1950 genel seçimlerinde program açısından kendisi ile benzer özellikler gösteren Demokrat Parti'yi büyük bir rakip olarak gören CHP, seçimden zafer ile ayrılması halinde Kemalizm'in altı prensibini anayasal hüküm olmaktan çıkarma sözünü vermekten kaçınmamıştır. Demokratlar ise Kemalizm'i değişen şartlar çerçevesinde esnek bir ideoloji olarak ifade etmişlerdir (Ahmad, 2016: 132-133). 1980 sonrasında Kemalizm, resmi ideoloji çerçevesinde yavaş yavaş halka mal olma, sivilleşme sürecine girmiş ve demokratik oluşumlar içerisinde kendisine bir alan oluşturmuştur (Göle, 2011: 56).

1.2.4. Modernizm

Sözlüklerde “çağcıl, çağdaş, günümüze ait olan” gibi anlamlara karşılık gelen ve olumlu bir anlam içeren “modern” sözcüğü, Latince kökenli sözcük olan “modo”dan türemiştir. Modo, “tam, şimdi, bugüne ait” manasına denk gelmektedir. Modern sözcüğünden türetilen bir kavram olarak “modernite” ise, Avrupa’da belli bir zaman diliminde meydana gelen büyük ve radikal değişikliklere işaret eder ve bu zaman diliminin süregelen farklılığını ifade eder (Türköne, 2011: 494).

Türk modernleşmesi daha çok Fransızlardan esinlenen bir model olarak uygulama alanı bulmuş, dini ise bir tehdit olarak algılamıştır. Türkiye’de modernleşmenin ana amacı, yeni bir ulus inşa edip ve bu doğrultuda özellikle de dinsel alanda değişimi getirmektir. Modernleşme süreci ile beraber ulus “araçsal us” aracılığıyla oluşturulacaktır. Türkiye’de modernleşme olgusu, “homojen” bir çerçevede kendisini göstermektedir (Kentel, 2012: 151-164). Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucularının nihai hedefi, modern bir devlet inşa etmek ve çağdaş uygarlık düzeyini yakalamaktır.

Aydın’a göre 28 Şubat hareketini modern ulus devlet anlayışının esas mantığı içerisinde değerlendirmek mümkündür. “Toplum mühendisliği” kavramı da modern ulus devlet yapılanmasının bir ürünüdür. Toplum mühendisliği anlayışının en mühim ideolojik dayanağını ise modernizm oluşturmaktadır (2012: 59).

1.2.5. İslamcılık

İslamcılık akımı, özelliklerini daha çok 19. yüzyılın ortalarında elde eden, Osmanlı devletinin uzak yörelerinde ve Hindistan'da biçim almasına karşın II. Abdülhamit ile beraber giderek güçlenen bir ideoloji olarak tanımlanabilir (Mardin, 2013: 9).

1960'lı yıllardan sonra İslamcılık ideolojisi yeni bir boyut kazanmış, radikal ve sosyalist eğilimlerle mücadelede bir araç olarak kullanılmıştır. Başka bir deyişle 27 Mayıs hareketinin ve 1961 Anayasası'nın özgür bıraktıkları odaklarla mücadelede önemli bir faktör olmuştur (Ahmad, 2010: 478).

1970'lerin sonlarında özellikle Humeyni'nin İran'da devrim yapıp İslam Cumhuriyeti'ni kurması ile birlikte İslam ülkelerinde İslamcı hareketlerde radikalleşme süreci başlamıştır. Bundan Türkiye de nasibini almıştır. Türkiye'de 1970'in başından itibaren siyasal İslam düşüncesi alenen hissedilmiştir.

Soğuk Savaş sürecinin bitmesi ile Batı dünyasının Sovyetler'in içerden ve dışarıdan gücünü kırmak için öne sürdüğü din ve milliyetçilik gibi akımların, bilhassa politik İslam'ın, işlevlerinde dönüşüm yaşanmıştır (Kongar, 2016: 18).

28 Şubat'ta İslamcılık ideolojisi bir dönüşümden geçmiştir. 28 Şubat öncesinde zinde bir hareket olarak toplumsal alanda varlığını hissettiren İslamcılık fikri, 28 Şubat sürecinde büyük kan kaybı yaşamış, siyaset sahasının dışına ötelenmiştir. Önce Refah Partisi daha sonrasında ise Fazilet Partisi'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması sonucu İslamcılık ideolojisi Saadet Partisi ile temsil edilmiştir (Yılmaz, 2012: 234). Taşgetiren'e göre 28 Şubat hareketini, "İslam'ı azaltma projesi" olarak nitelendirmek mümkündür (2012: 181).

1.2.5.1. Milli Görüş Hareketi

Milli Görüş hareketi, serbest rekabetçi piyasaya, faize, kambiyo, haksız vergi sistemine, karşılıksız para basılmasına, kredilerin adaletsiz bir şekilde bölüşümüne karşı çıkan; müdahaleci devlet anlayışına ve ağır sanayi yatırımlarına önem veren düşünce sistemi olarak ifade edilebilir (Nohutçu, 2012: 728). Milli Görüş

çizgisi Necmettin Erbakan tarafından benimsenmiş çizgidir. Milli Görüş; milli menfaatleri baz alır ve “adil düzen”i savunur.

1.2.5.1.1. Milli Görüş Çizgisini Benimseyen Partiler

Türkiye’de Milli Görüş çizgisindeki partiler sırasıyla; Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi olmuştur. Günümüzde ise çizgi, Saadet Partisi üzerinde devam etmektedir. Milli Görüş çizgisini temsil eden partilerin ortak özellikleri “İslamcılık” düşüncesini savunmaları ve Saadet Partisi hariç “laiklik karşıtı faaliyetler sergiledikleri” gerekçesiyle kapatılmalarıdır.

1.2.5.1.1.1. Milli Nizam Partisi

MNP, 20 Ocak 1970 tarihinde Erbakan liderliğinde kurulmuştur. Erbakan’ın 17 arkadaşı ile beraber kurduğu MNP, İslamcı eğilimleri olan bir partidir. 1969 genel seçimlerinde Konya’da bağımsız milletvekili sıfatıyla TBMM’ye girmeyi başaran Erbakan, daha öncesinde Süleyman Demirel’in liderliğindeki Adalet Partisi’nden aday olmak istemiş ancak talebi AP lideri tarafından geri çevrilmiştir. MNP’nin programında milli ve ahlaki değerleri referans alan kalkınmaya yönelik söylemler egemen olmuştur. MNP, devletçi/müdahaleci bir ekonomiyi savunmuş; faiz, AB ve piyasa ekonomine ısrarla karşı çıkmıştır. Otarşik bir büyümeden yana olan Parti, ağır sanayiye dayalı yatırımlara öncelik vermiştir (Aydın ve Taşkın, 2017: 198).

MNP’nin kurulmasıyla Türk İslamcılık düşüncesi, politik sistemle bütünleştirilmiş ve parlamenter sistem açısından meşruiyet kazanmıştır (Göle, 2011: 98). Milli Nizam Partisi, 1971’de Anayasa Mahkemesi tarafından laikliği zedelediği gerekçesi ile kapatılan ilk parti olmuştur.

1.2.5.1.1.2. Milli Selamet Partisi

1971’de Anayasa Mahkemesi tarafından siyasi partiler kanununa aykırı davrandığı gerekçesiyle Milli Nizam Partisi’nden sonra 1972’de MNP’nin devamı niteliğinde olan Milli Selamet Partisi kurulmuştur (Mardin, 2013: 104).

Milli Selamet Partisi vakit kaybetmeden Türkiye'nin dört bir yanında teşkilatlanmıştı. MSP, MNP'den daha dinamik bir yapıdadır. Parti liderliği için birçok isim öne sürülmesine rağmen MNP'nin kapatılmasından ötürü Erbakan'a şüphe ile bakılmaktaydı. Bunun üzerine, MSP'nin başkanlığına Süleyman Arif Emre getirilmiş; ancak MSP'nin Erbakan tarafından oluşturulduğu konusunda bir dizi söylemlerde de bulunulmuştur (Akın, 2000: 33).

1973 genel seçimlerinde 49 sandalye elde etmeyi başaran parti, 1973'ten sonra iki koalisyon ortaklığı etmiştir. MSP'nin ilk koalisyon ortaklığı CHP ile olmuştur. Laik CHP'nin bu işbirliğini kabul etmesinde MSP'nin parti programında yer alan "halkçı" yönü etkili olmuştur. MSP; dini bir dünya doktrini, ülkenin eskiye göre daha hızlı bir sanayileşme yönünde hamle, halk odaklı bir iktisadi bölüşüm ve sosyal ahlak prensibini resmi öğretisi olarak kabul etmiştir (Mardin, 2013: 104).

1973 genel seçimlerinden sonra CHP-MSP koalisyonu kurulmuştur. MSP'nin koalisyona katılması Ordu'yu çok rahatsız etmiş olmasına rağmen şartlar uygun olmadığı için askeri müdahalede bulunmamıştır. Dahası, 12 Mart muhtırasının izleri hala silinememişti. Büyük pazarlıklarla oluşturulan hükümeti, Kıbrıs bunalımını yıkmıştır (Brand, 1984: 43).

Milli Selamet Partisi, ikinci ve son koalisyonu 1977 seçimleri sonrasında II. Milliyetçi Cephe Hükümeti (Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi) ile yapmış; ancak 1978 yılında koalisyon yıkılmıştır. 12 Eylül 1980 müdahalesiyle, tıpkı diğer partiler gibi, kapatılmış ve parti lideri Erbakan diğer parti liderleriyle beraber tutuklanmıştır. 12 Eylül'den sonra ise Milli Görüş hareketi, Refah Partisi ile yoluna devam etmiştir.

1.2.5.1.1.3. Refah Partisi

Refah Partisi, 12 Eylül müdahalesinden sonra 19 Temmuz 1983 tarihinde kurulmuş ve Milli Selamet Partisinden sonra Milli Görüş hareketinin savunuculuğuna üstlenmiştir. 1987 yılında yapılan halkoylaması ile siyaset yasağı kaldırılan Necmettin Erbakan tekrar partinin başına getirilmiştir. 1991 yılında yapılan genel seçimlerde Refah Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı

Demokrasi Partisi ile ittifak kurarak parlamentoya girmeyi başarabilmiştir. 1994 yerel seçimlerinde ise parti, İstanbul ve Ankara'yı alarak ANAP'tan sonra ikinci parti olmuştur.

Refah Partisi'nin 1994 mahalli seçimlerinde başarılı olmasında, neredeyse bütün Müslüman devletlerde yükselen İslami hareketler etkili olmuştur. Refah Partisi'nin bu zaferi ile yeni toplumsal sınıfların ve İslami hüviyetinin merkeze doğru ilerlemesinin önü açılmıştır. İslami kimliğin yükselmesinde 1980'lerden sonra yaygınlık kazanan piyasa ekonomisi ve liberalizm ideolojisine duyulan tepki etkili olmuştur (Göle, 2011: 88-93).

1995 milletvekili genel seçimlerinde ise Refah Partisi birinci olmuş; ancak hükümeti kurma görevi parti lideri Erbakan'a tevdi edilmemiştir. Refah Partisi, 28 Haziran 1996 yılında Doğru Yol Partisi ile ittifak yaparak Refahyol Hükümeti kurulmuş; ancak koalisyonun ömrü 28 Şubat müdahalesinden ötürü yalnızca bir yıl sürmüştür.

28 Şubat süreci yaşanmasaydı Refah Partisi, kuşkusuz ki iktidardaki konumunu korurdu ve Fazilet Partisi'nde de dönüşüme yönelik bir girişim, parçalanma söz konusu olmazdı. Bu bağlamda 28 Şubat süreci, Ak Parti'yi de doğurmuştur (Bölügiray, 2004: 262).

1.2.5.1.1.4. Fazilet Partisi

16 Ocak 1998 tarihinde laiklik karşıtı faaliyetlerinden dolayı Refah Partisi kapatılmış ve 17 Aralık 1997'de ise vakit kaybedilmeden İsmail Atpetin tarafından Fazilet Partisi kurulmuştur. Parti, 1999 genel seçimlerinde % 15 oranında oy alarak parlamentoya girmeye hak kazanmış; ancak aynı yıl laiklik karşıtı faaliyetleri gerekçe gösterilerek Cumhuriyet Başsavcısı tarafından kendisine kapatılma davası açılmış ve 2001 yılında Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılmıştır.

1999 genel seçimleri sonrasında İstanbul milletvekili olarak parlamentoya giren Merve Kavakçı başta Bülent Ecevit olmak üzere muhalefet partilerinin hakaretine uğramıştır. Kavakçı'nın meclise başörtülü olarak gelmesi üzerine Bülent Ecevit kürsüye çıkarak: "...Türkiye'de hanımların giyim kuşamına, başörtüsüne özel

yaşamında hiç kimse karışmıyor; ancak burası hiç kimsenin özel yaşam mekânı değildir, burası devletin en yüce kurumudur. Burada görev yapanlar devletin kurallarına, geleneklerine uymak zorundadırlar. Burası devlete meydan okunacak yer değildir. Lütfen bu hanıma haddini bildiriniz...” demiş ve bunun üzerine Merve Kavakçı parlamentoyu terk etmiştir. Akabinde Fazilet Partili bazı milletvekillerine (Nazlı Ilıcak, Ramazan Yenidede, Bekir Sobacı, Mehmet Sılay, Merve Kavakçı) beş yıllık siyaset yasağı verilmiştir.

1.2.5.1.1.5. Saadet Partisi

2001 yılında Fazilet Partisi'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasıyla milli görüşçüler aynı yıl vakit kaybetmeksizin Recai Kutan başkanlığında Saadet Partisi'ni kurmuşlardır. Günümüzde milli görüş çizgisini temsil eden parti yalnızca Saadet Partisi'dir. Daha önce kendilerini “yenilikçiler” olarak nitelendiren Fazilet Partisinin eski mensupları (Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Bülent Arınç) tarafından 14 Ağustos 2001 tarihinde Milli Görüş geleneğinden koparak Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurmuşlardır. Ak Parti, milli görüş düşüncesinden farklı olarak muhafazakâr demokrasi anlayışını savunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

POSTMODERN DARBEYE GİDEN SÜREÇ

28 Şubat sürecini anlamlandırmak için 90'lı yılların başında yaşanan gelişmeleri ele almak gerekir; çünkü Refah Partisi'nin iktidar olmasında, 90'lı yıllarda yaşanan gelişmeler ve koalisyon hükümetlerinin başarısız politikaları önemli etken olmuştur. Refahyol Hükümeti'nden önceki koalisyonların kısa ömürlü olmaları ve ülke sorunlarına (terör, ekonomik kriz, faili meçhul cinayetler, yolsuzluklar...) köklü çözüm getirememeleri Refah Partisi'ni alternatif hale getirmiş ve bu da Türkiye'yi postmodern darbe sürecine sokmuştur.

2.1. 1990-1996 YILLARI ARASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

1990'lı yıllarda Türkiye, tarihinin en karanlık yıllarını yaşamıştır. 1990'lı yıllara; terör (PKK, Hizbullah), faili meçhul cinayetler, yolsuzluklar, koalisyon hükümetlerinin faaliyetleri, ideolojik dayatmalar, siyasi ve ekonomik krizler damgasını vurmuştur.

1990'lı yıllarda Türk siyasal yaşamına ilk defa "İslami terör" adında bir kavram yerleşmişti. İslami terör, Atatürkçü olarak bilinen aydınları hedef alıyordu. İlk olarak 1990 yılında Atatürkçü Düşünce Derneği kurucusu Muammer Aksoy öldürüldü. Çok geçmeden, 37 gün sonra, Hürriyet Gazetesi Yayın Yönetmeni Çetin Emeç uğradığı suikast sonucu yaşamını yitirdi. Emeç'in ölümünden sonra 4 Eylül 1990 tarihinde dini konulardaki çalışmalarıyla bilinen Turan Dursun öldürüldü. 1 ay sonra ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Eski Dekanı Bahriye Üçok evine gönderilen bir paketteki patlayıcının patlaması sonucu yaşamını yitirmiştir (Brand ve Yıldız, 2012: 15).

1990 yılının başlarında başlayan faili meçhul cinayetler daha sonra da devam etmiştir; ancak Kemalist aydınların hedef alınmasının yanı sıra Aleviler ile Sünniler arasında da çatışmalar söz konusu olmuştur. PKK da Güneydoğu'da şiddete dayalı eylemlerini artırmıştır. PKK eylemlerini hız kesmeden devam ettiriyordu. Hizbullah ise PKK'nın panzehiri olarak faaliyetlerde bulunuyordu; ancak Hizbullah hakkında yeterli bilgi mevcut değildi. Zaman zaman Hizbullah'ın dış güçler tarafından kurulduğu ve desteklendiği söylemleri de ortaya atılmıştır. İşlenen cinayetlerin failleri ortaya çıkarılmamakla beraber çoğunlukla İslami terör (Hizbullah) ve “derin devlet” işaret edilmiştir. Asıl sorun ise, yaşanan bunca karanlık olaydan sonra devletin sessiz kalmasıydı.

Türkiye böyle bir karanlık ortamda 1991 tarihinde erken seçime gitmiştir; zira yaşanan bunalımlara gidilecek seçimler bir nebze de olsa çare olabilirdi.

2.1.1. 1991 Seçimleri ve Refah Partisi

12 Eylül müdahalesinin sonrasında siyasal partilerin faaliyetleri durdurulmuş ve parti liderleri tutuklanarak siyasetten men edilmiştir; ancak daha da önemlisi parlamentoya girme şartı olarak % 10 baraj uygulaması getirilmiştir. 1983 yılında milli görüş hareketini temsilen kurulan Refah Partisi ancak 1991 erken seçimlerinde parlamentoya girebilmiştir.

1991 genel seçimlerinde % 10 baraj uygulamasından dolayı tereddüt yaşayan partiler çareyi ittifak kurmakta bulmuşlardır. Bahsi geçen seçimlerde; Refah Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi “Refah Partisi” listelerinde ittifak yaparak seçim yarışına girmişlerdir.

1991 Seçimlerinde toplam yedi parti yarışmış; Kürt kökenli adayların ağırlıkta olduğu Halkın Emek Partisi (HEP), Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) listelerinden ve çok sayıda parti de “Bağımsız” olarak seçime katılmıştır. Refah Partisi ve SHP % 10 barajını aşabilmişken, bağımsızlar aşamamışlardır.

1991 genel seçimlerinden sonra Türkiye yemin kriziyle tanışmıştır. SHP listelerinden parlamentoya giren HEP'li milletvekilleri Hatip Dicle ve Leyla Zana'nın yemin üslubu yoğun tartışmaları beraberinde getirmiştir. Dicle, “Yemini

anayasal baskı altında yaptığım” deklare ederken Zana, yemininde Kürtçe ifadelerle yer vermişti.

Tablo 1: 1991 Genel Seçimlerinde Alınan Oyların Partilere Dağılımı

Sıra	Parti	Toplam Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı
1	DYP	6.600.726	27	178
2	ANAP	5.862.623	24	115
3	SHP	5.066.571	20	88
4	RP	4.121.355	16	62
5	DSP	2.624.301	10	7
6	SP	108.369	0	0
7	BAG	32.721	0	0

Kaynak: (<http://www.secim-sonuclari.com/1991>).

Seçim sonuçları irdelendiğinde 1990’lı yıllar ile 1970’li yıllar arasında önemli benzerlikler olduğu sonucuna varılabilir. Zira, 12 Eylül müdahalesinden önce parlamentoda varlık gösteren siyasi partiler, 1980 sonrası isim değişikliğine başvurmuş ve 1991 genel seçimlerinde TBMM’deki konumlarını muhafaza etmeyi başarmışlardır. Benzer şekilde, 12 Eylül müdahalesi ile siyasal açıdan yasaklı hale gelen parti liderleri de 1991 seçimleri ile parlamentoda yer alabilmışlerdir. Tıpkı 1970’li yıllarda görüldüğü gibi 1990’lı yıllarda da seçmen kitlesinin tercihleri arasında büyük benzerlikler söz konusu olmuştur (Tokgöz, 1994: 21).

2.1.2. 1993 Yılında Yaşanan Gelişmeler

1990’lı yılların başlarında yaşanan faili meçhul cinayetlere ve şüpheli ölümlere 1993 yılında yenileri eklenmiştir. 1993’te, Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Eşref Bitlis gibi üst düzey devlet adamı ve asker şaibeli bir şekilde ölmüştür. Bunun yanında, Alevi vatandaşlar da kimliği belirsiz kişilerce öldürülmüştür. 1993 yılı, Cumhuriyet tarihinin en karanlık yılları arasında yer almaktadır.

2.1.2.1. Eşref Bitlis’in Ölümü

17 Şubat’ta, Özal’ın ölümünden tam iki ay önce, Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis’in helikopterinin düşürüldüğüne dair güçlü şüpheler söz konusu idi. Eşref Bitlis, daha öncesinde Çekiç Güç unsurlarının ülkeyi terk etmesi gerektiğini ısrarla

dile getirmişti. Ayrıca, İncirlik Üssü'nden havalanan ABD uçaklarının terör örgütü PKK'ye yardım götürdüğü kanaatindeydi. Bu görüşleri yüzünden birkaç sefer ABD Büyükelçiliği aracılığıyla şikayette bulunduğu rivayet edilmektedir. Irak'a doğru giden helikopterine Çekiç Güç ile ilintili ABD savaş uçakları tarafından engelleme yapılmış ve helikopteri inişe zorlanmıştır. Medyada yer alan haberlere göre Bitlis, hem illegal faaliyetler gösteren JİTEM'e karşıydı hem de Kürt Sorunu ile ilgili ılımlı çözümlerden yanaydı (Birand ve Yıldız, 2012: 16-17).

Eşref Bitlis'in şaibeli ölümü ile 1993 yılının karanlık cinayetlerine bir yenisi eklenmiştir; ancak bu sefer hedefte bir sivilin değil üst düzey bir askerin yer alması kamuoyunda önemli tartışmalara yol açmıştır. Bitlis'in dış güçler tarafından öldürüldüğü iddiası günümüzde de sıcaklığını korumaktadır. Olayın kazadan çok sabotaj olduğu düşüncesi, başta asker arkadaşları olmak üzere çoğu aydın tarafından dillendirilmiştir. Bitlis'in ölümünden sonra Türkiye'nin NATO'dan ayrılması gerektiği konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bitlis'in şaibeli bir şekilde ölümünün arkasındaki sır perdesi hala aralanamamış durumdadır.

2.1.2.2. Özal'ın Ani Ölümü

17 Nisan 1993 tarihinde Türkiye, cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ani ölümü ile sarsıldı. Ölüm sebebi olarak kalp krizi gösterilmişti. Özal, 1980'li yılların sonlarına doğru siyasi gücünü yitirmeye başlamış, yer yer yolsuzluk skandallarıyla ismi anılmaya başlamıştı; ancak iki yıllık Cumhurbaşkanlığı döneminde ve öncesinde Türkiye'nin modernleşmesinde kayda değer bir isim olarak yerini almıştır. Kimi yorumcular Özal'ı Mustafa Kemal'den sonra modernleşmenin en büyük taşıyıcısı olarak nitelendirmişlerdir. Ölümünden sonraki gelişmeler bunu kanıtlar niteliktedir. Özal'ın ölümünden sonra Cumhurbaşkanlığı makamına Süleyman Demirel oturmuştur (Zürcher, 2015: 422-423).

80'li yıllarda aktif bir şekilde siyasette yer alan Özal, 1980 sonrasında İslami sermayenin istikrarlı bir şekilde büyümesine katkıda bulunmuştur. Özal, ayrıca Kürt sorununun çözümü için önemli adımlar atmıştır. Özal'ın ölüm haberinin ardında kimileri Kürt meselesine yönelik yaklaşımından dolayı öldürüldüğünü dile getirmişlerdir. PKK'nin kurucusu Abdullah Öcalan da bu görüştedir. Bunun yanında,

Özal'ın "Gladyo" örgütü tarafından öldürüldüğü yönünde iddialar da ortaya atılmıştır. Özal, Türk-İslam birliğini kurmaya yönelik ciddi projeler de tasarlamıştı. Ne var ki, bunları gerçekleştirmeye ömrü vefa etmemişti. Özal'ın ölüm raporu incelendiğinde ölüm nedeni olarak "kalp krizi" unsuru öne çıkmaktadır.

Özal daha iktidarının ilk yıllarında birçok kesimin dikkatini çekmiştir. Özellikle ithal ikameci politikaları rafa kaldırmasından dolayı kimi çevreler rahatsız olmuşlardır. Bu çevrelerin başında İstanbul merkezli büyük burjuvazi, ordu, laik kanat ve dış güçler gelmektedir. Özal'ın Nakşibendi tarikatı ile olan bağlantısı da zaman zaman gündemdeki yerini korumuştur. Özal'ın ekonomi ve din alanında izlediği strateji çoğu kesimin tepkisini çekmiştir. Ölümü şaibeli olan Özal'ın izlediği stratejilerin 28 Şubat'a giden süreci hızlandırdığı söylenebilir.

2.1.2.3. Madımak Katliamı

1993 yılında Pir Sultan Abdal'ı anma etkinliklerinde Alevi kimliği ile bilinen yazar Aziz Nesin'in S. Rushdie'nin "Şeytan Ayetleri"³ adlı çalışmasını yayınlama vaadinde bulunmasıyla artan tepkiler sonucu ortalık karışmıştır. Aleviler ile Sünniler arasında çatışmaya dönüşen olayların sonucunda Alevi şair, aydın ve müzisyenin de aralarında olduğu 37 vatandaş yakılarak katledilmiştir. Aziz Nesin'in sözleri, İslam'a karşı hakaret olarak değerlendirilmiştir. Olaydan kimin sorumlu olduğu konusu da netlik kazanmamıştır. Kimi gözlemciler, Refah Partili belediye başkanının olayları önlemek için yoğun çaba sarf ettiğini ancak kalabalığı yatıştıramadığını iddia etmişlerdir. Alevi-Sünni çatışması, Türk demokrasisinin kırılma anını oluşturmuştur (Göle, 2011: 79).

Kalabalığı galeyana getirip şiddet unsuruna sebep olanların yanı sıra Aziz Nesin de savcı tarafından soruşturmaya dâhil edilmişti. Zira Nesin, kışkırtıcılıkla itham edilmişti (Zürcher, 2015: 418).

Alevi vatandaşlar, 1978-1980 yılları arasında yoğun baskılara maruz kalmışlardır. Aleviler, 1978'de, Kahramanmaraş'ta ve 1980'de Çorum'da saldırıya uğramış, can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Burada da Ülkücü-Alevi çatışmasına

³ İngilizce karşılığı: "The Satanic Verses"

dönüşen olaylar sonucunda çok sayıda insan hayatını yitirmiş, yüzlerce insan yaralanmış ve çok sayıda ev, dükkân ve işyeri kullanılmaz hale gelmiştir. Yaşanan bu olaylar, 12 Eylül zeminini hazırlamıştır. Maraş ve Çorum'da vuku bulan olaylar 1990'larda da devam etmiş; önce 1993'te Madımak katliamı, sonrasında ise Gazi Mahallesi olayları ile Türkiye iç çatışmalarla meşgul olmuştur.

2.1.2.4. Uğur Mumcu Cinayeti

24 Ocak'ta Türkiye, Cumhuriyet Gazetesi yazarı Uğur Mumcu'nun öldürülmesi ile bir şok daha yaşamıştır. Mumcu, aracına yerleştirilen patlayıcının infilak etmesi sonucu hayatını yitirmişti. Mumcu, Atatürkçü kimliği ile tanınan ve ülke siyasetini yakından izleyen bir yazardı. Mumcu'nun radikal İslamcı örgütler tarafından suikaste uğradığı yönünde kuvvetli iddialar ortaya atılmıştır; ancak bu ispatlanamamıştır.

Mumcu, radikallerin S. Arabistan ve İran ile olan ilişkisini detaylı bir şekilde kaleme almıştı. Meydana gelen cinayet sonucu başta laik kanat olmak üzere çok sayıda insan sokaklara akın etmiştir. Savcı ve polisin zanlıları ortaya çıkarma konusundaki isteksiz tutumu, sokağa dökülenlerin öfkesini daha da artırmıştır (Zürcher, 2015: 417-418).

2.1.2.5. İSKİ Skandalı

İSKİ genel müdürü Ergun Göknel'in yasak ilişkisiyle başlayan gelişmeler basına da yansımış ve bu olumsuz gelişmelerden SHP İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı da etkilenmiş ve sonuçta Sözen, Göknel ve bazı İSKİ idarecileri yargı önüne çıkarılmıştır. Göknel, İSKİ'ye yüksek fiyatlarla klor temin etmek ve zimmet suçundan on bir yıldan fazla hapse mahkûm edilmiştir. Anlaşmalı boşanma taahhüdüne riayet etmeyen Erbuğ'un eşinden aldığı yüksek meblağa ise mahkeme el koymuştur. Tüm bu yaşananlardan en büyük yarayı SHP almıştır. Zira, seçimde SHP'ye yönelik yolsuzluk algısı ortaya çıkmıştır (Birand ve Yıldız, 2012: 45-46).

1987 seçimlerinden birinci parti olarak çıkan SHP, 1993 yılında vuku bulan İSKİ skandalından dolayı 1994 yerel seçimlerinde İstanbul Büyükşehir Belediye

Başkanlığını kaybetmiş, yerine Refah Partisi'nin adayı Recep Tayyip Erdoğan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nı kazanmıştır.

2.1.2.6. Bingöl Saldırısı

24 Mayıs 1993 tarihinde Türkiye bir kez daha yasa boğulmuştur. Şemdin Sakık komutasındaki PKK'lı grup bu kez askerliğini tamamlamış 33 eri Bingöl'de kurşuna dizmişti. Özal'ın cumhurbaşkanlığı sürecinde eylemlerine ara veren PKK, bu saldırı ile bir kez daha meydan okumuştur. Saldırının akabinde karakollar ve öğretmenler kanlı eylemlerle hedef alınmıştır. Bingöl saldırısından sonra terörle mücadelede yeni stratejiler devreye konulmuştur. PKK ile mücadele etmek için yeni birimler oluşturulmuş ve polis de mücadeleye dâhil edilmiştir. Asıl sorun ise PKK'nin bölge halkından büyük destek görmesi olmuştur. Bu husus, Çiller'in teröre yönelik sınavını daha da zorlaştırmaktaydı (Birand ve Yıldız, 2012: 71-72).

2.1.3. 1994 Krizi ve 5 Nisan Kararları

1994 yılının Nisan ayına gelindiğinde Türkiye büyük bir ekonomik krizle sarsılmıştır. Krizin yaşanmasında hükümetin cazip borç bulma maksadıyla faizlerde düşüşe gitme stratejisini izlemiş; ancak varlıklı kimselerden hiçbiri düşük faizlerle devlete borç vermemiş ve sistem başarısız olmuştur. Sistemin başarısızlığa uğramasıyla ihaleler peş peşe iptal edilmiş ve sonuçta Türkiye krize teslim olmuştur (Birand ve Yıldız, 2012: 51).

1990 ve sonrasındaki birkaç yılda, gerek yüksek enflasyon gerek kamu harcamalarının artması gerekse de aşırı borçlanmaya gidilmesi sebebiyle DYP-SHP koalisyonu zamanında "1994 Krizi" yaşanmış ve Türkiye ekonomisi ciddi oranda daralmıştır. Krizin akabinde küçülen ekonomiyi kurtarmaya yönelik "5 Nisan İstikrar Programı" devreye konulmuşsa da arzu edilen başarıya ulaşamamıştır (Karahan, 2012: 121-122).

5 Nisan Kararlarıyla; piyasalarda istikrar sağlamak, döviz alımını kısıp TL'ye değer kazandırmak, iç ve dış borçlarda azalmaya gitmek, Kamu İktisadi Teşebbüsleri'ni özelleştirmek, enflasyonu aşağı çekmek ve yüksek fiyat artışlarını durdurmak amaçlanmıştır. Bu hususlara ulaşmak için de IMF'ye müracaat edilip

stand-by anlaşması imzalanmış, KİT ürünlerine yarı yarıya zam yapılmış, yeni vergiler konulmuştur (Nohutçu, 2012: 702).

2.1.4. 1994 Yerel seçimleri

1991 genel seçimlerinde MÇP ve IDP ile ittifak kurarak parlamentoya girmeye hak kazanan RP, 27 Mart 1994 yerel seçimlerine tek başına girmiş ve ANAP'tan sonra ikinci olmuştur. RP, İstanbul, Ankara, Konya, Diyarbakır, Erzurum, Kayseri'nin yanı sıra çok sayıda il, ilçe ve beldede belediye başkanlığını elde etmiştir. Bu seçim sonuçları ile İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na Recep Tayyip Erdoğan seçilmiştir. 1994 yerel seçimleri ile RP, kitle partisi⁴ olma yolunda emin adımlarla ilerlemiştir.

Refah Partisi'nin 1994 mahalli seçimlerinde başarılı olmasında, neredeyse bütün Müslüman devletlerde yükselen İslami hareketler etkili olmuştur. Refah Partisi'nin bu zaferi ile yeni toplumsal sınıfların ve İslami hüviyetin merkeze doğru ilerlemesinin önü açılmıştır. İslami kimliğin yükselmesinde 1980'lerden sonra yaygınlık kazanan piyasa ekonomisi ve liberalizm ideolojisine duyulan tepki etkili olmuştur (Göle, 2011: 88-93).

Tablo 2: 1994 Yerel Seçimlerinde Alınan Oyların Dağılımı

Sıra	Parti	Toplam Oy	Oy Yüzdesi	Belediye Sayısı
1	ANAP	4.558.826	22.97	791
2	RP	3.784.419	19.07	323
3	DYP	3.750.902	18.9	883
4	SHP	3.314.848	16.7	433
5	DSP	1.561.778	7.87	23
6	MHP	1.490.758	7.51	118
7	CHP	865.056	4.36	63
8	BBP	186.772	0.94	11
9	DP	63.283	0.32	6
10	MP	34.162	0.17	0
11	YDP	32.917	0.17	0
12	İP	32.604	0.16	0

⁴ M. Duverger siyasal partileri yapılarına göre ikiye ayırmaktadır: Kadro partileri ve kitle partileri. Kitle partileri, disiplinli yapıları ile seçimle sınırlı olmayan faaliyetleri barındıran ve alabildiğince üye sayısını artırma arayışında olan partilerdir.

13	SBP	18.403	0.09	0
14	BAG	154.197	0.78	44

Kaynak:(<http://secim.iha.com.tr/SecimSonuclari/Secim1994/1994-9090->

BELEDIYE.XML).

2.1.5. Gazi Mahallesi Olayları

12 Mart'ta gece saatlerinde yoğun olarak Alevi vatandaşların ikamet ettiği Gazi Mahallesi'nde kimliği belirsiz kişilerce taksi gasp edilip Alevi vatandaşlara ait 3 kahvehane otomatik tüfeklerle taranmış; olayda 1 Alevi dedesi yaşamını yitirmiş, 5'i ağır olmak üzere 25 kişi de yaralanmıştır. Saldırının duyulması ile 3 günlük isyan sonucunda İstanbul kan gölüne dönüşmüş, tedbir olarak sıkıyönetim ilanına gidilmiştir. Medya ise, saldırıyı PKK'ye mal etme çabasındaydı; ancak başarılı olamadı. Çünkü, istihbarat kurumunun en tecrübeli isimlerinden Hanefi Avcı, "Olayın arkasında illegal örgütlerin yer almadığını" ifade ederek örtülü bir şekilde "derin devleti" ima etmişti. Saldırının ikinci gününde çok sayıda Alevi vatandaş, reflekslerini göstermek amacıyla Gazi Mahallesi'ne akın etti. Cemevi önünde bir araya gelen kalabalık, polisi katliama kayıtsız kalmakla itham etti ve karakola doğru yürümeye çalışınca polisin ateş açmasıyla 1 kişi yaşamını yitirdi, onlarca kişi yaralandı. Aniden olay, Alevi-polis çatışmasına dönüştü. Olayların 3. gününde 15 kişilik grup olaylara tepkisini göstermek için bir kez daha karakola yürümek isteyince polis tekrar ateş açtı ve olaylar kontrolden çıktı. Polis, olayları yatıştıramayınca askeri birlikler mahalleye takviye edildi ve İstanbul valiliği sokağa çıkma yasağı ilan etti. Cemevinde bir araya gelen grup ise komite kurmuş, talepleri yerine getirilmediği sürece protestoların devam edeceğini ifade etmişti. Komite; cenazelerin kendilerine teslim edilmesini, asker ve polisin mahalleden çekilmesini, gözaltındaki kişilerin serbest bırakılmasını ve sokağa çıkma yasağına son verilmesini talep ediyordu. Ne var ki, ilk başta, komitenin istekleri kabul edilmedi. Daha sonra olaylar Ankara Kızılay Meydanı'na sıçradı. Çok sayıda insan yaralandı, gözaltına alındı. Bir gün sonra ise Ümraniye'nin Mustafa Kemal Mahallesi'nde polis ve göstericiler karşı karşıya gelmiş; 4 kişi ölmüş, 20'den fazla kişi yaralanmıştı. Bunun üzerine valilik sokağa çıkma yasağı ilan etmiştir. Nihayet, komitenin istekleri kabul edilmiş ve sükunet sağlanmıştı; ancak üç gün süren olaylarda bilanço çok ağırdı: 22

ölü, 500'ü aşkın yaralı, binlerce gözaltı, bakkallar alevlere teslim olmuş, 5 panzer, 50 araç, 2 ev ateşe verilmiştir (Birand ve Yıldız, 2012: 97-101).

2.1.6. 1995 Genel Seçimleri

RP, 27 Mart 1994 yerel seçim başarısını 24 Aralık 1995 genel seçimleri ile taçlandırmıştır; zira 13 partinin katıldığı seçimden zaferle ayrılmıştır. RP'nin birinci parti konumunda olması başta ordu olmak üzere birçok kesimi tedirgin etmiştir. Zira, siyasal İslam tehdidi belirginleşmiş ve ilk kez İslamcı bir parti seçimlerde birinci olmuştu.

Ne var ki, alınan % 21'lik oy oranı RP'nin için iktidar olmasına yetmemiştir. Seçimlerde partisi birinci olan Erbakan, koalisyon için partilerin kapısını çalmış; ancak uzlaşma sağlanamamıştır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel seçimlerden ikinci olan ANAP lideri Mesut Yılmaz'ı hükümeti kurmakla görevlendirmiş ve Yılmaz, Çiller ile anlaşarak Anayol Hükümeti'ni kurmuştur.

1990'lı yıllarda merkez sağ ve sol görüşleri benimseyen siyasal partiler arasında çatışmalar yaşanmış, artan ekonomik bunalımlar sonucunda seçmen, bu partileri desteklemekten vazgeçmiştir. Seçmenin taleplerine 1990'lı yıllarda Refah Partisi kulak vermiştir. İlk olarak 1994 yerel seçimlerinde büyük başarı kazanan RP, geniş halk kitlelerine hitap eden tutumu ve "Adil Düzen" yaklaşımı ile 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan genel seçimlerde birinci parti olmuştur. Dini tez ve vaatlerle kitleleri etkileyen RP'nin oy patlaması karşısında DYP ve diğer partilerin oy kaybı yaşaması, 28 Şubat sürecinin başlangıcını teşkil etmektedir. RP'yi iktidara taşıyan 1995 genel seçim sonuçlarını değerlendirmenin yolu evvela dönemin politik iklimini tanımlamaktan geçmektedir. Sonrasında ise, seçim sonuçlarının doğurduğu manzara karşısında liderler arasında yapılan pazarlıklar ve yaşanan çatışmalar irdelenmelidir. Bu bağlamda, RP'yi iktidara taşıyan sadece seçmenin desteği değil, politik manzara ve diğer partilerin tavırları da etkili olmuştur (Yüksel, 2004: 5-6).

Tablo 3: 24 Aralık 1995 Genel Seçimlerinde Alınan Oyların Dağılımı

Sıra	Parti	Toplam Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı
1	RP	6.012.450	21	158
2	ANAP	5.527.288	19	132
3	DYP	5.396.000	19	135
4	DSP	4.118.025	14	76
5	CHP	3.011.076	10	49
6	MHP	2.301.343	8	0
7	HADEP	1.171.623	4	0
8	BAĞ	133.895	0	0
9	YDH	133.889	0	0
10	MP	127.630	0	0
11	YDP	95.484	0	0
12	İP	61.428	0	0
13	YP	36.853	0	0

Kaynak: (<http://www.secim-sonuclari.com/1995>).

2.1.7. Anayol Hükümeti Dönemi

2.1.7.1. Anayol Hükümeti'nin Kuruluşu

1995 genel seçimlerinden sonra nasıl bir koalisyon kurulacağı meselesi gündemi en fazla meşgul eden konuydu. Aktif çevreler, Refah Partisiz bir hükümetin kurulmasından yana olduklarını aleni bir şekilde deklare etmişlerdir. Seçim sonrasında TÜSİAD yaptığı sağduyu çağrısında ANAP-DYP Koalisyon formülünü savunmuştur. Refah Partisi ise, ilk bakışta DYP'yi değil ANAP'ı yeğliyordu. RP'nin böyle bir tercihte bulunmasında, ANAP içerisinde halen faaliyet gösteren muhafazakar milletvekilleri etkili olmuşlardır. Seçimlerin arefesinde ANAP lideri Yılmaz ve DYP lideri Çiller, "RP ile koalisyonla yeşil ışık yakmayacaklarını" vaat etmişlerdi. İlk etapta, ANAP ile DYP arasında bir Anayol Hükümeti formülü görüntüsü belirmişti; ancak Mesut Yılmaz, Çiller için "Başbakanlık hastası" türünde sözler sarf edince sorunlar çıkmaya başladı. Akabinde, ANAP ile RP yaklaşması oluşmuş; ancak ordudan gelen tepki sonucu koalisyon kurulamamıştır. Ordunun, bu çıkışından sonra tekrar Anayol Koalisyon fikri hakim olmuş ve 6 Mart 1996

tarhinde II. Yılmaz Hükümeti olarak da bilinen Anayol Hükümeti kurulmuştur (Aydın ve Taşkın, 2017: 423-424).

Çiller'in "iki yıl başbakan olma" arzusundan feragat etmesi üzerine "dönüşümlü hükümet" formülü üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Anlaşmaya göre; ilk yıl ve dördüncü yılda Mesut Yılmaz, ikinci ve üçüncü yılda ise Tansu Çiller Başbakanlık görevini üstlenecekti. Uzlaşma neticesinde Mesut Yılmaz Başbakanlığı'nda Anayol Hükümeti kurulmuştur. DYP'li Nahit Menteşe Başbakan Yardımcısı olurken; Çiller, Bakanlar Kurulu'nun dışında kalmayı yeğledi. 6 Mart günü Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in tasdik etmesiyle "Anayol Azınlık Hükümeti" resmîyet kazanmıştır. Bakanlar Kurulu'nda ANAP'lı Yılmaz ve DYP'li Menteşe haricinde, ANAP ve DYP'ye, eşit sayıda, on beşer bakan düşmekteydi. 12 Mart 1996 tarihinde 544 milletvekilinin iştirak etmesiyle yapılan güven oylamasında, kabineye 257 "kabul" oyu karşısında 207 "ret" oyu kullanılmıştır. Güven oylamasında RP ve CHP "ret" oyundan yana tercihte bulunurken, Ecevit liderliğindeki DSP'li 80 milletvekili ise "çekimser" oy kullanmıştır. Anayol Hükümeti, DSP'li milletvekilleri tarafından kullanılan çekimser oylar sayesinde güvenoyu alabilmiştir (Akpınar, 2001: 39-41).

2.1.7.2. Anayol Hükümeti'nin Faaliyetleri

Anayol Hükümeti'nin ömrü yalnızca 3 ay olmuştur. Bu yüzden Hükümet, dış dokunur bir icraat ortaya koyamamıştır. Hükümet genel olarak, terörle mücadele kapsamında güvenlik tedbirleri almış, cezaevlerinde ıslah çalışmalarına başlamış ve bürokraside atama ve ihraçlarda bulunmuştur.

Anayol Hükümeti döneminde görev yapan Adalet Bakanı Mehmet Ağar tarafından 6 Mayıs 1996 tarihinde çıkartılan genelge ile cezaevleri sıkı bir denetim altına alınmak istenmiştir. Genelgenin hükümlülerin bir dizi hakkını ilga etmesi nedeniyle hapisanelerde, Refahyol iktidarında da görülen, açlık grevleri ve ölüm oruçları baş göstermiştir (Birand ve Yıldız, 2012: 158).

Anayol Hükümeti döneminde bürokrasi kurumundaki üç yüze yakın atama ve ihraç kararnamesi nedeniyle koalisyon ortakları ANAP ve DYP arasında çıkan ihtilaf

sonucunda ilk kriz patlak vermiştir. Böylece bürokrasi kurumu atıl kalmıştır (Gürses, 2012: 27).

2.1.7.3. Anayol Hükümeti'nin Dağılışı

Anayol Hükümeti'nde, çok geçmeden, Yılmaz ve Çiller arasında anlaşmazlıklar belirmeye başladı. Refah Partisi'nin TEDAŞ İhalesi'ne ilişkin Çiller ile ilgili soruşturma önergesi vermesinin sonrasında, Yılmaz'ın parti mensuplarını önerge konusunda serbest bırakması ile siyasi kriz patlak verdi. Çiller'in başbakanlığının son gününde ise, RP'liler örtülü ödenekten 500 milyar çektiği iddiasında bulundular. RP'ye DSP ve Yılmaz da destek verince Çiller, Yüce Divan korkusuyla Refahyol Koalisyonu'na yeşil ışık yaktı (Aydın ve Taşkın, 2017: 424).

Anayol Hükümeti'nin dağılmasına neden olan asıl gelişme ise, RP'nin Anayasa Mahkemesi'nde açtığı dava olmuştur. Anayol Hükümeti'nin salt çoğunluğu yakalayamadığını iddia eden RP, konuyu Anayasa Mahkemesi'ne taşımış ve Anayasa Mahkemesi de RP'yi haklı bularak Anayol Hükümeti'ni düşürmüştür.

2.1.8. Refahyol Hükümeti Dönemi

2.1.8.1. Refahyol Hükümeti'nin Kuruluşu

1995 genel seçimlerinden sonra ANAP ile koalisyon kurma çalışmalarına hız kesmeden devam eden Refah Partisi istediği neticeyi alamamış, Anayol koalisyonunun kurulup sona ermesini beklemiştir (Akın, 2000: 97). 24 Aralık seçimlerinden sonra Erbakan ile koalisyona yanaşmayan Çiller, Yüce Divan endişesi nedeniyle RP ile hükümet kurmaya razı olmuştur (Aydın ve Taşkın, 2017: 424).

Erbakan ve Çiller arasında yapılan görüşmeler neticesinde “Dönüşümlü Başbakanlık” formülü üzerinde uzlaşmıştır. Anlaşma gereği, ilk olarak iki yıl aralıksız bir şekilde Erbakan Başbakan olacak, sonraki iki yıl ise Çiller Başbakanlık koltuğuna oturacaktı (Gürses, 2012: 28). Erbakan ve Çiller arasında yapılan pazarlığa göre, Başbakanlık koltuğu Erbakan'a emanet edilecek, Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı'na ise Çiller getirilecekti. Erbakan ve Çiller haricinde iki partiye, eşit sayıda, on yedişer bakan düşmekteydi. Bakanlar Kurulu listesi Erbakan

tarafından Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e ibraz edilmiş ve yarım saat süren görüşmenin akabinde liste Demirel tarafından onaylanmıştır. Böylelikle Erbakan'ın 27 yıllık hayali olan Başbakanlık gerçekleşmişti (Akpınar, 2001: 56). Kavgalı geçen 8 Temmuz 1996 tarihli güven oylamasında DYP'li 10 milletvekili "ret" oyu kullanmasına rağmen; 265 "ret", 1 "çekimser" ve 278 "kabul" oy ile Refahiyol Hükümeti güvenoyu alabilmiştir. Hükümet aleyhine ret oyu kullanan DYP'li milletvekilleri ise Demirel'in teşvikiyle Hüsamettin Cindoruk liderliğinde Demokrat Türkiye Partisi'ni oluşturmuşlardır. 28 Şubat sürecinin dinamik medya kurumu Hürriyet gazetesi ise, 9 Temmuz 1996 tarihinde "Refah İktidarda" manşetini kullanmış ve "74 senelik cumhuriyet mazisinde devletin ilk defa % 21 oy almayı başaran bir İslamcı parti tarafından yönetileceği" açıklamasında bulunmuştur (Çetin, 2016: 32).

2.1.8.2. Refahiyol Hükümeti'nin Faaliyetleri⁵

Bölügeray'a göre Refahiyol Hükümeti dönemi; irtica ile mücadeleye yönelik hiçbir tedbirin alınmadığı, hatta hükümetin irticayı desteklediği, politik kararlılığın olmadığı, kriz ve tansiyonun had safhaya ulaştığı bir dönem olarak tarif edilebilir (Bölügeray, 2000: 11).

Refahiyol Hükümeti, ilk başlarda istikrarlı bir yol takip edemiyordu. İlk olarak ekonomiyi ıslah etme arayışına giren hükümet, üç müstakil kaynak paketini kamuoyuna duyurarak ulusal düzeyde hayat standartlarını iyileştirmeye öncelik tanıdığının sinyalini vermiştir. RP politik konumunu "merkez" olarak ifade ederek Doğru Yol Partisi ile aralarında bir dizi ortak yanların bulunduğunu ve konsensustan yana bir çizgi takip ettiğini beyan ediyordu (Akın, 2000: 97).

Refahiyol'un ilk icraatı, asgari ücrete % 100 zam yapmak olmuştur (Birand ve Yıldız, 2012: 158). Haziran 1996'da iktidara gelen Refahiyol Hükümeti, Necmettin Erbakan Başbakanlığında, uzun bir aradan sonra, "denk bütçe" uygulamasını getirmiş ve "havuz sistemi"ni kurmuştur. Böylelikle yüksek faiz sistemiyle mücadeleye girilmiştir. Ancak, bu uygulamalardan kimi çevreler rahatsız olmuş ve

⁵ Refahiyol Hükümeti'nin faaliyetlerine üçüncü bölümde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

nihayetle Anasol-D koalisyonu döneminde Refahyol Hükümeti'nin ekonomik politikaları rafa kaldırılmıştır (Karahan, 2012: 122-123).

Refahyol Hükümeti; bir yıllık iktidar döneminde ürünlere zam yapmamış, havuz sistemi sayesinde vergi koymamış, enflasyon artışını durdurmak için para basılmasına başvurmamış, IMF gibi uluslararası kuruluşlardan borç para almamış, demokrasi ve insan haklarından taviz vermemiş, iç ve dış borçlanmaya başvurmamış, rant çevrelerine fırsat vermemiştir (Kazan, 2014: 415-416).

2.1.8.3. Refahyol Hükümeti'nin Dağılışı⁶

8 Temmuz 1996 tarihinde güvenoyu almayı başaran Refahyol Hükümeti; alternatif hükümet oluşturma çalışmaları, gensoru ve düşürülme kampanyalarına mukavemet göstermiş; ancak 28 Şubat 1997 tarihinde toplanan Milli Güvenlik Kurulu ile koalisyonun dağılma süreci ivme kazanmıştır (Akın, 2000: 97).

Refahyol Hükümetinin dağılmasında; iç faktörler (Susurluk krizi, Taksim'e cami projesi, Aczimendilerin faaliyetleri, Kudüs Gecesi, DYP'li milletvekillerin istifası...) kadar, dış faktörler de (İran ve Libya ziyaretleri, D-8 girişimi, ABD ve İsrail'in desteği...) etkili olmuştur. Devrim kanunlarını kesin surette uygulamak uğruna Refahyol Hükümeti, "irtica" damgası ile yıpratılmıştır.

2.2. 28 ŞUBAT NEDİR?

28 Şubat'ı tenkit eden veya meşru görmeyenlere göre 28 Şubat genel olarak, "postmodern darbe", "antidemokratik bir uygulama", "kara darbe" veya "karanlık dönem" diye tarif edilmektedir. 28 Şubat'ı tenkit edenler evvela, ordunun sıklıkla öne sürdüğü "irtica tehdidi" ve "rejim tehlikesi" gibi kalıpların gerçeği yansıtmadığını iddia etmektedirler (Yüksel, 2004: 23-24).

Öte yandan, 28 Şubat hakkında "darbe olmadığı"; "muhtıra", "pamuk darbe", "süreç", "olgu", "kanunların uygulaması" olduğu yönünde farklı yorum ve iddialar ortaya atılmıştır. Öne sürülen tüm görüşler içerisinde en çok taraftar toplayan 28

⁶ Refahyol Hükümeti'nin dağılışı konusunda üçüncü bölümde detaylı bilgiler verilecektir.

Şubat'ın "postmodern darbe" ve "süreç" olduğudur. Söz konusu iki görüş, siyaset literatüründe genel geçer kabul edilmektedir.

2.2.1. Postmodern Darbe

28 Şubat müdahalesinin ardından dönemin Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak, müdahale hakkında, daha sonra genel geçer kabul edilen, şu tespitlerde bulunmuştur:

"...Bu post-modern darbe,⁷ tereyağından kıl çeker gibi, eski darbelere benzemeyen bir şekilde hiç kan akıtmadan, hiç kimseyi üzmeden, gayet usulüne uygun bir şekilde demokratik uygulamalarla, Milli Güvenlik Kurulu tarafından da benimsenerek, devletin başındaki en büyük insandan ilgili bakanlara kadar hepsi de dahil edilerek, hatta halkımızın ortak edilerek sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla, çok başarılı bir şekilde yürütülen bir süreçtir." (Cevizoğlu, 2001: 56-57).

28 Şubat 1997 darbesinde, tıpkı diğer darbeler gibi, ordu öncü rol almasına rağmen, 28 Şubat hareketinin diğer darbe ve muhtıralardan farklı yanları mevcuttur. 28 Şubat sürecinde silahlı askeri cenah sivil makamlar üzerinde tehdit unsuru oluşturmuş, devletin bütün teşekkülleri toplumsal değerlere karşı saldırıya teşebbüs etmişlerdir. Hareket genel geçer bir mantıksal anlayışın ürünü olmadığından "post-modern darbe" olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda, daha önceki darbeler modern çizgi içerisinde, genel geçer çerçevede yapılagelmişken 28 Şubat bunun aksine post-modern bir çizgide gerçekleştirilmiştir (Aydm, 2012: 58).

28 Şubat'ta ordu direkt müdahalede bulunmamıştır. Bunun en önemli gerekçesi, dönemin konjonktürünün buna elverişli olmamasıdır. Zira, 1980'li yıllardan sonra Türkiye'nin otarşik yapısı yıkılmış, dünya ile çok yönlü bir entegrasyon sürecine girilmiştir (Bostancı, 2012: 88). Özetle, 28 Şubat, yöntem itibarıyla diğer klasik darbe anlayışından sıyrılıp istisnai unsurları muhteva etmektedir.

⁷ "Post-modern darbe" kavramı, Tümgeneral Erol Özkasnak'tan daha önce de Cengiz Çandar ve bazı gazeteciler tarafından kullanılmıştır; ancak asker kanadının bu kavramı 28 Şubat ile özdeşleşmesiyle kavram, genel geçer olarak birçok çalışmada kullanılmıştır.

2.2.2. Süreç

Yılmaz'a göre 28 Şubat'ı öncesindeki darbelerden ve muhtıralarından farklı kılan önemli özelliklerinden biri de 28 Şubat'ın mevcudiyetini koruyan bir süreç olmasıdır. Başka bir deyişle, 28 Şubat'ı farklı kılan unsur bir sürecin ürünü olmasıdır (Yılmaz, 2012: 230). Ceylan'a göre 28 Şubat, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sempatican azınlık ardılları tarafından baskı ve şiddetin olduğu bir süreç olarak ifade edilebilir (Ceylan, 2012: 81).

28 Şubat, iktisadi yönü ağır basan, millet ve iktidarın cebren arka plana itilmek istendiği bir darbe sürecidir. 28 Şubat'ı diğer askeri müdahalelerden farklı kılan unsurlardan biri de yeşil (irticai) sermayeyi hedef alan bir süreç olmasıdır. Bu süreçte darbe taraftarları irticai sermayeyi ötekileştirme yoluna başvurarak destekçileri ile beraber bankaları boşaltıp sermayelerini artırmışlardır (Balcı, 2012: 50). 28 Şubat, 12 Eylül müdahalesinin devamı mahiyetinde olan bir süreçtir. 12 Eylül ortamında ulaşılamayan hedeflere 28 Şubat sürecinde ulaşılmak istenmiştir (Can, 2012: 68).

2.2.3. 28 Şubat Hakkındaki Diğer Yorumlar

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, “28 Şubat'ın darbe olmadığını kanunların uygulanması” olduğunu ifade etmiş, 28 Şubat dönemini; “28 Şubat Öncesi”, “28 Şubat” ve “28 Şubat Sonrası” olmak üzere üç zaman dilimine ayırmıştır (Öztürk, 2013: 195). DSP lideri Bülent Ecevit ise, modern/postmodern ayrımını yapmadan “28 Şubat'ın darbe” olduğu düşüncesindedir.

28 Şubat'ın “muhtıra” olduğu konusunda da birtakım iddialar mevcuttur. Bu iddiannın savunucuları, 28 Şubat'ı Milli Güvenlik Kurulu toplantısında alınan kararların mahiyeti ile sınırlamaktadırlar. Yalnızca MGK kararları çerçevesinde değerlendirildiğinde 28 Şubat'ın “muhtıra” olduğu fikrinin doğruluk payı vardır; ancak yaygın kaniya göre 28 Şubat, başlangıç ve bitiş noktası tam olarak tespit edilememiş bir süreç, bir (postmodern) darbedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT SÜRECİNİN SEBEPLERİ VE SÜREÇ SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

3.1. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN SEBEPLERİ

28 Şubat süreci, genel olarak “irtica” ve “terör” üzerine inşa edilmiş bir süreçtir. Terör ile “PKK”, irtica ile “Refah Partisi ve ona yakınlığı ile bilinen tüm dini kurumlar” kastedilmektedir. 1990’ların başlarında irtica tehdidinden ziyade terör tehdidi öne çıkmıştır. Koalisyon hükümetleri, PKK’ye yönelik güvenlik tedbirlerine başvurmuş, PKK’nin eylemlerini akamete uğramak için birçok konuda yeniden yapılanmaya gidilmiştir. 1994 yerel seçimlerinden sonra ise, irtica, PKK’den daha büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Bundan böyle gündemi işgal eden “irtica” kavramı olmuştur. Türk siyasal hayatında “irtica” kavramı, hep “muğlak” bir kavram olarak kalmış ve tartışmalara konu olmuştur.

Türkiye’de “irtica” mefhumu etimolojik manasından sıyrılmıştır. İrtica kavramı, sözlük anlamı ile “geriye dönüş” manasına gelmektedir. İlk aşamada, taassup sahibi kesimi işaret eden irtica, zamanla tüm dini dernek, vakıf, kurum ve kuruluşları kapsamına almıştır. Din ile ilintili olmayan irtica, politik bir söylem olarak kullanılmaya başlanmıştır. 28 Şubat ise irtica eksenli bir hareket olarak ifade edilebilir (Aydın, 2012, 64-65). İstanbul sermayesinin yanında kendilerine yer açmak isteyen ve önemli oranda başarılı olabilen “Anadolu Kaplanları”nın tümü “irticacı” olarak 28 Şubat sürecinde fişlenmiştir (Balcı, 2012: 47).

28 Şubat sürecinde iç dinamiklerin yanı sıra dış dinamikler de öne çıkmıştır. Refahyol Hükümeti’nin politikalarından hem ülkedeki muhalif kesim (muhalif partileri, ordu, medya, bürokrasi, üniversiteler...) hem de ülke dışındaki devlet ve oluşumlar (ABD, İsrail, NATO, AB) rahatsızlık duymuştur. Bunun üzerine, Refahyol Hükümeti’ni düşürmek için her yola başvurmuşlardır. Bundan dolayı, 28 Şubat’ı

doğuran sebepleri, “iç sebepler” ve “dış sebepler” olarak iki başlık altında ele almak mümkündür.

3.1.1. 28 Şubat Sürecinin İç Sebepleri

Refahiyol Hükümeti, yoğun tartışmalara rağmen kurulmuştur. Söz konusu tartışma zemininde asker, basın ve politikacılar arasında önemli anlaşmazlıklar meydana geliyordu. Bu süreçte ülke gündemini; yolsuzluk vakaları, Yüce Divan endişesi, medya ve hükümet arasındaki çatışmalar, ordu ve politikacılar arasındaki çekişmeler şekillendirmekteydi. Refahiyol Hükümeti'nin, özellikle de Refah Partisi mensuplarının, rejim karşıtı söylem ve eylemlerde buldukları ve bu durumun tartışma ortamını gerginleştirdiği iddia edilmiştir. Susurluk krizi gibi kirliliğin vuku bulması, Başbakanlık Konutu'nda verilen iftar yemeği, Taksim ve Çankaya'ya cami inşa etme projesi, Kudüs gecesi ve Sincan'daki askeri manevralar, Refahiyol Hükümeti'ni 28 Şubat'a götüren iç faktörler olarak tarif edilebilir (Gürkan, 2011: 31).

3.1.1.1. Susurluk Krizi

3 Kasım 1996 tarihinde Balıkesir'in Susurluk ilçesi yakınlarında gerçekleşen trafik kazası devletteki kirliliğin odaklarından birinin deşifre olmasına yol açtı. Susurluk'ta meydana gelen kaza ile Cumhuriyet tarihinin en büyük skandallarından biri gün yüzüne çıkmıştır. Kamyonun arkadan çapması sonucu Mercedes otomobilde bulunan 12 Eylül müdahalesinden önce 7 TIP'li öğrencinin ölümünden sorumlu tutulan Abdullah Çatlı, eşi Gonca Us ve polis memuru Hüseyin Kocadağ kaza yerinde can vermiş ve otomobilde bulunan DYP Şanlıurfa milletvekili ve korucubaşı Sedat Bucak ise ağır şekilde yaralanmıştı. Türkiye'nin gündemini uzun süre meşgul eden bu olayda bir siyasetçi, bir kanun kaçağı ve bir polisin aynı araçta bulunması başta medya, STK'lar, muhalefet partileri ve aydınlar olmak üzere tüm toplumu harekete geçirmiştir (Akpınar, 2001: 126).

Susurluk Skandalı üzerine Başbakan Yardımcısı Çiller, hükümetin bu konudaki hassasiyetini göstermesi için dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar'dan istifa etmesini talep etmiştir. Ağar, 8 Temmuz 1996 tarihinde istifa etmiş ve

Ağar'dan sonra İçişleri Bakanlığına DYP İstanbul milletvekili Meral Akşener getirilmiştir. Böylece ilk kez İçişleri Bakanlığı bir kadına emanet edilmişti (Gürses, 2012: 40).

Susurluk olayını araştırmak için kurulan Meclis Araştırma Komisyonu'nun başkanı RP'li Mehmet Elkatmış, "Susurluk'un arkasında JİTEM'in olduğunu" ifade etmiş, ANAP lideri Yılmaz, "Susurluk hakkında belgelere sahip olduğunu" açıklamış ve Susurluk ile ilgili açıklamalarda bulunan Başbakan Yardımcısı Çiller ise "Bu devlet için kurşun sıkan da yiyen de şereflidir." diyerek devlet-mafya-siyaset ilişkisini gündeme getiren ilginç bir açıklamada bulunmuştur (Birand ve Yıldız, 2012: 169-170).

Susurluk'ta yaşananlara halk da tepki göstermiş ve "Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık" eylemleri başlatmıştı. Bu eylemlerin hedefinde Refahiyol Hükümeti'nin olduğu görülmekteydi. Nitekim, RP'li Adalet Bakanı Şevket Kazan, eylemciler için "Mum söndü oyunu oynuyorlar." açıklamasında bulunurken; Erbakan, "Gulu gulu dansı yapıyorlar." demiştir. Bu açıklamalardan sonra hükümete yönelik tepkiler daha da yoğunlaşmıştır.

Susurluk skandalı, iddia edilenin aksine, devletin değil siyaset kurumunun yıpranmasına sebep olmuş ve daha da önemlisi, askeri vesayet durumu sistem üzerinde alenen olmasa da örtülü bir şekilde konsolide olmuş, ordu ile RP arasındaki çekişmeler bu doğrultuda tırmanarak artmıştır (Bayramoğlu, 2007: 97).

3.1.1.2. Başbakanlık Konutu'nda Verilen İftar Yemeği

11 Ocak 1996 tarihinde daha önce emsali görülmemiş bir durum gerçekleşmiştir. Başbakan Erbakan, tarikatların ileri gelenlerine Başbakanlık Konutu'nda iftar yemeği vermiş ve yemeğe davet edilen tarikat liderlerinin imajı uzun süre hafızalardaki yerini korumuştur. Tarikat önderlerinin imajı "Devrim Kanunları'na zıt olarak yorumlanmıştır. Laiklik yanlısı olmayan Nurcular, Kadiriler, Nakşibendiler, Menzilciler, İslamcı yazarların neredeyse tamamı Başbakanlık Konutu'na davet edilmiştir (Akpınar, 2001: 161).

Erbakan'ın tarikatların ileri gelenlerini Başbakanlık Konutu'nda ağırlamasının nedeni, devlet ve tarikat liderleri arasındaki soğukluğu gidermeye çalışmak olmasına rağmen Erbakan, bunu kamuoyuna yeterince anlatamamıştır (Birand ve Yıldız, 2012: 194).

3.1.1.3. Taksim'e Cami Projesi

Taksime cami projesi, 1970'li yılların başından itibaren gündeme gelen bir konu olmuştur. Proje konusundaki ilk girişim ise, 1977'de Demirel başbakanlığındaki "Milliyetçi Cephe Hükümeti" tarafından başlatılmıştır. Dönemin Kültür Bakanlığı, Taksim'e cami inşa edilmesi için Anıtlar Yüksek Kurulu'na müracaat etmiştir (Özgan, 2008: 68).

Daha sonra Refahyol koalisyonu döneminde, Refah Partili Kültür Bakanı İsmail Kahraman'ın Taksim'e cami projesi için onay vermesi ile 28 Şubat döneminin ana akım medyalarından Hürriyet gazetesi 15 Temmuz 1996 tarihli baskısında "RP'den ilk damga" manşeti ile konuyu gündeme taşımıştır. RP'liler, Taksim'e cami yapılması konusunda başından beri ısrarcıydı. Bu bağlamda Kültür Bakanı Kahraman, Anıtlar Yüksek Kurulu aracılığıyla Taksim'e cami yapma projesini onaylamıştır. Refah Partisi'nin Beyoğlu Belediye Başkanı Nusret Bayraktar projeyi savunmuş ve projeye muhalif olan çevrelere tepki göstermiştir. Bayraktar, projeye muhalif olanları "kelaynak ve yobazlık" ile itham etmiştir (Yüksel, 2004: 23-24).

Refahyol Hükümeti, Erbakan'ın Taksim'e cami projesini kamuoyuna duyurmasıyla birlikte laiklik gerekçesiyle medyanın yoğun eleştirilerine ve bir dizi toplumsal tepkiye maruz kaldı (Çetin, 2016: 33).

3.1.1.4. Kudüs Gecesi

Refah Partisi ile askeri karşı karşıya getiren ilk olay, Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız tarafından organize edilen "Kudüs Gecesi" etkinliğiydi. Etkinlikte Filistin lehine sloganlar atılmış, geceye davet edilen İran büyükelçisi Batı aleyhinde söylemlerde bulunmuştur. Etkinlikten üç gün sonra tatbikat gerekçesiyle Sincan'da tanklar yürütülmüş, sonrasında devlet için büyük bir tehdit olarak görülen irtica

hakkında çalışma yürütmek için Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde Batı Çalışma Grubu oluşturuldu (Zürcher, 2015: 431).

RP'li Belediye Başkanı Yıldız, ilçe meydanında yer alan Atatürk heykelinin karşısına Mescid-i Aksa'nın çadırdan görüntüsünü inşa etmişti. Yaklaşık 1000 kişinin iştirak ettiği davet, belediye sınırları içerisindeki bir salonda düzenlenmişti.

Kudüs Gecesi etkinliği, İran İslam devrimi önderi Ayetullah Humeyni'nin Paris sürgününden İran'a tekrar döndüğü gecenin yıldönümüne denk geliyordu. Dahası, bu etkinlik, Hamas ve Hizbullah gibi örgütler tarafından da desteklenmişti (Akpınar, 2001: 167).

Yıldız, Humeyni'nin başlattığı geleneği ilk kez Türkiye'de uygulamıştı. Kudüs Gecesi'nde sergilenen oyun esnasında dinsel sloganlara yer verilmişti. Gecede Yıldız, şeriat yanlısı söylemlerle egemen ideoloji karşıtı tutum takınmış ve Humeyni'nin İslam Cumhuriyeti rejimini model aldıklarını dile getirmişti. Geceye davet edilen İran Büyükelçisi M. Rıza Bangheri'de diplomatik usullere uymayarak Yıldız ile paralel açıklamalarda bulunmuş ve Hizbullah ve Hamas'a karşı olmadıklarını açıkça ifade etmiştir (Gürses, 2012: 71).

Belediye Başkanı Yıldız, Genelkurmay İkinci Başkanı'nın Savunma Bakanı'ni ikazı üzerine gözaltına alınmış; ancak etkinliğe davet edilen İran Büyükelçisi görevine devam etmiştir (Bayramoğlu, 2007: 114).

3.1.1.5. Aczimendiler Meselesi

Rejime karşı köktendinci eleştirileri ile bilinen Aczimendi tarikatı önderi Müslüm Gündüz, İstanbul'da polislerce bir eve yapılan baskında Fadime Şahin adında genç bir kızla uygunsuz bir şekilde yakalanmıştır. 1997'de yaşanan bu skandal, medyada büyük infial uyandırmış ve dini (imam) nikah konusundaki sorgulamaları beraberinde getirmiştir (Göle, 2011: 151).

Gündüz'ün dini kötüye kullanarak halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek suçundan iki yıl hapis cezası da mevcuttu. Gündüz, laik cumhuriyet ve devrim kanunlarının mutlak karşıtıydı. Polis ve basın eşliğinde yapılan baskıdan sonra

Gündüz, cezaevine gönderilmişti. Fadime Şahin ise, medya aracılığıyla sözde tarikat liderlerinin (Müslüm Gündüz ve Ali Kalkancı) bilinmedik yönlerini ortaya çıkarmış oluyordu. Tarikat liderlerinin bu tür olaylarla gündeme gelmesi dolaylı yoldan Refah Partisi'ni hedef alıyordu. Cezaevine gönderilen Müslüm Gündüz, hapisanede bile laik cumhuriyeti hedef alan bir ses kaydını basımla paylaşmaktan kaçınmamıştı (Birand ve Yıldız, 2012: 187-188).

20 Ekim'de Ankara Kocatepe Camisi'nin önünde Aczimendiler, ellerinde asaları ve üstlerinde cüppeleriyle zikir eşliğinde eylem yapmışlardır. Bunun üzerine güvenlik güçleri olaya müdahalede bulunmuş, eylemciler enterne edilmiş ve bu olay medyanın gündemini aylarca işgal etmiştir (Gürses, 2012: 38).

3.1.1.6. 28 Şubat Sürecinin Diğer İç Sebepleri

28 Şubat darbesini hazırlayan bir başka etken ise, darbeden önce ve sonrasında ekonominin iflasın eşiğine gelmiş olmasıdır. Bu dönemde Anadolu sermayesi de olumsuz yönde etkilenmiş ve yeni pazar arayışlarına başlamıştır (Yılmaz, 2012: 226-228).

28 Şubat sürecinin yaşanmasında büyük sermaye çevrelerinin rolünün olduğu ileri sürülmektedir. Nitekim 28 Şubat sürecinde Refahyol Hükümetinin büyük sermaye çevreleri ile olan ilişkileri hiçbir zaman sağlıklı bir yönde evrilmemiştir. Refahyol Hükümeti'nin, devlet gelirlerinin bir yerde toplanmasını sağlayacak olan "Havuz Sistemi" uygulaması ile bu sermaye çevrelerinin elde ettiği yüksek faizlere engel olması ve devletten düzenli olarak aldıkları teşviklere son verilecek olması bu çevreleri tedirgin etmekteydi. Bu tür politikalar, büyük sermaye çevrelerinin hükümete karşı tavır almalarına ve süreci desteklemelerine yol açmıştır (Çetin, 2016: 131).

RP'nin önde gelen siyasetçilerinin (Şevki Yılmaz, Şevket Kazan, Hasan Mezarıcı, Hasan Hüseyin Ceylan, Şükrü Karatepe...) rejim aleyhtarı söylemlerinin 28 Şubat sürecini tetiklediği ileri sürülmektedir. Refah Partisi'nin halk nezdindeki itibarı bu siyasetçilerin eski konuşmalarının ve görüntülerinin tekrar gündeme getirilmesi ile zedelenmeye çalışılmıştır. Öte yandan, Refahyol hükümetinin memur mesai

saatlerini Ramazan'a göre uyarlama çabası, Ayasofya Müzesi'nin ibadete açılması girişimi ve kurban derilerinin dini cemaatler tarafından toplatılması düşüncesi, koalisyon ortağı DYP'li milletvekillerinin istifaya etmesine ve Refahiyol Hükümeti'nin yıkılışına yol açan önemli etkenlerdendir.

2.1.2. 28 Şubat Sürecine Yol Açan Dış Etkenler

Refahiyol Hükümeti döneminde “Türkiye'nin İran olacağı” yönündeki tartışmalar doruğa ulaşmıştır. İran ile yakın temaslarda bulunulması toplumun birçok kanadını rahatsız ediyordu. Dahası Başbakan Erbakan'ın Nijerya, Libya, Mısır gibi ülkelere düzenlediği seyahatlerin süreci hızlandırıcı etkisi olmuştur. “Laiklik” ve “irtica” merkezli tartışmalar ise, Türkiye'de yeni bir politik dönemin habercisi olarak kabul edilir. Sürecin diğer ucunda da Müslüman devletlerle yapılan iktisadi ve ticari işbirliği yer almaktadır (Gürkan, 2011: 37).

Bu başlık altında 28 Şubat sürecinin ivme kazanmasına yol açan Erbakan'ın İran ve Libya gezisi, D8 girişimi ve süreci etkileyen diğer dış etkenlerden bahsedilecektir.

2.1.2.1. İran Gezisi

Başbakan Erbakan'ın yurtdışı gezi programında ilk sırada “İran ziyareti” yer almaktaydı. Bu ziyaret, Amerika Birleşik Devletleri'ni çok rahatsız etmiştir; zira ABD, tıpkı Libya gibi İran'ı da terör devleti listesine dâhil etmişti. Dahası, ABD “D'amato” adı verilen bir yasayı çıkartmış ve yasa gereğince İran ve Libya gibi terörist devletlere 40 milyon dolardan fazla yatırımda bulunan şirketlere müeyyide uygulayacağını açıklamıştır (Akpınar, 2001: 84-85).

Erbakan'ın İran ile “Savunma Sanayi ve İşbirliği Antlaşması” imzalayacağını ilan etmesiyle ordu ile hükümet karşı karşıya gelmiştir. İmzalanacak olan anlaşmadan yalnızca ordu değil Dışişleri bürokrasisi de rahatsızlık duymuştur. RP'li devlet Bakanı Abdullah Gül'ün “İran ile ortaklaşa helikopter üretmeyi hedeflediklerini” ifade etmesi ve İran Cumhurbaşkanı'nın resmi nitelikte Türkiye'ye ziyareti ile ordunun yanı sıra ABD de tepki göstermiştir. Ordu, İran'ın PKK'ye yardım eden bir ülke olmasından dolayı anlaşmayı sabote edeceğini açıklamıştır. Bu

durum askerin iç siyasetin yanı sıra dış siyasete de müdahalede bulunduğunu gözler önüne sermektedir. RP'nin Milli Savunma Bakanlığı bütçesinden 50 trilyon lira tutarında kesintiye giderek İran ile yakın ilişkiler kurma düşüncesi, ordu-hükümet gerilimini daha da artırmıştır (Gürses, 2012: 42-43).

2.1.2.2. Libya Gezisi

Erbakan, ekonomik sorunları çözmek amacıyla Libya'ya ziyareti, hem Libya'nın ABD tarafından terörist devletler listesinde yer alması ve hem de PKK'ya desteği dolayısıyla içerde ve dışarda yoğun tepkilere yol açmıştır. Türk heyetiyle görüşen Libya lideri Kaddafi, Türkiye'ye yönelik diplomatik nezaket sınırlarını zorlayan eleştirilerde bulunmuştur. Erbakan'ın, bu eleştirilere aynı dozda cevap vermemesi ve bir bakıma alttan alması Türkiye'de siyasi tansiyonun yükselmesine yol açmış ve bu olay aylarca gazete manşetlerinden inmemiştir. Libya gezisinde yaşanan skandala muhalefet partileri de tepki göstermiş, CHP, Refahyol Hükümeti'ni devirmek amacıyla hükümet hakkında gensoru önergesi vermiştir. Ayrıca RP'den rahatsızlık duyan DYP'li bazı milletvekilleri de gensoru önergesinde CHP ile birlikte hareket edeceklerini açıklamışlardır. Çiller, koalisyonun sürmesi için partisinin milletvekilleriyle görüşmüş, onları gensoruyu desteklemekten vazgeçirmeye çalışmıştır. Medyada ve Üniversitelerde de Refah Partisi'nin yer almayacağı hükümet formülleri dile getirilmeye başlanmıştır (Gürses, 2012: 35-36).

2.1.2.3. D-8 Girişimi

Başbakan Erbakan'ın NATO, AB, ABD, İsrail karşıtlığı ile tanınan bir politikacı olduğu bilinmektedir. Batı karşıtlığı ile bilinen Erbakan'ın daha çok "ümme bilinci" ile hareket ettiği söylenebilir. Bu doğrultuda, İslam ülkelerini bir çatı altında bir araya getirmenin yollarını aramış ve İslam birliğinin oluşturulması için yoğun bir çaba sarf etmiştir.

Libya gezisi ile Türkiye kamuoyunda itibar kaybına uğrayan Başbakan Erbakan bu geziden sonra "İslam Ortak Pazarı" için harekete geçmiş, "Batı'nın G-7 grubuna karşılık 1,5 milyar Müslümanı kapsayan D-8'ler grubunu inşa edeceklerini" ifade etmiştir (Birand ve Yıldız, 2012: 161).

Başbakan Erbakan, göreve başlar başlamaz, ülkenin ekonomik sorunlarına çözüm aramış ve İslam ülkelerini tek çatı altında toplama çalışmalarına başlamıştır. İran ziyareti ile başlayan çalışmalar, D-8'in oluşturulması ile kurumsallaşma aşamasına geçmiştir. Erbakan'ın bu girişimleri, ABD ve AB'yi tedirgin etmiştir (Kazan, 2014: 248).

15 Haziran 1997 tarihinde Başbakan Erbakan liderliğinde İstanbul'da toplanan zirve ile Türkiye, Malezya, Mısır, İran, Nijerya, Endonezya, Pakistan ve Bangladeş Müslüman devletlerinin katılımı ile D-8 Topluluğu resmen kurulmuştur. D-8 projesi ile Müslüman ülkeler arasında iktisadi işbirliğinin geliştirilip "İslam Ortak Pazarı" oluşturulması amaçlanmıştır.

2.1.2.4. 28 Şubat Sürecini Etkileyen Diğer Dış Etkenler

Türkiye'yi 28 Şubat ortamına götüren dış etkenleri ele alırken diğer dış etkenlerin ya da aktörlerin de süreçteki rolünü irdelemek de yarar vardır. Dış aktörler (ABD, İsrail, NATO, AB...) süreçte doğrudan bir rol almamışlarsa da sürece yönelik herhangi bir tepkide de bulunmamışlardır. Bilakis zaman zaman tehdit olarak nitelendirdikleri irticaya yönelik endişelerini dile getirerek Türkiye'nin iç işlerine müdahale etmekten ve sürecin uygulayıcılarına destek vermekten çekinmemişlerdir.

İç tehdit ve iç düşman kavramları 1950'li yıllarda NATO tarafından tanımlanmıştır. 1990'lı yıllardan sonra ise 28 Şubat Post-modern Darbesi'nin mimarları bu kavramları sürekli kullanmışlardır. 28 Şubat süreci, iç düşman/iç tehdit üzerine inşa edilmiş bir hareket olarak değerlendirilebilir. ABD ve AB'nin 28 Şubat sürecini teşvik edici bir tutum sergiledikleri şüphe götürmez bir gerçektir. Dahası bu iki global gücün, 28 Şubat sürecinin aleyhinde olmadıkları ve kapsamlı bir şekilde analiz edildiğinde bu sürecin NATO ile bağlantısının da olabileceği (Aydın, 2012: 61-64) iddia edilmektedir.

28 Şubat sürecinin, soğuk savaş stratejisinin sona erdiği ve Türkiye'nin de bununla ilgili olarak kimlik bunalımı ve asayiş algısının dönüşüm geçirdiği bir süreçte denk geldiği söylenebilir. Türkiye'nin soğuk savaş sonrası insan hakları bağlamında eleştirilerin odağında yer alması 28 Şubat'ı tetikleyen bir diğer etken olmuştur.

Yılmaz, 28 Şubat sürecini teşvik eden dış dinamiğin İsrail olduğunu (2012: 217-222) söylerken, Akşener, İsrail'in açıktan, ABD'nin ise dolaylı olarak 28 Şubat sürecine müdahil olduğu (Akşener, 2012: 147) görüşündedir.

3.2. 28 ŞUBAT SÜRECİ SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

3.2.1. Anasol-D Hükümeti Dönemi

3.2.1.1. Anasol-D Hükümeti'nin Kuruluşu

28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan kararların uygulamaya geçirilmesi önemli düzeyde Mesut Yılmaz başbakanlığındaki Anasol-D Hükümeti'ne bırakılmıştı. Cumhurbaşkanı Demirel, sürpriz bir kararla hükümeti kurma görevini Çiller yerine Yılmaz'a verdi. 6 Haziran 1997 tarihinde Anasol-D Hükümeti resmen kuruldu. Koalisyon hükümetinde ANAP, DSP ve Hüsametdin Cindoruk genel başkanlığında DYP'den ayrılanların kurduğu DTP yer almaktaydı. CHP ise, hükümete dışardan destek vermeyi tercih etmişti. Başbakan Yardımcılığına, Bülent Ecevit ve İsmet Sezgin getirildi (Aydın ve Taşkın, 2017: 435). Koalisyon pazarlığı doğrultusunda Başbakanlık ve 20 Bakanlık ANAP'a, 1 Başbakan Yardımcılığı ve 10 Bakanlık DSP'ye, 1 Başbakan ve 5 Bakanlık ise DTP'ye düşmekteydi (Kazan, 2014: 457).

Hükümeti kurma görevi 20 Haziran'da Yılmaz'a verilmiş ve güven oylaması 12 Temmuz'da gerçekleştirilmişti. Bu süreçte DYP'de büyük bir kopuş yaşanmış, DYP ile bağlarını koparan milletvekillerinin neredeyse tamamı, Anasol-D Hükümetini desteklemişlerdi. 12 Temmuz günü yapılan güven oylamasında; 281 "kabul" oyuna karşılık, 256 "red" oyu çıkmıştı (Kazan, 2014: 459-460). Nitekim Bayramoğlu, Anasol-D Hükümetinin, milli iradeye rağmen devlet iradesi ile oluşturulmuş olduğunu ve hareket alanı oldukça daraltılmış bir ara dönem hükümeti olduğunu ifade etmiştir (2007: 207).

3.1.1.2. Anasol-D Hükümeti'nin Faaliyetleri

Anasol-D koalisyon hükümeti döneminin, irtica ile mücadelenin yoğunlaştığı ve bu konuda bazı tedbirlerin alındığı bir dönem olmasına rağmen politik kararlılığın

tam anlamıyla sağlanamadığı bir dönem olarak da anılmaktadır (Bölügeray, 2000: 11). Anadol-D Hükümeti'nin ilk icraatı, Emniyet-Asayiş-Yardımlaşma (EMASYA) Protokolü'nü imzalamak; ikinci icraatı ise, sekiz yıllık kesintisiz eğitim düzenlemesini parlamentodan geçirmek olmuştur (Birand ve Yıldız, 2012: 255-256).

Refahyol Hükümeti'nin dağılmasından sonra da 28 Şubat süreci devam etmiş, Refahyol Hükümeti döneminde Milli Askeri Strateji Konsepti'nin esas görevini irtica ile mücadele olarak kararlaştıran ordu, bu misyonu Anadol-D Hükümeti döneminde Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB) olarak tekrar gündeme getirmiştir. 31 Ekim 1997 tarihli MGK toplantısında iki kitapçıktan meydana gelen MGSB ile Siyasal İslam'ın ülke için büyük tehdit unsuru olduğu ve mutlaka bertaraf edilmesi gerektiği resmi politika olarak kabul edilmiştir. Anadol-D Hükümeti döneminde rejim karşıtı irticacı unsurlarla mücadele amacıyla “Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu” ya da diğer ismiyle “Sivil Çalışma Grubu” kurulmuştur. Bu gruba SÇG denmesinin nedeni, TSK bünyesinde kurulan “Batı Çalışma Grubu” (BÇG) ile misyon itibariyle paralel çalışıyor olmasıydı. SÇG, şehirlerin yanı sıra ilçelerde de teşkilatlanarak kamu kuruluşlarındaki irticai unsurların engellenmesi için faaliyet göstermiştir. Bu dönemde hem Genelkurmay hem de Milli Güvenlik Kurulu'nun talebi çerçevesinde irticai faaliyetlerle mücadele açısından önemli stratejiler izlenmiştir. Örneğin, sekiz yıllık kesintisiz-zorunlu eğitim parlamentodan geçirilerek kanunlaştırılmıştır, Kur'an kursları ile ilintili yeni yönetmelik çıkarılıp kurs ve vakıf yurtlarının idaresi Milli Eğitim Bakanlığı'nın uhdesine bırakılmış, camilerin inşa, idare ve kontrolü ile ilgili çıkartılan yönetmelik neticesinde Diyanet İşleri Başkanlığı belirleyici bir aktör olmuş, Kamu kurumlarındaki görevliler için İçişleri, Maliye ve Diyanet İşleri Bakanlığınca yayımlanan genelgeler doğrultusunda kurban derilerinin Türk Hava Kurumu'na bırakılması talep edilmiştir, RTÜK, irticai basın ve yayın ile mücadele için girişimde bulunmuş, il ve ilçelerde yer alan okul, yurt, dersane ve pansiyonlar İçişleri Bakanlığınca oluşturulan bir kurul vasıtasıyla sıkı kontrol altına alınmış, ülkenin “Din Adamı İhtiyacı Temin Planı” için harekete geçilmiş ve “politik simge” olarak algılanan başörtüsü üniversitelerde yasaklar listesinde yer almıştır (Akpınar, 2001: 331-332).

3.1.1.3. Anasol-D Hükümeti'nin Dağılışı

Anasol-D Hükümeti'nin ömrü yalnızca 1,5 yıldır. 25 Kasım 1998 tarihinde Türkbank ihalesine şaibe karıştırdığı gerekçesi ile dönemin Başbakan'ı Mesut Yılmaz hakkında gensoru verilmiştir. Gensoru önergesine CHP'nin de destek vermesi sonucunda Anasol-D Hükümeti düşürülmüştür. 1999 genel seçimlerine kadar ülkeyi, Bülent Ecevit başbakanlığında "DSP Azınlık Hükümeti" idare etmiştir (Akpınar, 2001: 332).

3.2.2. 28 Şubat Sürecini Uygulamaya Geçirme Çalışmaları

3.2.2.1. Batı Çalışma Grubu ve Faaliyetleri

Batı Çalışma Grubunu, ordu tarafından oluşturulan bir "fişleme şebekesi" olarak (Bayramoğlu, 2007: 19) görenlerin yanı sıra bu grubun amacının, Türkiye'yi 28 Şubat zeminine hazırlamak ve darbe koşullarını inşa etmek olduğunu (Orakoğlu, 2012: 495) ileri sürenler de vardı.

Batı Çalışma Grubunun Milli Güvenlik toplantısında alınan kararlarının öncesinde mi yoksa sonrasında oluşturulduğu konusunu belirsizliğini korusa da (Öztürk, 2013: 73) bu grup, Ergenekon'u andıran yapısı ile yasadışı yollarla kurulan, çok sayıda insanı fişleme işlevine üstlenen ve adeta ülkeyi idare eden bir mekanizma olarak tarif edilebilir. BÇG kurulduktan sonra karşı bir mekanizma olarak Yeniden Doğuş Partisi tarafından Demokrasi Çalışma Grubu oluşturulmuştur (Güzel, 2012: 108-110).

BÇG'nin hedefi, irtica tehlikesini bertaraf etmek değil, irtica tehdidini tespit edip yetkili makamlara tedbirler konusunda teklifte bulunmaktı. İrticaya karşı tedbir alma görevi ise, iktidar ve kolluk kuvvetlerine aittir. BÇG'nin merkezi Genelkurmay Başkanlığı'nda idi. Hukuk, psikolojik harekât ve istihbarat gibi birimlere sahip olan Grubun önemli birimlerinde Kurmay subaylar görevlendirilmişti. Grupta çeşitli rütbelerden subaylar faaliyet yürütmekteydi. TSK'nın tüm birimlerinden düzenli olarak gelen bilgiler sonuçta Genelkurmay Başkanlığı'ndaki BÇG'de bir araya getirilip analiz edilmekteydi. Medyadan, MİT'ten, Emniyet teşkilatından ve başka kaynaklardan elde edilen bilgiler, BÇG'de değerlendirilip komuta kademesine

sunulmaktaydı. Bilgiler, uygun görüldüğü takdirde MGK, Cumhurbaşkanı ve Başbakan ile paylaşılmaktaydı (Bölüğüray, 1999: 150-151).

Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın prestiji kurulmasına ön ayak olduğı BÇG ile daha da artmıştır. Genelkurmay çeşitli birimlerden görevlendirdiğı subaylarla iktidarı denetleyen BÇG'yi oluşturmuştur. BÇG, ilkin iktidarın dış siyasete ilişkin kararlarını gündemine almış, ilerleyen dönemlerde ise "irtica" ile mücadeleye koyulmuştur. Böylelikle, RP'ye yönelik psikolojik mücadele başlatılmıştır (Brand ve Yıldız, 2012: 180-181).

3.2.2.2. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi

Anayasanın da üzerinde önemli bir metin olarak görülen "Milli Güvenlik Siyaset Belgesi", iç siyasetten (kültür, turizm, ekonomi) dış siyasete varıncaya kadar, Avrupa Birliğı'ne üyelikten özelleştirmeye kadar her konuyu "milli güvenlik" çerçevesinde ele almış "bin sene süreceğı" iddia edilen 28 Şubat sürecinin temelini atmıştır (Çetin, 2016: 112-113). "Devletin Gizli Anayasası" olarak da nitelendirilen MGSB ile ülkenin noksanlıkları, duyarlılıkları ve güç dengeleri tekrar gözden geçirilmiştir. İlk kez Refahyol Hükümeti döneminde MGSB hazırlama çalışmalarına başlanmıştır. Bu süreçte Genelkurmay Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ile el ele vererek Refahyol kabine üyelerine "Tehdit önceliklerinizi bildirin!" talebinde bulunmuş ve kendilerine intikal eden cevaplar doğrultusunda değerlendirmelerde bulunulmuştur (Öztürk, 2012: 142).

Ülkenin istikrarından yana tutum sergileyen ve ilgi alanına giren konular itibari ile ilk bakışta varlığıyla ilgili bir olağanüstülük hissedilmeyen MGSB'nin, parlamentonun görev alanına giren konularla da ilgilenmesi önemli bir sorun oluşturmuştur (Bayramoğlu, 2007: 231-232).

MGSB, anayasal çerçevede, tarafsız bir kuruluş olan MGK Genel Sekreterliğı tarafından oluşturulmuştur. İlk belge 1963'te hazırlanmış, 1997 yılına gelindiğinde ise yeni bir belge oluşturulmuştur. Belgenin esasları; Refahyol Hükümeti döneminde tespit edilmiş, Anasol-D Koalisyonu döneminde MGK'da müzakere edilmiş ve Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur. Hükümetin Belge'yi değerlendirip onaylaması

sonucu Belge, “hükümet kararnamesi” niteliğinde Resmi gazetede yayımlanıp yürürlüğe girmişti. Ülkenin bundan böyle milli güvenliğe ilişkin politikaları Belge’ye aykırı olamayacaktı (Bölügiray, 1999: 55-56).

3.2.2.3. Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği

9 Ocak 1997’de Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği” ile başbakanlık kurumu ordu denetimine bırakılmış ve parlamento devre dışı bırakılmıştır (Yıldız, 2000: 29).

Yönetmeliğin uygulamaya konulmasında RP’nin rejime yönelik tutumundan endişe duyan DYP’li Savunma Bakanı Turhan Tayan etkili olmuştur. Yönetmelik, olası bir kriz durumunda Başbakan’ın yetkilerini Milli Güvenlik Kurulu Sekreterine devretmekteydi. Bir bakıma ülke yönetimi, tam olarak tanımlanmamış olan “kriz” gerekçe gösterilerek MGK aracılığıyla bütünüyle orduya devredilmekteydi. Yönetmeliğin verdiği yetki, Genelkurmay Başkanlığı’na gerek görüldüğünde il ve ilçelerde “kriz merkezleri” oluşturma yetkisi vermekteydi. Böylece, askeri bürokrasinin kamu kurum ve kuruluşları ile doğrudan bağlantı kurmasının önündeki engeller fiilen kaldırılmış olmaktadır. Dahası, Devlet kademelerine yapılacak atamalarda “güvenlik soruşturması” ismi altında Genelkurmay’ın onayı aranacaktı. Bunun yanı sıra, sivil bürokrasi, askeri bürokrasinin kontrolü altına girmiş; TRT, RTÜK ve YÖK’e sivil olmayan temsilciler atanmıştı (Birand ve Yıldız, 2012: 181-182).

28 Şubat’ın ilk habercisi “Başbakanlık Kriz Masası Yönetmeliği” olmuştur. Bu yönetmelik, kerhen de olsa, dönemin hükümetince imzalanmıştır. Batı Çalışma Grubu ise, bu yönetmeliğin bir ürünüdür (Balcı, 2012, 46).

28 Şubat Muhtırası, Ocak 1997’de MGK Genel Sekreteri tarafından hazırlanıp sözde başbakanlık tarafından yürürlüğe geçirilen “Başbakanlık Kriz Yönetmeliği”nden sonra gerçekleşti. Yönetmelik, askerin doğrudan politik karar alma sürecine katılmasının önünü açmıştır. Yönetmelik ile MGK, yavaş yavaş meclisin yerini alırken, MGK Genel Sekreterliği de kabinenin yerine geçmeye başlamıştır. Yönetmelikten bir müddet sonra Refahyol Hükümeti iktidardan

düşürülmüş ve yerine medya ve askerın katkıları ile Yılmaz başbakanlığında güdümlü bir hükümet kurulmuştur (Erdoğan, 2012: 221).

3.2.2.4. Emniyet Asayiş Yardımlaşma Protokolü ve Milli Askeri Stratejik Konsept

Anasol-D Hükümeti'nin ilk icraatı, EMASYA Protokolü'nü imzalamak olmuştur. Ordu ve İçişleri Bakanlığı arasında imzalanan protokol, orduya, güvenlik konusunda validen izin almadan müdahale etme yetkisi tanımıştır. Sivil bürokrasinin, ordu ile birlikte çalışması teşvik edilmiş ve devlet kadrolarına atanacakların güvenlik soruşturması ordunun inisiyatifine bırakılmıştı. TRT, YÖK ve RTÜK gibi kurumlara askeri personel atanmaktaydı. Özetle, sivil bürokrasi, askeri bürokrasinin güdümlüne sokulmaktaydı. Hedefine irticacıları alan Ordu'nun etkisiyle RP'li belediye başkanları ve RP'ye yakınlığı ile bilinen çok sayıda bürokrat tasfiye edilmiştir (Birand ve Yıldız, 2012: 255-256).

Önlem alma bahanesiyle ordu tarafından fişleme, istihbarat ve operasyonlar yapılmıştır. 2001'den 2007'ye kadar yaşanan bütün önemli gelişmelerde EMASYA Protokolü varlık göstermiştir (Bayramoğlu, 2007: 16-17).

9 Temmuz 1998 tarihinde Milli Askeri Stratejik Konsept stratejisinde değişikliğe gidilmiştir. Değişikle beraber "İslami sermaye" hedef alınmış ve yeşil sermayeye dönük amansız bir operasyon başlatılmıştır. Dahası adında "İslami" ibareler bulunan işyerleri kapatılmıştır (Çetin, 2016: 113).

3.2.3. 18 Nisan 1999 Genel Seçimleri ve Anasol-M Hükümeti Dönemi

3.2.3.1. 18 Nisan 1999 Genel Seçimleri

1999 genel seçim sonuçlarını iyi analiz etmek için, seçimlerden önce "Ecevit Azınlık Hükümeti" döneminde yaşanan gelişmeleri ele almak gerekmektedir. 1999'da Kenya'da yakalanan PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye teslim edilmesi ile Ecevit'in popülaritesi iyice artmış, bu gelişme seçim sonuçlarına açık bir şekilde yansımıştır. Bu durumdan milliyetçi kanadı temsil eden MHP de nasibini fazlasıyla almış, DSP'den sonra en fazla oy alan ikinci parti haline gelmiştir.

18 Nisan 1999 tarihinde yapılan genel seçimler, politik süreç üzerindeki askeri tahakkümü bitiremedi; aksine söz konusu seçimler 28 Şubat sürecinin başarılı bir uygulaması niteliğindedir. Anayasa'ya aykırı olarak çıkarılan Başbakanlık Genelgesi ile vatandaşlar, RP'nin halefi FP'ye destek çıkmamaya davet edilmiştir. Böylesi bir ortamda gidilen seçimlerde devletçi/milliyetçi partiler (DSP, MHP) ilk iki sırada yer alırken, FP 3. parti olarak parlamentoya girmiştir. ANAP ve DYP, barajı kıl payı geçmiş, Baykal liderliğindeki CHP ise baraj engeline takılmıştır. Sonuçta DSP, MHP ve ANAP arasında "Anadol-M Hükümeti" kurulmuş olmasına hükümetin kendisine özgü bir programının olduğu söylenemez. Hükümetin 28 Şubat zihniyetini sürdüreceği de tahmin edilmekteydi. Aslında koalisyonda uyum sağlamak da pek kolay görünmemekteydi. Koalisyonun, Ecevit ve Bahçeli'nin iktidar tutkusu ve Yılmaz'ın bireysel hırsları sayesinde ayakta kaldığı söylenebilir. 18 Nisan 1999 genel seçimlerinin demokratikleşmeye katkı sağlamadığının önemli bir işareti de, seçimlerden hemen sonra FP'nin kapatılması ve parlamento dışı bırakılmasıdır (Erdoğan, 2012: 24-25).

Kurulan üçlü koalisyonda ANAP, DSP ve MHP arasında dengeleyici parti konumunu üstlenmiştir. Koalisyonda DSP ve MHP'ye on ikişer bakanlık, ANAP'a ise on bakanlık düşmüştür. İdeolojik çekişmelerin esasen DSP ve MHP arasında yaşanması bekleniyordu; oysa MHP ve ANAP arasında yoğun gerilimler yaşanmıştır. DSP lideri Ecevit ise, koalisyon ortakları arasında yaşanan gerilimlerde arabulucu misyonunu üstlenmişti (Aydın ve Taşkın, 2017: 447).

Tablo 4: 18 Nisan 1999 Genel Seçimlerinde Alınan Oyların Partilere Dağılımı

Sıra	Parti	Toplam Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı
1	DSP	6.919.668	22	136
2	MHP	5.606.634	18	129
3	FP	4.805.384	15	111
4	ANAP	4.122.926	13	86
5	DYP	3.745.417	12	85
6	CHP	2.716.096	8	0
7	HADEP	1.482.194	4	0
8	BBP	456.354	1	0
9	BAG	270.265	0	3
10	ÖDP	248.555	0	0
11	LDP	127.168	0	0
12	DP	92.089	0	0
13	MP	79.363	0	0
14	BP	78.923	0	0
15	İP	57.593	0	0
16	EMEP	51.752	0	0
17	YDP	44.782	0	0
18	SİP	37.651	0	0
19	DEPAR	37.370	0	0
20	DBP	24.419	0	0

Kaynak: (<http://www.secim-sonuclari.com/1999>)

3.2.3.2. Anadol-M Hükümeti Döneminde Yaşanan Gelişmeler

Anadol-M Hükümeti döneminde, 17 Ağustos 1999 Marmara depremi yaşandı. Aslında bir deprem ülkesi olan Türkiye bu depreme hazırlıksız yakalanmış, binlerce insan yaşamını yitirmiş ve ya da yaralanmıştı. Yaşanan can ve mal kaybı karşısında gerekli tedbirleri almayan hükümet, afete müdahale etme konusunda da başarısız olmuştu.

Anadol-M Hükümeti döneminde “Beyaz Enerji Operasyonu” gündeme gelmişti. Bu kez, politikacılara yönelik yolsuzluk iddialarını ordu gündeme getirmiş, Enerji Bakanlığı’nda çalışan bazı bürokratların ihalelerde rüşvet aldığı ileri sürmüştür. Bu sırada adını açıklamayan bir ordu mensubu, Hürriyet gazetesine verdiği demeçte, yolsuzluk operasyonunun iktidar tarafından değil, ordu tarafından başlatıldığını savunmuştur. Bunun üzerine, hükümet ile ordu karşı karşıya gelmiş,

Enerji Bakanı Cumhur Ersümer'in ANAP mensubu olmasından dolayı eleştiriler çoğunlukla ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz üzerinde yoğunlaşmıştır. Sözleşmeleri Danıştay ve Bakanlar Kurulu kararları çerçevesinde imzaladığını ileri süren Ersümer, eleştiri ve baskılar devam edince istifa etmiş ve enerji ihalesi ile bağlantılı olarak çok sayıda üst düzey bürokrat görevi suiistimal suçundan yargılanıp ceza almışlardır. Sivil iktidar, tüm yaşananların yargının siyasallaşmasından kaynaklandığını ileri sürmüştür (Birand ve Yıldız, 2012: 331-332).

DSP-MHP-ANAP Koalisyonunun önündeki önemli konulardan biri de 16 Mayıs 2000 tarihinde görev süresi dolacak olan Demirel'in yerine kimin Cumhurbaşkanı seçileceğiydi. Meclis'te sağ partiler çoğunlukta olduğundan Ecevit, rejim karşıtı bir adayın seçilme ihtimalinden dolayı endişelenmekteydi. Ecevit ilk aşamada bu tehlikeyi bertaraf etmek için Demirel'in görev süresini 7 yıl daha uzatmak için siyasi partilerin desteğini istedi fakat bu girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. İkinci girişim olarak Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer'i Cumhurbaşkanlığı için ortak aday olarak önerdi. Birinci, ikinci ve üçüncü turda rakiplerini açık ara geride bırakan Sezer, Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu Cumhurbaşkanı oldu. Sezer'in Cumhurbaşkanı seçilmesinde Ecevit'in büyük rolü inkar edilemez. Ne var ki, çok geçmeden Sezer ile Ecevit arasında büyük anlaşmazlıklar yaşandı. Ülke 2001 ve 2002 yıllarında Cumhuriyet tarihinin en büyük krizlerini yaşadı. Alınan önlemler, krizi bütünüyle ortadan kaldıramadı. 21 Şubat günü MGK toplantısında Sezer, Ecevit ve partisini yolsuzlukların üzerine yeterince gitmemekle suçladı ve önündeki Anayasa kitapçığını Ecevit'e fırlattı. Bunun üzerine Ecevit, toplantıyı terk etti. Ecevit'in içerde yaşanan siyasi krizi dışarda kamuoyu ile paylaşması sonucu piyasaların işleyişi bozuldu. Ecevit, kriz ile etkin mücadele için Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş'i çağırdı. Derviş, ekonomiden sorumlu devlet bakanı sıfatıyla "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nı hayata geçirerek kamu harcamalarını sıkı kontrol altına aldı. 2001 krizinin bilançosu, 1994 krizine nazaran çok daha ağır oldu. Yoksullaşma baş gösterdi, işyerleri kapatıldı, binlerce insan işsiz kaldı. Yaşanan tüm bu gelişmeler, DSP-MHP-ANAP Hükümeti'ne popülizm fırsatı bile vermedi. Koalisyon; halkın, medyanın, etkin işveren kanadının yoğun eleştirilerine maruz kaldı. DSP Derviş'i getirerek bir nebze de olsa çaba sarf etmişti. MHP, AB ile bütünleşmenin önemli bir adımını oluşturan

anadilde eğitim-yayın hakkı, idamın ilga edilmesi gibi konulara yanaşmadı. Hatta, 7 Haziran 2002 tarihli liderler zirvesinde Bahçeli, başka hükümet alternatiflerine açık olduğunu ifade etti. Temmuz ayında ise, 3 Kasım'da erken seçime gidilmesi fikrini ileri sürdü. Yılmaz ve Ecevit, Bahçeli'yi erken seçim ısrarından vazgeçiremediler (Aydın ve Taşkın, 2017: 454-458).

Anasol-M Hükümeti üç buçuk yıl iktidarda kalarak Türkiye Cumhuriyeti'nin en uzun süreli koalisyon hükümeti olmuştur. Ne var ki, uzun süreli Anasol-M Hükümeti döneminde yaşanan gelişmeler sonucunda Bahçeli'nin yoğun ısrarı ile 3 Kasım 2002'de erken seçimlere gidilmiştir.

3.2.4. 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri ve Sonuçları

3 Kasım 2002 erken seçimleri, DSP-MHP-ANAP Koalisyonu için tam bir fiyasko oldu. 1999 genel seçimlerinde ilk üç sırada yer alan partiler, 2002 erken seçimlerinde %10 seçim barajının altında kalarak, parlamento dışı oldular. Asıl büyük sürpriz ise 14 Ağustos 2001'de kurulan Ak Parti'den geldi. Ak Parti, bahsi geçen partileri geride bırakarak uzun yıllar devam eden koalisyon geleneğini yıkmış ve tek başına iktidar olmuştur. 1999 genel seçimlerinde parlamento dışı kalan CHP ise, seçimlerden ikinci parti olarak çıktı ve ana muhalefet görevini üstlendi. Böylece seçime katılan on dokuz partiden yalnızca ikisi parlamentoda temsil edilmeye hak kazandı.

Ak Parti, milli görüş geleneğinden gelen bir parti olmasına rağmen muhafazakâr demokrat kimliği ile milli görüşü temsil eden diğer partilerden (Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi, Saadet Partisi) ayrılmaktadır. Daha önce dört defa kapatılma davasına maruz bırakılan bazı milli görüşçüler Fazilet ve Saadet Partisi'nden ayrılarak Ak Parti'yi kurmuş ve kuruluşun bir yıl sonra yapılan ilk genel seçimlerde birinci parti olmuşlardır.

Ak Parti'nin iktidara gelmesinde 28 Şubat sürecinin rolü yadsınamaz. 28 Şubat yaşanmasaydı Ak Parti milli görüş geleneğinden kopmazdı. Zira, 28 Şubat sürecinin hedefinde esasen milli görüş hareketi yer alıyordu. Ak Parti de 28 Şubat'ta yaşananlardan ders çıkararak "yenilikçi" bir model olarak kitleleri etkileme arayışına

girdi ve çok kısa sürede bu arayışında başarılı oldu. Bundan dolayı Ak Parti'nin 28 Şubat sürecinin bir ürünü olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir. Dahası, Ak Parti'nin iktidara gelmesinde ilk zamanlarda 28 Şubat süreci ile bağlantılı olarak öne sürdüğü “mağdur” ve “mazlum” söylemleri de çok etkili oldu.

Tablo 5: 3 Kasım 2002 Seçimlerinde Alınan Oyların Partilere Dağılımı

Sıra	Parti	Toplam Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı
1	AKP	10.848.704	34	365
2	CHP	6.114.843	19	177
3	DYP	3.004.949	9	0
4	MHP	2.629.808	8	0
5	GP	2.284.644	7	0
6	DEHAP	1.933.680	6	0
7	ANAP	1.610.207	5	0
8	SP	784.087	2	0
9	DSP	383.609	1	0
10	YTP	363.671	1	0
11	BBP	321.486	1	0
12	BAĞ	302.801	0	8
13	YP	294.517	0	0
14	İP	160.227	0	0
15	BTP	150.154	0	0
16	ÖDP	105.862	0	0
17	LDP	89.177	0	0
18	MP	68.077	0	0
19	TKP	59.515	0	0

Kaynak: (<http://www.secim-sonuclari.com/2002>)

2007 yılında gündemi işgal eden iki önemli konu vardı: Cumhurbaşkanlığı seçimi ve genel seçimler. Seçimlerin öncesinde rejim tartışmaları gündeme getirilerek kutuplaşmanın önü açıldı. Artık, Cumhurbaşkanı'nın niteliklerinden çok “hangi kanattan” olduğu, hatta eşinin başörtülü olup olmadığı yönündeki tartışmaların yoğunlaştığı bir sürece girilmişti. Ak Parti, Cumhurbaşkanlığı adayı olarak Abdullah Gül’ü gösterdi. Gül, ilk turda 357 oy aldı. Bu sırada Ak Parti, beklenmedik bir gelişme ile karşı karşıya kaldı. 27 Nisan akşamı, dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt, kendisine ait olan bir yazıyı Genelkurmay’ın internet sitesinde yayınlattı. Büyükanıt’ın bu girişimi “E-Muhtıra” olarak tarihteki yerini aldı. Muhtırada endişe verici bazı gelişmelere kısaca yer verilmiş, Cumhurbaşkanlığı’ndan bahsedilmiş ve ordunun görevleri hatırlatılmıştır

(Aydın ve Taşkın, 2017: 477). Muhtıra metni incelendiğinde, TSK'nın gözdağı verdiği ve dolaylı yoldan Ak Parti'yi hedef aldığı açıktır. Tıpkı Refah Partisi'nin 28 Şubat'taki politikaları gibi, Ak Parti'nin politikaları da laiklik karşıtı olarak değerlendirilmiştir.

27 Nisan E-Muhtırası'nın üzerinden on yıl geçtikten sonra, Ak Parti Hükümeti bir kez daha hedef alındı. 15 Temmuz 2016 tarihinde başarısız bir darbe girişimi yaşandı. Ancak, bu sefer darbeye ordu teşebbüs etmemiş, ordu içerisinde yer alan azınlık bir grup, darbe planı yapmıştı. Darbe girişiminin arkasında ise, Fethullahçı Terör Örgütü vardı. Bu müdahale ile 1997 yılında güncellenen MGSB'ye FETÖ de dâhil edildi. 15 Temmuz darbe girişimi, yöntem ve sonuçları itibarıyla Postmodern Darbe'den farklı olmuştur; ancak gerekçe itibarıyla, 28 Şubatta olduğu gibi, rejime yönelik tehditler ileri sürüldü. 28 Şubat'tan farklı olarak kanlı ve silahlı olmuş, çok sayıda insan şehit olmuş ve yaralanmıştır. Bunun yanı sıra, 28 Şubat'ta darbeyi destekleyen medya, sivil toplum kuruluşları, muhalefet partileri... 15 Temmuz'da darbenin karşısında durdular.

3.2.5. 28 Şubat Sürecinin Bilançosu

28 Şubat, önceki darbelerden farklı olarak, kansız, tek bir kurşunun dahi atılmadığı istisnai nitelikte bir darbe olmuştur. Ne var ki, 28 Şubat süreci; görevden alınmalar, soruşturmalar, fişlemeler, hukuk ihlalleri, ekonomik zarar çerçevesinde değerlendirildiğinde ağır sonuçlar ve derin izler bırakmıştır.

Halkın iradesi ile işbaşına gelmiş kimi belediye reisleri “irticacı” damgası ile ihraç edilmiştir. 98 merkez valisi, 80 vali, 846 kaymakam, 288 üst düzey bürokratın yanında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek hakkında da irtica gerekçesi ile inceleme başlatılmıştır. Ayrıca Çiller'i Yüce Divan'a sevk etmeye yönelik teşebbüslerde yeniden gündeme gelmişti. Böylece, 28 Şubat'm ilk büyük operasyonu ortaya çıkmış oldu (Bayramoğlu, 2007: 285).

28 Şubat sürecinin bilançosu çok ağır oldu. 28 Şubat sürecinde Genelkurmay karargâhında irtica brifingine 400 yüksek yargı organları üyesi hâkim ve savcı

katıldı. 1990-2011 yılları arasında irtica suçlamaları ile TSK'dan 1635 personel atıldı, 1997-2001 yılları arasında yaklaşık 11000 öğretmen istifa etti ve 1997-2001 yılları arasında 3527 öğretmenin görevine son verilmişti. 1997-2001 yılları arası kılık-kıyafet ve fişlemeler nedeniyle 11890 öğretmen disiplin cezası almıştı. 1997-2001 tarihleri arasında kılık-kıyafet ve fişlemeler nedeniyle 33271 öğretmen disiplin soruşturmasına uğramıştı. 28 Şubat sürecinde 4625 MEB personeli fişlenmişti. 2639 kamu personeli MİT tarafından irtica ile ilişkili görülmüştü. 418 öğretim görevlisi ve 949 öğretmen MİT tarafından irticacı olarak fişlenmişti. İrtica gerekçesiyle 210 vali ve kaymakam hakkında rapor düzenlenmiş ve 71 kaymakamın görevine son verilmişti. 331 emniyet mensubu hakkında inceleme başlatılmış ve 53 emniyet mensubu idari cezaya çarptırılmıştı. İrtica gerekçesiyle 396 Diyanet personeline disiplin cezası verilmiş ve 128 Diyanet personeli meslekten atılmıştı. Kılık-kıyafet yasağı nedeniyle 139 yükseköğretim personeli kamu görevinden çıkarılmıştı. 28 Şubat sürecinde el konulan bankalar devlete On yedi milyar üç yüz milyon dolar yük getirmişti. İrticai faaliyette bulunduğu gerekçesiyle 21 vakıf kapatılmıştı. 28 Şubat sürecinin sebep olduğu toplam ekonomik zararın Üç yüz seksen bir milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (EĞİTİM-BİR-SEN, 2014: 41-44).

28 Şubat'ın ilk üç yılında darbe taraftarlarınca 55 milyar dolara yakın bir yolsuzluk yapıldığı iddia edilmektedir. Toplumsal barış yok olmuş, çok sayıda mağduriyet yaşanmıştır. 28 Şubat postmodern darbe telafisi güç sonuçlar doğurmuş ve bunların bir bölümü halen varlığını devam ettirmektedir (Aydın, 2012: 71-72).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT POSTMODERN DARBE SÜRECİNDE ROL OYNAYAN AKTÖRLER VE AK PARTİ’NİN SÜREÇ İLE MÜCADELESİ

4.1. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN AKTÖRLERİ

28 Şubat süreci, Ordu, MGK, medya, sivil toplum kuruluşları, bürokrasi, Cumhurbaşkanı, muhalefet partileri, YÖK, üniversiteler, büyük sermaye çevreleri ve yargı organlarının rol aldıkları bir süreçtir. Ancak 28 Şubat sürecinde kilit rolü ordu ve medya oynamıştır. Bahsi geçen diğer aktörler ise, sürecin destekçisi olmuşlardır. Bunun yanında sürecin yaşanmasında, üçüncü bölümde detaylı olarak ifade edildiği gibi, dış aktörlerin (ABD, İsrail, AB) dolaylı rolü de etkili olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde, yalnızca iç aktörlerin 28 Şubat’taki rollerine ilişkin bilgiler verilecektir.

4.1.1. Ordu

Türkler, tarih boyunca daha çok askeri alanda diğer toplumları etkilemiş ve onlara örnek olmuşlardır. Asya Hun Devleti hükümdarı Mete Han tarafından ilk kez uygulanan “onlu sistem” düzenlemesi günümüzde halen devam etmektedir. Türkler, ordu-millet anlayışı gereği askerliğe büyük önem vermişlerdir.

Türklerin İslam dinini benimsemeleri ile orduya atfedilen değer daha da artmıştır. Ordu halk arasında “Peygamber Ocağı”, vatan uğruna canlarını feda edenler ise peygamberlikten sonraki en üst rütbe, yani “şehit” olarak nitelendirilmiştir. Bunun yanı sıra “Her Türk asker doğar.” gibi söylemler de toplumun askerliğe bakışını yansıtmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde de ordu, yönetici sınıfın bir parçası olmuştur. Devlet yönetiminde “kalemiye” ve “ilmiye” sınıfı kadar orduyu temsil eden “seyfiye” sınıfı da söz sahibi olmuştur. Öte yandan yükselme döneminden sonra ordu, kendisini devletin bir parçası olmaktan ziyade devletin üstünde görmeye başlamıştır. Özellikle duraklama devri ile beraber, ordunun padişahlara karşı isyan etmesi bu durumun önemli bir delilidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosunun içine orduyu da dâhil etmek mümkündür. Kurtuluş Savaşı'nda cephelerde savaşan komutanlar, Cumhuriyet'in kurulması ile beraber parlamentoda faaliyet göstermişlerdir. Ordu, tek parti döneminde siyasetin dışında kalmamış; ancak darbeye de başvurmamıştır. Bu dönemde ordu, modernleşme projesine katkı sağlama girişiminde olmuştur.

Türkiye'de ordu, toplumun modernize edilmesi görevine de üstlenmiştir. Modernizme katkı sağlama çabasında olan ordunun dünyanın gelişen teknolojilerinden, ideolojilerden ve çağdaşlaşmadan etkilenmemesi düşünülemez. Türkiye'de ordunun modernizme katkıları ele alındığında modernizmin bireylerin toplumsal ilişkilerinin yanında siyasi sistem ile olan bağlantısı da gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, ordunun hedeflediği modernizm, Batı merkezli toplumsal hayatın tekçi yönetim tarzı ile beraber yaşayabileceği fikrinin altını çizmektedir (Balçı, 2000: 168-170).

Genel olarak; silahlı kuvvetlerin siyasi menfaatler ve sistemin dışında, partiler üstü, kendi içinde bütüncül ve dışındaki yozlaşmadan muaf olduğu düşüncesi kabul edilmektedir. Türkiye'de toplumsal muhalefetin arttığı ve siyasi krizlerin keskinleştiği zamanlarda (27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat) silahlı kuvvetler, ülkenin yönetimine el koymaktan çekinmemiştir (Özgan, 2008: 13).

4.1.1.1. Ordunun Siyasete Müdahale Etmesi

Ordunun siyasete müdahalesi kadar müdahalenin zamanlaması da oldukça önemlidir. Ordunun neden siyasete müdahalede bulunduğu ile ilgili bir soruya S. E. Finer: “ Ordu tüm diğer sivil güçlerden yüz kez daha iyi örgütlenmiş olduğuna ve modern silahlara sahip olduğuna göre, askerlerin niçin bazen siyasal yaşama

karışıklarını sormak yerine, niçin her zaman karışmadıklarını araştırmak daha doğru olmaz mı?” şeklinde bir soru sorarak yanıt vermektedir (Kışlalı, 2014: 308).

Türkiye’de 1945 yılına kadar II. Dünya Savaşı’na yönelik yürütülen tarafsız bir politikadan dolayı ordunun yönetiminde etkili bir rolü söz konusu olmamış; ancak savaşın ülkede doğurduğu bunalımı aşmak için ordu daima hazır olmuş ve sonuç olarak İstanbul’da sıkıyönetimin ilan edilmesiyle ordunun devlet idaresindeki konumu konsolide edilmiştir (Hale, 2014: 122).

Öte yandan geri kalmış ülkelerde, hem burjuvazi hem de işçi sınıfının güçsüz oluşu, askerin yönetimdeki ağırlığını artırıcı bir etken olmuştur. Ordunun yönetimdeki bu rolü, kriz ve geri kalmışlığa paralel olarak artmaktadır. Sivil elit kanadın cılızlığı, askeri elitin önemini artırmaktadır. Özetle, direnç gösterecek ya da denge teşkil edecek bir kuvvetin olmayışı, askeri müdahaleleri ve militarizme dayalı yönetimlere davetiye çıkartmaktadır (Kışlalı, 2001: 67).

Darbe söylemi, genel olarak, sivil iktidarların ülkeyi yönetmeye muktedir olmadıkları ve ülkenin kaos ortamına doğru sürüklendiği durumlarda gündeme gelmiştir (Bölüğü, 1999: 119). Ordunun siyasete karışmasının birden fazla gerekçesi bulunmaktadır.

Güzel’e göre ordunun siyasete müdahalesinin dört esas gerekçesi bulunmaktadır: Birincisi, 31 Mart Olayı’ndan günümüze “laikliğin elden gittiği” yönündeki söylemlerle sürekli gündeme getirilen “irtica” tehlikesidir. İkincisi, Osmanlı’dan günümüze süregelen bölünme korkusudur. Üçüncüsü, özellikle 12 Eylül 1980 müdahalesinin temel gerekçesi olan terör ve güvenlik konusudur. Dördüncüsü ise, meşru iktidarın sivil otoriterliğe doğru evrilip meşruyetini yitirmesinden kaynaklanmaktadır (2012: 106-107). İktisadi durum, Türkiye gibi bir devlette, darbe gerekçesi olmaz; ama darbe zeminini oluşturan şartların önünü açan faktör olur. Darbeyi doğuran sorunlar da değildir. Ne var ki, sivillerin o sorunların üstesinden gelemeyeceği ve sorunlar konusunda yeterli şura sahip olmadıkları düşüncesi, darbeyi doğurmaktadır. Bölünme ve rejim karşıtlığı, Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze dek ordunun üzerinde ısrarla durduğu iki temel mesele olmuştur (Kışlalı, 2001: 337).

1960 darbesini gerçekleştiren subayların geneli modern Cumhuriyet'in eğitim kurumlarında ve Atatürkçü bir çizgide yer alıyordu. Subaylarda, Mustafa Kemal'in ölümünden sonra yönetimin ehil olmayan kişilerin eline geçtiği düşüncesi egemen olmuştur. Daha 1950'li yılların ortalarında, yüksek enflasyon ve politik istikrarsızlık gibi nedenlerden ötürü ordu içinde bir tedirginlik baş göstermeye başlamıştır (Ahmad, 2016: 148-151). 1960 yılını önceki yıllardan farklı kılan esas özellik, ordunun siyasetteki konumu ve dış aktörlerle olan ilişkisidir. Türkiye'de 1960'lardan önce askerinin geçmişe nazaran daha milli bir tavır takınması asker-sivil ilişkilerini ve askeri müdahalelerin niteliğini etkilemiştir. Türkiye'de darbe sorunsalı irdelendiğinde kesin olarak NATO ile ilintisi göz ardı edilmemelidir (Yılmaz, 2012: 213-215). Cumhuriyet tarihinde 1960'da başlayan ordunun yönetimi ele geçirme alışkanlığı, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat dönemlerinde devam etmiştir.

Askeri darbeler uluslararası düzeyde geri kalmışlık imajını doğurmaktadır. Bu imajdan kurtulmak için ordunun demokrasinin bekçisi olduğu yönündeki düşüncelerden vazgeçmesi ve parlamenter sistem çerçevesinde bir çözüme odaklanması gerekmektedir. Bunun sağlanması için demokrasinin güçlenmesi gerekmektedir. Hiyerarşik bir örgütlenme yapısına sahip olduğu için ordular demokratik kurumlar haline dönüşemezler (Özgan, 2008: 13-14).

4.1.1.2. 28 Şubat Sürecinde Ordunun Rolü

28 Şubat'ta başat aktör ordu olmuştur. Ordu, daha önceki müdahalelerden farklı olarak süreci tek başına yürütmemiş; medya, bürokrasi, sivil toplum kuruluşları, muhalefet partileri, yargı organları ve üniversitelerin tam desteği ile darbeyi meşrulaştırma çabasına girişmiştir. Bundan dolayı medya ve yargı organlarına irtica brifingleri verilmiş, böylece Refah Partisi'ne karşı toplumsal muhalefet süreci başlatılmıştır. Ordu ile Refah Partisi arasında daha ilk günden itibaren başlayan çekişmeler, süreç boyunca devam etmiştir.

İsrail devleti ile Savunma Sanayi Antlaşması'nın imza evresinde Refah Partisi ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasında gerilim yaşanmıştır. Ordu nazarında büyük önem arz eden anlaşmaya, daha muhalefetteyken İsrail ile bağların kesileceğini beyan eden Refah Partisi karşı çıkmıştır. RP'li Devlet Bakanı Abdullah

Gül, “İsrail ile anlaşmanın gerçekleşmeyeceğini” ifade etmiş. Bu açıklamadan sonra MGK Genel Sekreteri Orgeneral Orhan Kılıç aracılığıyla askerinin istek ve beklentileri Bakanlar Kurulu’na bildirilmiştir. Ordu bu konudaki hassasiyetini göstermek amacıyla 8 Ağustos günü Erbakan’a bir brifing vermiş, bunun üzerine Başbakan, kerhen de olsa, anlaşmayı kabullenmiştir (Gürses, 2012: 30).

Tuğgeneral Doğu Silahçioğlu, Refah Partisi Sultanbeyli Belediye Başkanı Ali Nabi Koçak’ın onayını almadan Sultanbeyli’ye Atatürk heykeli diktirmiş ve RP’ye gözdağı vermiştir. Bu durumdan rahatsızlık duyan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik, Silahçioğlu için “Omzu dolu silahlı adam” sözleri ile tepki göstermiştir. Bu tepkiden ordu büyük kızgınlık duymuştur (Akpınar, 2001: 165). Tuğgeneral Silahçioğlu, meydana Atatürk heykelini diktirmekle yetinmeyip belediyeye danışmadan caddeye “Atatürk Bulvarı” ismini vermiştir (Gürses, 2012: 38).

4.1.1.3. Ordu ve Milli Güvenlik Kurulu

Bu başlık altında Milli Güvenlik Kurulu’nun tarihçesi ve 28 Şubat sürecinde MGK’nin rolü üzerinde durulacaktır.

4.1.1.3.1. Milli Güvenlik Kurulu’nun Tarihçesi

Mustafa Kemal’in talimatıyla 24 Nisan 1933 tarihinde “Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umumi Katıplığı” oluşturulmuştur. Kurul’a kimi zaman Cumhurbaşkanı, kimi zaman da Başbakan başkanlık ederdi. “Seferberlik” konusunda etkili olan Kurul’un diğer mensupları: Bakanlar Kurulu ve Genelkurmay Başkanıydı. II. Dünya Savaşı’ndan sonra 1949 yılında “Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Genel Sekreterliği” oluşturuldu. Başbakan’ın başkanlık ettiği Kurul; İçişleri, Dışişleri, Maliye, Bayındırlık, Ekonomi, Ticaret, Ulaştırma, Tarım ve İşletmeler Bakanları’ndan oluşmaktaydı. En az ayda bir kez toplanan Kurul, milli savunma politikaları alanıyla ilgilenirdi. 11 Aralık 1962 tarihinde “Milli Güvenlik Kurulu ve Genel Sekreterliği” oluşturuldu. Kurul, Cumhurbaşkanı başkanlığında; Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı, İçişleri Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Maliye Bakanı, Ulaştırma Bakanı ve Çalışma Bakanı’ndan oluşuyor ve ayda bir kez

toplanyordu. Daha sonra, Başbakan Yardımcıları da Kurul'un doğal üyesi olmuşlardır. 1982 Anayasası'na göre MGK; Cumhurbaşkanı başkanlığında Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Dışişleri Bakanı, Kara/Deniz/Hava Kuvvet Komutanları ve Jandarma Genel Komutanı'ndan oluşur. Başbakan Yardımcıları da toplantıya katılabilmektedir. Kurul'un gündemini Cumhurbaşkanı belirler; ancak Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'nın görüş ve teklifleri de dikkate alınır. Her ay düzenli olarak toplanan Kurul'da alınan kararlar ve tutanaklar gizlidir (Bölügeray, 1999: 46-47).

MGK'nın tarihçesi incelendiğinde; 1933'te yalnızca bir askeri üyenin olduğu, 1949'da askerlerin sayısında değişiklik olmayıp sivillerin sayısında azalma olduğu, 1960'da sivil sayısının azaldığı buna karşın asker sayısının arttığı, 1982 Anayasası ile asker sayısının daha da arttığı görülmektedir. İşte MGK'nın gittikçe militarist bir çizgiye kaymasıyla askerin siyasal karar alma sürecine katılımının önü açılmış ve askerin yönetimdeki ağırlığı artmıştır. Zaten 28 Şubat süreci de esasen 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan kararların uygulanması çabasıdır.

4.1.1.3.2. 28 Şubat Sürecinde MGK'nın Rolü

MGK'nın görev ve yetkileri, tıpkı yasama, yürütme ve yargı organları gibi, Anayasa'da belirtilmesine rağmen MGK; yasama, yürütme ve yargı organlarından farklı olarak "tavsiye" ile sınırlandırılmıştır. MGK, kanun gereği hem parlamento hem de kabinenin üyesi olan bakanlardan oluşmaktadır. MGK'nın diğer üyeleri yani askerler ise tavsiye niteliğinde olması gereken görüşlerini Anayasa ve kanunları ihlal ederek bazı zorlamaların nedeni haline getirebilmektedirler. Atanmış askerler ile seçilmiş kabine üyelerinden oluşan MGK'nın danışma niteliğinde olması gereken görev ve yetkileri zamanla artırılmış ve MGK, bir "karar organı" olmaya yaklaşmıştır (Özgan, 2008: 18).

Türkiye'de MGK uygulama açısından Batılı devletlerden farklılık göstermektedir. Türkiye'de Milli Güvenlik Kurulu'nun "danışmanlık" niteliği normatif görev ve yetkileri zamanla artırılmış, Kurul işleyiş itibarıyla "karar organı" olmaya doğru bir dönüşüm süreci geçirmiştir. Bu dönüşüm, askeri darbelerin yaşanmasında önemli bir etken olmuştur (Gürses, 2012: 17).

MGK, Refahiyol Hükümeti döneminde, 28 Şubat 1997 günü yapılan toplantıda irtica ile mücadele hususunda bazı kararlar almıştır. Söz konusu kararların uygulama aşamasına geçirilmesi için askeri üyeler ısrarcı olmuş; ancak kabine üyeleri gevşek bir tavır takınmıştır. Bu durum karşısında askeri darbe söylemleri gündemi meşgul etmiş ve Cumhurbaşkanı Demirel'in inisiyatifi ile iktidar değişikliği olmuştur. Kurulan yeni iktidarın ilk icraatı, MGK kararlarından biri olan sekiz yıllık kesintisiz eğitim yasasını parlamentodan geçirmek olmuştur. Etkileri günümüze kadar süregelen 28 Şubat süreci; “Türkiye’yi kim yönetiyor”, “siviller mi askerler mi”, “halkın iradesi ile oluşturulmuş yasama ve yürütme organı mı, yoksa atanmış askeri bürokrasi mi” gibi soruları gündeme getirmiş ve bu doğrultuda MGK’nın Bakanlar Kurulu ile olan ilişkisi tartışma konusu olmuştur (Sezen, 2000: 76).

Erbakan’ın önünde iki seçenek vardı: Ya ordunun taleplerine rest çekip askeri/silahlı bir müdahaleye kapı aralayacaktı ya da koalisyon ortağı Çiller’i erken seçime ikna etme çabasına girişecekti (Bayramoğlu, 2007: 128). Ne var ki, Erbakan, kerhen de olsa, askerinin taleplerini kabul etmek zorunda kalmıştır.

28 Şubat günü yapılan MGK toplantısında Ordu Anayasa’yı ihlal etti; zira, medyaya yansıyan bilgilerden de anlaşılacağı üzere, toplantının gündemi Cumhurbaşkanı tarafından değil ordu tarafından belirlenmişti. Dahası, anayasal açıdan MGK üyesi olmayan MGK Genel Sekreteri de toplantıya katılmıştı (Erdoğan, 2012: 57).

İrtica, postmodern darbenin en büyük gerekçesiydi. 18 maddelik MGK bildirisi esasen üç tehlikeye işaret etmekteydi. Birinci tehlike, devletin birçok kurumuna kök salmış “irticai” kadrolaşmaydı. Bu tehlikenin bertaraf edilmesi için kamu kurumlarında ihraçlar olmalıydı. İkinci tehlike “İmam Hatip Liseleri” idi. İmam Hatip Liselerinin önüne geçilmezse, yapılan istatistiklere göre, Türkiye’nin İran’dan bir farkı kalmayacaktı. Üçüncü büyük tehlike olarak, tarikat ve cemaatlere işaret edilmişti. Bunların şeriat devletini kurma amacıyla oldukları iddia edilmekteydi (EĞİTİM-BİR-SEN, 2014: 12).

MGK bildirisi, hükümet ile ordunun müşterek iradesini yansıtmamaktadır. Bildiri, askeri bürokrasinin sembolik bir gözdağı ve müeyyide altında hükümete

empoze ettirdiği görüşler toplamıdır. Daha da önemlisi, ordunun bağımlı olması gereken Bakanlar Kurulu'nun yanı sıra meclise takdim edilmiş bir ikaz veya bir tehdit niteliğindedir (Bayramoğlu, 2007: 127). 28 Şubat'ta yaklaşık 9 saat⁸ süren tarihi MGK toplantısının sonrasında yayımlanan bildiri ile inanç ve ibadet hürriyeti, düşünce ve ifade hürriyeti, basın hürriyeti ve kılık-kıyafet hürriyeti gibi konular gündemi meşgul etmeye başlamıştır (Öcal, 2009: 16).

28 Şubat sürecinde MGK'da alınan kararların en büyük destekçisi Mason Dernekleri olmuştur. Masonlar, sürecin başından itibaren medya ve sivil bürokrasi aracılığıyla süreci yakından takip etmiş, doğrudan veya dolaylı yollarla varlıklarını hissettirmiştir (Balci, 2000: 120).

Günümüzde MGK, yapı itibarıyla 28 Şubat sürecindeki konumundan tamamen farklılaşmıştır. Bu farklılığın oluşmasında Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinin ürünü olan "Uyum Yasaları" etkili olmuştur. Bu yasalar doğrultusunda MGK yapısal bir dönüşümden geçmiş, 2000'li yılların başından itibaren MGK'ya yönelik önceki tartışmalar bertaraf edilmiş, "reform" veya "devrim" niteliğindeki değişiklikler sonucunda MGK ve MGK Genel Sekreterliği yasal ve anayasal açıdan yeniden düzenlenmiştir (Yüksel, 2004: 191).

4.1.2. Medya

Modern devletlerde dördüncü bir kuvvet olarak "medya" öne çıkmaktadır. Medya ya algı yönetimi oluşturarak ya da toplum mühendisliğine soyunarak toplumu şekillendirmekte ve yönlendirmektedir.

L. Althusser'e göre⁹ medya da, tıpkı din, okul, aile, hukuk, siyaset, sendika ve kültür gibi devletin ideolojik aygıtlarından biridir (2014: 50-51).

Özelleştirme olgusu ile beraber kartel medya, bir dönüşümden geçmiş ve göz ardı edilmemesi gereken bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. Zira, özelleştirme süreci öncesinde iş hayatının dışında kalmış medya patronları, özelleştirme süreci ile

⁸ MGK toplantısı tam olarak 8 saat 45 dakika sürmüştür. Toplantı, 15.30'da başlayıp 23.55'te sona ermiştir.

⁹ L. Althusser; basın, radyo, televizyon gibi araçları "Haberleşme DİA'sı" olarak ifade etmektedir (Althusser, 2014: 51).

beraber iş hayatına müdahil olmuşlardır. Daha da vahim olan, medya sahiplerinin özelleştirmeden kendileri için hisse talebinde bulunmalarıdır (Öztürk, 2013: 221). Tüm bunlar iş dünyasının da politik konulara müdahil olmasına ve onların taraf haline gelmesine yol açmıştır.

4.1.2.1. 28 Şubat Sürecinde Medyanın Rolü

28 Şubat sürecinde basın, ordunun politikayı doğrudan manipüle etme girişimini demokrasinin bir güvencesi olarak algılamıştır. Basın, Ordu'nun de facto müdahalelerini ya görmezden gelmiş ya da alkışlayıp gündeme taşımıştır. Dahası, isimlerini açıklamayan bazı generaller tarafından yapılan açıklamaları bir muhtıra niteliğinde kamuoyuna takdim etmiştir (Bayramoğlu, 2007: 99).

Erbakan ile medya arasında Refahiyol koalisyonunun kurulduğu andan itibaren başlayan gerilim devam etmiştir. Özellikle Refah Partisi'nin Susurluk Krizi konusunda basına dönük eleştirilerin artması sonucunda medya Refahiyol Hükümeti'ne yoğun tepkiler göstermiştir (Akin, 2000: 98).

Refahiyol Hükümeti'ne karşı başlatılan topyekün muhalefetin başını medya sektörü çekmiştir. Medya, Refahiyol Hükümeti'nin her adımını mercek altına almıştır. Neredeyse büyük medya kuruluşlarının tamamı, devletin temel kurumları ile el ele vererek hükümete karşı cephe almışlardır (Akpınar, 2001: 133-134).

Çiller, 28 Şubat sürecinde medyanın adeta bir siyasal parti gibi yönetme ve manipüle etme arayışında olduğunu ifade etmiş, medya organlarını “Kartelciler” ve “Arabulucular” olarak iki kategoride ele almıştır. O'na göre, kartelci medya, hükümeti indirmek amacıyla siyaset kurumuna müdahale etme arayışında olmuştur. Basın hürriyetine kanun yolu ile sınırlama getirilmesi ve Çiller'in basına yönelik sözlerinden sonra, medyanın hükümet aleyhtarı eleştirileri daha da artmıştır (Gürses, 2012: 41).

DYP'nin 10 Mayıs 1997'deki mitinginde Tansu Çiller, “Teşvik Kanunu kapsamında Sabah Grubuna 275, Doğan Holding'e 573, Koç Grubu'na ise 55,4 trilyon tutarında devlet katkısı verildiğini, ancak kendisinin 1994'te iktidara gelmesiyle bu devlet katkısının kesildiğini ve bundan dolayı kendisine karşı medya

organları tarafından kara kampanyalar ve iftiralarda bulunulduğunu” açıkça dile getirmiştir (Birand ve Yıldız, 2012: 227).

28 Şubat hareketini farklı kılan özelliklerden biri de özel radyo ve televizyonların yaygınlaştığı dönemde gerçekleştirilen ilk darbe olmasıdır. 28 Şubat öncesi yaşanan darbelerde cuntacılar iletişim ağını kontrol etmek maksadıyla TRT’yi hedef almışlardır ve bu yöntemle iletişimi tekellerine alıp halka seslerini duyurmuşlardır. 28 Şubat’ta ise medya çeşitliliğinden ötürü darbeciler klasik metotlara başvurmamışlardır; çünkü artık tek bir merkezden kontrol ve manipüle edilmeyecek kadar bir medya çeşitliliği vardır (Yılmaz, 2012: 229-231).

28 Şubat sürecinde ordu ile laik medya grupları arasında daha önce benzeri görülmemiş bir yakınlaşma yaşanmıştır. Bu süreçte ordu, basın ve yayın organlarını kontrol altına almış ve kamuoyu ile doğrudan bağlantıya geçmekten çekinmemiştir. Ordunun basına yönelik sansür girişimi, laik kesimlerce normal karşılanmıştır (Birand ve Yıldız, 2012: 183).

Özetle, 28 Şubat sürecinde medya kurumu psikolojik harp aracı gibi hareket etmiştir. Özellikle “kartel medyası” adı verilen medya grubu bu süreçte gazeteciliğin tüm ilkelerini ihlal ederek Refahiyol Hükümeti’ne karşı adeta savaş ilan etmiştir. Ordu’nun de facto müdahalesinden yana olmayan ve medyanın süreçteki tutumundan memnun olmayıp eleştirilerini dile getiren aydınlar ve köşe yazarları gerek andıçlama metodu gerekse medya sahiplerinin talebi üzerine işlerini kaybetmişlerdir (Öztürk, 2012: 170).

4.1.2.1.1. Gazete Haberlerinin 28 Şubat Sürecine Etkisi

Bu başlık altında Hürriyet, Sabah, Milliyet, Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinin 28 Şubat sürecindeki rollerine yer verilecektir. Ancak söz konusu gazetelerin yalnızca 28.02.1997-31.03.1997 tarihleri arasındaki bazı başlıkları ele alınacaktır. Başka bir deyişle, gazetelerin 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısından sonraki bir aydaki bazı sayıları değerlendirilecektir.

“28 Şubat dönemi gazete haberlerinin en önemli özelliği; parti liderleri, siyaset adamları, iktidar partisi ve muhalefet partisi arasındaki neredeyse tüm

diyalogların, sanki gazeteler aracılığıyla gerçekleştiriliyormuş gibi görünmesidir. 90'lı yıllar, Türkiye'de medyanın gerçekten de etkin bir biçimde söz sahibi olduğu ve gücünü artırdığı bir dönemdir” (Öcal, 2009: 56).

4.1.2.1.1.1. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet gazetesi, 28 Şubat MGK kararlarından sonra şu başlıklara yer vermiştir:

Kritik MGK bugün (28.02.1997), Tarihi karar (01.03.1997), Askerin 20 Şartı (02.03.1997), Hoca direniyor (03.03.1997), Ya uy, ya çekil (04.03.1997), Altı milyon imza (05.03.1997), Aynen imzaladı (06.03.1997), Yeni kriz kapıda (07.03.1997), Çiller: MGK'ye uyulacak (12.03.1997), Gözler üç DYP'lide (15.03.1997), Bu kararlara tam uyulacak (26.03.1997), Ya uygulanacak ya da bozulacak (29.03.1997), İşte çağdaş Türkiye (31.03.1997).

28 Şubat döneminde Hürriyet gazetesi, gündem belirleme konusunda diğer gazetelere nispeten daha güçlü ve daha etkin olmuştur. Gazete, ordu yanlısı bir tavır sergilemiştir (Öcal, 2009: 56).

Hürriyet gazetesi, 28 Şubat MGK kararlarını hem “tarihi” hem de “meşru” olarak nitelmiş ve Başbakan Erbakan'ı sorumsuz bir yönetici olarak değerlendirip ötekileştirmiştir (İnce, 2014: 69-70). Hürriyet, genel olarak, Cumhuriyet'in temel niteliklerini hedef alan unsurları yok etmeye yönelik yayınlar yapmıştır. Gazete başlıkları detaylı olarak incelendiğinde, gazetenin 28 Şubat sürecini destekler şekilde haberler yaptığını ve ordudan yana bir tutum takındığı kolaylıkla anlaşılabilir.

4.1.2.1.1.2. Sabah Gazetesi

Sabah gazetesi, 28 Şubat MGK toplantısında alınan kararlardan sonra şu başlıkları kullanmıştır:

Beşi de konuşacak (28.02.1997), Zehir Zemberek (01.03.1997), Hocaya Cevap (03.03.1997), Kim Yalancı (04.03.1997), Ürperten yemin (05.03.1997), Paşa paşa imzaladı (06.03.1997), Hoca yine ateşle oynuyor (07.03.1997), Üç kritik nokta (09.03.1997), Sarık harekâtı (12.03.1997), 473 gizli kuran kursu (13.03.1997), İşte

18 madde ve Erbakan'ı Atatürkçü yapan imza (19.03.1997), Sabır uyarısı (21.03.1997), İmam hatibe yeni öğrenci yok (22.03.1997), Refah'ın sekiz yıl provakasyonu (25.03.1997), Hoca bu imza senin değil mi? (27.03.1997).

Sabah gazetesi, 28 Şubat sürecinde daha çok Başbakan Erbakan'ı ve dini kurumları (imam hatipler, kuran kursu... gibi) haber konusu yapmıştır. Gazete başlıkları incelendiğinde, gazetenin süreç yanlısı bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır. Gazete, MGK kararlarına tam destek vermiş, iktidarın el değiştirmesi için yoğun propagandalara başvurmuştur.

4.1.2.1.1.3. Milliyet Gazetesi

Milliyet gazetesi, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısından sonra şu başlıklarla okurların karşısına çıkmıştır:

En uzun gün (28.02.1997), 9 saatlik zirvede rejime ince ayar (01.03.1997), 163 geri geliyor (02.03.1997), İmza gerilimi (03.03.1997), DYP: Çekiliriz (04.03.1997), RP bunalımı (05.03.1997), Sıra uygulamada (06.03.1997), Hükümete son uyarı (12.03.1997), Yine dağıttılar (24.03.1997), DYP 8 yılda ısrarlı (25.03.1997), Erbakan geri geliyor (26.03.1997), Çiller'in haziran formülü (26.03.1997), Karar 8 yıl kesintisiz (29.03.1997), Doğru Yol'dan ret (30.03.1997), Krize MGK molası (31.03.1997).

Milliyet gazetesi, 28 Şubat sürecinde daha çok Refahiyol Hükümeti'ni hedef alan haber başlıklarına yer vermiştir. Bu doğrultuda gazete, MGK kararlarının uygulamaya konulmasının destekçisi olmuş ve siyasi kriz ortamı oluşturma yoluna başvurmuştur.

4.1.2.1.1.4. Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet gazetesi, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısından sonra şu başlıklara yer vermiştir:

Şeriatçılar yine olay çıkardı, Şeriatın panzehri örgütlenme (28.02.1997), Muhtıra gibi tavsiye (01.03.1997), Erbakan'ın MGK takiyyesi (02.03.1997), Şeriatçı eğitim dorukta (03.03.1997), Erbakan MGK'ye meydan okudu (04.03.1997),

Hükümet dayak yedi (05.03.1997), Şeriat irticadır (06.03.1997), Refahyol Meclisi kullanıyor (07.03.1997), Hükümet yokuşa sürüyor (08.03.1997), Ordu eleştirilerden rahatsız (09.03.1997), Orduyu zorlamayın (10.03.1997).

28 Şubat döneminde Cumhuriyet gazetesi, belirlenen gündem doğrultusunda ilk kurulduğu günden beri başlattığı İslamcı kanada yönelik karşıt tavrını sürdürmüştür (Öcal, 2009: 56). Cumhuriyet gazetesi, 28 Şubat sürecindeki haber metinlerinde, daha çok rejime yönelik tehditlere yer ayırarak egemen ideolojinin savunuculuğunu üstlenmiştir. Gazete; “İslam”, “Müslüman” gibi kavramlar yerine “şeriat”, “şeriatçı” gibi kavramları kullanmış, MGK kararlarını ve orduyu açıkça destekler nitelikte haberlere yer vermiştir.

4.1.2.1.1.5. Zaman Gazetesi

Zaman gazetesi, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısından sonra şu başlıkları kaleme almıştır:

Gözler MGK’de (28.02.1997), MGK toplantısı dokuz saat sürdü (01.03.1997), MGK’de sivil asker uzlaşması (02.03.1997), Basın yine abartıyor (03.03.1997), Her hükümete tavsiye verilir (04.03.1997), Çiller’den ilginç mesaj (05.03.1997), Çiller: Başkomutan Meclis’tir, Muhtıra gibi (06.03.1997), Erbakan: Demokratlar görev başında (08.03.1997), RP’ye vurma reçetesi, Hükümet dimdik ayakta (10.03.1997).

Zaman gazetesi, 28 Şubat döneminde haber kaynaklarında en çok Erbakan’a, ikinci sırada ise Çiller’e yer ayırmasına rağmen muhalefet partilerinin liderlerine daha az yer vermiştir. Gazete, 28 Şubat kararlarının hükümeti hedef aldığı yönündeki iddialara sınırlı yer ayırmış olup muhalefetin hükümete yönelik eleştirilerinden ziyade, gerilimi düşürücü ifadeleri kullanmış ve sağduyu, uzlaşma gibi temalara başvurmuştur (İnce, 2014: 71). Zaman gazetesi, 28 Şubat sürecinin gerilim ve çekişmelerini haber konusu yapmamış, Refah Partisi’nin sözcüsü ve destekçisi olmuştur (Öcal, 2009: 56).

4.1.3. Muhalefet Partileri

Başta Anavatan Partisi olmak üzere, muhalefet partileri demokrasiye yönelik operasyonlara tepki göstermemiş, aksine fırsattan istifade edip askerinin baskısı altında kurulan bir hükümette yer almaktan çekinmemiştir. Siyasi partilerden bazıları MGK'nın uygulamalarına açıkça destek çıkmış, bazıları ise MGK kararlarına itaat etmeyi yeğlemişlerdir (Erdoğan, 2012: 37). Postmodern darbe sürecinde hem koalisyon partileri hem de muhalefet partileri sürecin dışında kalmamış, politik zeminde varlıklarını göstermişlerdir. Bu durum karşısında toplum ise “destekleyenler ve “desteklemeyenler” olarak ikiye ayrılmıştır. Bu bölünme, kendisini bazen basın açıklamaları bazen de muhtelif miting ve gösterilerle göstermiştir (Gürkan, 2011: 107).

28 Şubat sürecinde muhalefet partileri, ordunun rejimi kendi kontrolü altında tutma teşebbüsü karşısında, Başbakan Erbakan'ın tabiriyle, “Demokrasi sınavında sınıfta kalmışlardır.” ANAP, DSP ve CHP liderleri süreçte yaşanan antidemokratik müdahalelere karşı koymak yerine, müdahalenin doğurduğu kaos ortamını kendileri lehine çevirme çabasında olmuşlardır. Muhalefet partileri süreçteki fırsatçı tutumlarıyla ortaya çıkan bunalımın önemli ölçüde sorumluları olmuşlardır. Bu partiler, sivil siyasetin meselelerini askerileştirme arayışında olmuş ve böylece orduyu Refahiyol iktidarına karşı bir baskı aygıtı olarak kullanmışlardır. Muhalefet partileri, sivil demokratik çözüm önerileri yerine, Refahiyol iktidarını düşürme çabasında olmuş, bu durumda krizi daha da derinleştirmiştir (Gürses, 2009: 254). 28 Şubat tarihli MGK toplantısından sonra DSP Lideri Ecevit, Refah Partisi'nin yer almayacağı bir hükümet formülünü ortaya atmıştır (Cumhuriyet, 28 Şubat 2011).

Öte yandan koalisyon ortağı DYP'nin bazı bakan ve milletvekilleri ile Cumhurbaşkanı Demirel, 28 Şubat sürecinde adeta muhalefet partileri gibi bir tutum sergilemişlerdir. DYP'li milletvekilleri istifa ederek Refahiyol Hükümeti'nin dağılmasına önyak olmuşlardır. Bunun yanında, Cumhurbaşkanı Demirel'in Başbakan Erbakan ile yıldızları hiçbir zaman barışmamış, MGK kararları sonucunda hükümeti kurma görevini Çiller yerine Yılmaz'a vermiştir. Dahası daha önce de ifade edildiği gibi Demirel, 28 Şubat'ın darbe olduğu iddiasını bile reddetmiştir.

Demirel'in 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısından iki gün önce Erbakan'a "rejim hakkında endişelerini dile getiren bir mektup yolladığı" ortaya çıkmıştır (Yeni Şafak, 1 Mart 2018). Üç darbeye tanık olduğu bilinen Demirel, 28 Şubat sürecinde demokrasiyi korumaya yönelik kararlılığı gösterememiş ve süreci iyi idare edememiştir. Refahiyol iktidarının dağılmasından sonra ANAP Lideri Mesut Yılmaz, DSP ve DTP ile anlaşarak hükümeti kurmayı başarmıştır. Kurulan hükümet CHP'nin desteğini alarak 28 Şubat kararlarını kararlılıkla uygulamaya geçirmiştir. Hükümet, kendisine yöneltilen yolsuzluk iddiaları karşısında istifa edince Ecevit Azınlık Hükümeti iş başına geçmiştir (Tüylü, 2012: 88).

4.1.4. Yargı Organları

Yargı organları arasında Anayasa Mahkemesi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın girişimiyle, 28 Şubat döneminde Refah Partisi ve Fazilet Partisi'ni aynı gerekçeyle (irtica) kapatmış ve bu partilere mensup bazı milletvekillerine beş yıl süreyle siyaset yasağı getirmiştir. Dahası, 28 Şubat sürecinde; hâkim, savcı ve yüksek mahkeme başkanları, Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın tüm uyarılarına rağmen, Genelkurmay Başkanlığı tarafından organize edilen irtica brifinglerine katılmışlardır.

Yargı mensuplarına verilen brifinge, Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden, Danıştay Başkanı Firuzan İkinçioğulları, Yargıtay başkanı Müfit Utku, Sayıştay Başkanı Vecdi Gönül, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı İlhan Mesutoğlu ve birçok karargâh çalışanı katılmıştı (Kazan, 2014: 358).

Genelkurmay Başkanlığı'nın irtica brifingine katılan dönemin Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden daha sonra şu ifadeleri dile getirmekten çekinmemiştir (Öztürk, 2013: 71):

"Bugün olsun o brifinge yine giderdim. Gittiğim için hiçbir zaman pişmanlık duymuş değilim. Memlekette olup bitenler konusunda devlet arşivinde olan konularla ilgili bilgilendirilmiştik. Bunda ne sakınca var?"

4.1.5. Bürokrasi

Bürokrasi, Latince “koyu renkli kumaşla örtülmüş yazı masası” ve “kamu görevlilerinin çalıştığı odalar”a karşılık gelen “burea” ve Yunanca iktidar, yönetim kavramlarına karşılık gelen “cratie” sözcüklerinin birleşmesi ile oluşmuş olup “büroların veya devlet dairelerinin yönetimi, iktidarı” anlamına karşılık gelmektedir (Nohutçu, 2012: 41). Bürokrasi kavramı, kamu yönetimi ve gelişmiş örgütlenme gibi anlamlarda kullanılmasının yanında zaman ve kaynak israfını oluşturan kırtasiyecilik anlamında da kullanılmaktadır (Kışlalı, 2014: 323). Bazı aydınlar ise bürokrasinin; devlet memurları, üst kademe yöneticileri, devlet daireleri, kamu yönetimi ve idare gibi sözcüklerle anlamdaş olduğunu ifade etmektedirler (Türküne, 2011: 434).

Cumhuriyet’in ilk yıllarından Menderes dönemine kadar, sivil ve askeri bürokrasi arasında büyük çaplı gerilim ve sürtüşme yaşanmamıştır. Ancak Demokrat Parti iktidarı ile beraber askeri bürokrasi, sivil bürokrasi üzerinde baskı kurma arayışına girmiş ve 27 Mayıs müdahalesinden sonra askeri bürokrasinin yönetimdeki ağırlığı görece daha belirgin olmuştur.

Devlete karşı öfkeye kapılıp Demokrat Parti’yi destekleyenler, DP’nin eski bürokratik kesimle uzlaşması sonucu hayal kırıklığına uğramışlardır. Menderes, bürokrat ve askeri kanadı mükafatlandırarak devlete olan bağlılığını kazanmış olduğu kanaatindeydi. Oysaki bu politik yaklaşım devlet aygıtını partiye bağımlı hale getirdiğinden bürokrasi her zaman şüpheli bir tutum sergilemiştir (Ahmad, 2010: 133).

28 Şubat süreci ise, atanmışların seçilmişlerden çok daha güçlü olduğu bir dönem olmuştur. Askeri bürokrasi, irtica gerekçesiyle devletin farklı kademelerinde çalışan çok sayıda sivil bürokrati tasfiye etmiştir. Ordu, devletin kilit makamlarında şeriatçı bir kadrolaşmanın olduğunu iddia etmiştir. Dahası süreçte seçilmişler, atanmışların dayatmaları sonucu işbaşından uzaklaştırılmıştır.

Ceylan’a göre 28 Şubat MGK kararları, askeri ve bürokrasi kanadın dayatmalarının ürünüdür (2012: 181).

4.1.6. Sivil Toplum Kuruluşları

Günümüzde sivil toplum daha çok liberal değerler ekseninde tanımlanmaktadır. Liberal yaklaşıma göre sivil toplum, doğrudan devletin denetim alanında yer almayan ve ekonomik ilişkilerin baskısından uzak bir şekilde gönüllü ve rıza merkezli olarak oluşturulmuş kurum ve etkinlikler alanını ifade etmektedir (Türküne, 2011: 303).

Türkiye’de 1980 öncesinde demokratik alan her ne kadar geniş olsa da sivil toplumun mevcudiyetinden bahsetmek oldukça zordur. Demokratik hakların mevcudiyeti için sivil toplumun varlığı için önemli bir ön koşul olsa da sivil toplumun mevcudiyeti için delil teşkil etmez. Günümüzde yapılan önemli hatalardan biri de sivil toplumun demokratik hak ve hürriyetlere endekslenmesidir. Sivil toplumun inşa edilmesi için devletten ayrışması gerekmektedir (Göle, 2011: 41).

4.1.6.1. 28 Şubat Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Refahiyol Hükümeti döneminde, hükümete ve irticai faaliyetlere tepki gösteren sivil toplum kuruluşları, 28 Şubat sürecinin önemli destekçilerinden biri olmuştur. STK’lerin Anasol-D Hükümeti döneminde kabuklarına çekilmeleri, söz konusu örgütlerin 28 Şubat’a yönelik destek ve alakalarının zayıfladığı izlenimini yaratıyordu (Bölügiray, 1999: 199). 10 Kasım’da Atatürk’ü anma sırasında Ankara’da düzenlenen yürüyüş ile Refahiyol Hükümeti’ne karşı topyekûn bir muhalefet girişimi başlatılmıştır. Atatürkçü Düşünce Derneği, DİSK, KESK ve Türk-İŞ öncülüğünde başlatılan yürüyüşe sivil toplum kuruluşları 50.000 kişi ile destek vererek Refahiyol Hükümetine yönelik protesto gösterisi düzenlemiştir (Akpınar, 2001: 129).

28 Şubat sürecinde halk arasında “Beşli Çete” veya “Beş Ahbap Çavuşlar” olarak nitelendirilen; Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu (TESK) gibi birbirinden bağımsız hatta kimi zaman birbirine karşı olduğu bilinen sivil toplum kuruluşları, 6 Milyon imza kampanyasıyla

MGK kararlarının tarafları olduklarını beyan etmişlerdir (Kazan, 2000: 49). TOBB, Türk-İŞ, DİSK, TİSK ve TESK'in yanı sıra "laikliğin muhafızı" iddiasıyla kimi dernek, oda ve barolardan oluşan sivil toplum kuruluşları MGK kararlarını destekçisi olup Refahiyol Hükümeti'ni alaşağı etmeye yönelik başlatılan mücadelenin öncüsü olmuşlardır. Bahsi geçen sivil topluk kuruluşları, 28 Şubat sürecinde psikolojik savaşın taşeronluğuna üstlenmişlerdir. Bu sivil toplum kuruluşlarını bazıları "sivil beşli inisiyatif" olarak nitelendirmiştir. Örgütlerden bazıları, darbe olduğu takdirde destekleyeceklerini dahi ima etmişlerdir. İsmi "sivil", ancak ruhu "militer" olan bu örgütler, 28 Şubat'ın demokrasi sınavında başarısız olmuşlardır (Çetin, 2016: 131).

Refah Partisi'ne kapatılma davası açılması ile eş zamanlı olarak sivil toplum kuruluşları, RP'yi işbaşından uzaklaştırmaya yönelik nihai ikaz niteliğinde bir bildiri açıkladılar. Önce TOBB daha sonra TİSK, "Silahsız Kuvvetler"e müdahil oldu. Hükümetin derhal işbaşından uzaklaştırılmasını talep eden bildiride; TOBB, TİSK, TESK, TÜRK-İŞ gibi sivil toplum kuruluşlarının başkanlarının imzaları bulunuyordu (Akpınar, 2001: 286-287). Ordunun tabiriyle "Kahraman Beşli", demokrat kanadın ifadesiyle hain "Beşli Çete" olarak nitelendirilen TOBB, Türk- İŞ, TESK, DİSK ve TİSK 25 Mart 1998 tarihli ortak açıklamalarında "kurulacak azınlık hükümetinin tam destekçisi olacaklarını" ifade etmişlerdir (Çetin, 2016: 113). TÜSİAD da, 28 Şubat sürecinde önemli rol oynadığını belirtmekte yarar vardır.

İlk zamanlarda özellikle ekonomi alanında faaliyetlerde bulunan TÜSİAD, sonraki dönemlerde iç ve dış politikaya ilişkin her konuda görüş beyan etmiştir. Dahası ülke menfaatlerine işaret ederek kişisel çıkarlarını temel alan projeler ortaya atmıştır. Dolayısıyla sanayicilikten sıyrılarak rantiyeciliğe yönelmiştir (Kazan, 2000: 26).

28 Şubat sürecinin en büyük yandaşlarından biri de Oda başkanları olmuştur. Dönemin Esnaf ve Sanatçılar Dernekleri Başkanı, "Türk esnafının tarih boyunca en önemli özelliği irticaya ve dinciliğe karşı olmasıdır." ibaresini kullanmaktan çekinmemiştir (Aydın, 2012: 62).

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'a göre 28 Şubat sürecinin en demokrat sivil toplum örgütü Türk Silahlı Kuvvetleri (ordu) olmuştur (Çetin, 2016: 96).

4.1.7. YÖK ve Üniversiteler

YÖK ve bazı üniversiteler 28 Şubat döneminde, süreç yanlısı bir tutum sergilemişlerdir. Başbakan Erbakan'ın imam hatip konusundaki açıklamaları ve Refah Partisi'nin kılık-kıyafet ve başörtüsü gibi konulardaki hassasiyeti, RP-YÖK-üniversite gerilimini doğurmuştur. 28 Şubat'tan günümüze üniversite ve YÖK'e ilişkin en çok tartışılabilen konuların başında başörtüsü sorunu ve ikna odaları gelmektedir.

10 Kasım'dan sonra RP, DYP'nin de desteğini alarak "İnsan Hakları ve Demokrasi Paketi"ni hazırlamıştır. Paket ile kamu görevlilerine yönelik "Kılık-kıyafet Yönetmeliği"nin değiştirilmesi arzulanmıştır. Refah Partisi'nin insan haklarından sorumlu devlet bakanı Lütfi Esengün, "Yürürlükteki yönetmeliğin 12 Eylül müdahalesinin bir parçası olduğunu ve bu yönetmeliği değiştirmenin kendi görevleri olduğunu" ifade etmişti. Söz konusu teşebbüse üniversitelerin tepkisi gecikmemiş, 9 Eylül Üniversitesi Senato mensupları cüppelerini giyerek Cumhuriyet Meydanı'na akın etmişlerdir. Rektör Prof. Dr. Fethi İdiman açıkça Refah Partisi'ni suçlayarak Atatürk düşmanlığını sergileyenlerin asıl hedefinde laik cumhuriyetin yer aldığını ifade etmiştir. RP'nin yeni yönetmelik ile laik öğretim üyelerini hedef aldığı belirtilmiştir (Akpınar, 2001: 132-133).

4.1.7.1. Üniversiteler ve Türban Sorunu

Başörtüsü veya türban,¹⁰ tıpkı irtica gibi, hiçbir zaman diliminde net bir şekilde tanımlanabilmiş değildir. Başörtüsü, bir bakıma, 28 Şubat sürecinin sembolü olarak görülmüştür. Ancak, bu süreçte başörtüsü dini bir simge olmaktan ziyade siyasal bir simge olarak algılanmıştır (Aydın, 2012: 66-67).

Türkiye'de bir öğrenci türban konusunda ilk defa 1990'da AİHM'ye müracaat etmiş, ancak mahkeme, "üniversitede türbanlı olarak bulunulamayacağına" hükmetmiştir. Bir yıl sonra, aynı sebeple tekrar başvuruda bulunulmasına rağmen, mahkeme aynı gerekçeyi ileri sürerek ret kararı vermiştir. Daha sonra, Türk

¹⁰ Türban, başörtüsünün medyadaki karşılığıdır. Medya, yoğunlukla "türban" sözcüğünü kullanmaktadır. Kimileri türban ile başörtüsünü arasında bir fark görmemektedir; oysaki anlam olarak aralarında derin farklar olmasa da, türban geleneksel bir simge olarak kullanılmakta, başörtüsü ise modern bir yaşama işaret etmektedir.

vatandaşı iki kız öğrenci, türbanlı fotoğraflarından ötürü diploma alamadıklarını iddia ederek AİHM'ye Türkiye aleyhinde tazminat davası açmış; ne var ki mahkeme, AİHM Sözleşmesinin din ve vicdan hürriyeti ile ilgili 9. maddesine atfen davayı reddetmiştir (Bölügiray, 2003: 21).

28 Şubat MGK toplantısı ile alınan kararlardan hemen sonra Türkiye'de özellikle üniversite ortamında dindar kesime karşı ciddi baskılar söz konusu olmuştur. Bu süreçte İstanbul Üniversitesi yayınladığı genelge ile öğrencilerin yaşam tarzlarına (başörtüsü, kılık kıyafet, saç sakal) savaş açmıştır. Genelgeye riayet etmeyen öğrenciler okula alınmamış, öğrencilerden gelen yoğun tepkilere rağmen genelge yürürlükten kaldırılmamıştır. İstanbul Üniversitesi'nin bu uygulaması, Cerrahpaşa Tıp, Çapa Tıp ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi için emsal teşkil etmiştir. Gelinek noktada artık öğrencilerin İlahiyat Fakültelerine bile başörtülü olarak girilmesine müsaade edilmemiştir (Ceylan, 2012: 82).

Bu dönemde tesettürlü oldukları gerekçesi ile 100'ü aşkın öğrencinin okul ile ilişkisi kesilmiş, yüzlerce öğrenci sınava alınmamış ve uzaklaştırılma cezasına çarptırılmıştı. Hakları ihlal edilen binlerce öğrenci, aşağılanmış ve şiddete maruz bırakılmıştı. Tesettürle ilgili bir skandal da Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde diploma töreni sırasında yaşanmıştı. Okulu birincilikle bitiren tesettürlü öğrenci Hatice Toptan ile üçüncülükle bitiren tesettürlü Zeynep Samuk'un dereceleri başka öğrencilere verilmişti. Bununla da yetinilmemiş, sözü edilen iki tesettürlü öğrenciye tesettürlü olmaları gerekçe gösterilerek diplomaları da verilmemiştir (Bayramoğlu, 2007: 295-296).

4.1.7.2. İkna Odaları

28 Şubat sürecindeki en tartışmalı uygulamalardan biri de İstanbul Üniversitesi'nin başörtülü öğrenciler için oluşturduğu ikna odalarıydı. Başörtülü öğrencileri üniversiteye almayan okul idaresi, çareyi türbanlı öğrencilerin akademisyenlerce ikna odasına alınıp başlarını açtırmakta buldu (Birand ve Yıldız, 2012: 273). İkna odaları, başörtü yasağı çerçevesinde 1998-1999 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Avcılar Kampüsü'nde uygulamaya konulmuştur. Bu odalar aracılığıyla çok sayıda başörtülü öğrencinin okul ile ilişkisi kesilmiştir. Söz konusu

odalar, “başörtüsüzleştirme” teşebbüsü olarak oluşturulmuştur. Bu odalarda okula devam etmenin şartı olarak başın açılması öne sürülmüştür (Özer, 2015: 12-13).

İkna odaları, 28 Şubat sürecinde, insanların yaşam tarzlarından, inançlarından, düşünce ve vicdanlarından dolayı psikolojik işkenceye maruz kaldıkları bir uygulamadır. İkna odaları ile homojen bir toplum oluşturmak istenmiştir. Odalara alınan öğrenciler fiili şiddete maruz bırakılmamış; ancak öğrenciler psikolojik baskı yöntemiyle, kendilerince modern olmayan yaşam tarzından bursunun kesileceği vb. tehditlerle vazgeçirilmeye çalışılmıştır.

Özer’e göre ikna odalarındaki başörtülü öğrencilere yönelik psikolojik baskılar, İknanın olumlu anlamıyla hiçbir surette bağdaşmamaktadır. Bu odalarda İknaya olumlu tarafı ile değil dayatmacı yönü ile yaklaşmıştır. Başörtülülere potansiyel düşman olarak gören İknacılar, gerçek bir savaşta başvurulan metotları İkna odalarında kullanarak başörtülülere birebir etkisiz duruma sokma arayışında olmuşlardır. Bu odalarda sözlü müdahale sınırlarından uzaklaşan bir propaganda yöntemine başvurulmuştur (2015: 26).

4.2. AK PARTİ’NİN SÜREÇLE MÜCADELESİ

Ak Parti, 28 Şubat sürecinin uygulamalarına karşı çetin bir mücadele vermiştir. Ak Parti döneminde; AB’ye uyum çerçevesinde ordunun yönetimdeki ağırlığı azaltılmış, demokratikleşme ve uyum paketleri ile 28 Şubat sürecinden beri devam eden birçok uygulamaya son verilmiştir. Bu doğrultuda; başörtüsü yasağı kaldırılmış, meslek liselerine yönelik katsayı uygulamasına son verilmiş, YÖK’teki askeri üye kontenjanı kaldırılmış, Askeri Yargı (Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi) düzeni kaldırılmış, Kuran öğretimindeki yaş kısıtlamasının¹¹ önüne geçilmiş ve MGK önemli ölçüde sivilleştirilmiştir.

¹¹ 28 Şubat döneminin Kuran kuşlarına yönelik önemli bir uygulaması da, Kuran kursuna giden öğrencilere getirilen 12 yaş kısıtlamasıydı. Bu uygulama, 28 Şubat’tan 2011 yılına kadar devam etmiş, 2012 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı’nın çabaları ile kaldırılmıştır (Yeni Akit, 14 Ağustos 2016).

4.2.1. Ak Parti ve Başörtüsü Sorunu

Türkiye’de başörtüsü mağduriyeti en fazla yaşandığı yerler üniversitelerdi. Bu süreçte çok sayıda başörtülü öğrenci üniversitelerden uzaklaştırıldı. 2002 yılında iktidara gelen Ak Parti, yasağı birden kaldıramadı. Dahası, 2007’de “e-muhtıra” olarak değerlendirilen 27 Nisan bildirisinin yayımlanma gerekçelerinden biri de, Ak Parti’nin Cumhurbaşkanı adayı Abdullah Gül’ün eşinin başörtülü olmasıydı. 2007’de YÖK, başörtülü öğrencilerin üniversiteye girmesinin önündeki engelleri kaldırdı. YÖK başkanı, rektörlüklere gönderdiği talimatla başörtüsüne yasak getiren uygulamayı kaldırmış oldu. 2013’te Başbakan Erdoğan tarafından hazırlanan “demokratikleşme paketi” sayesinde kılık-kıyafet yönetmeliğinin 5. maddesinde değişikliğe gidilerek sınırlayıcı ibarelere son verildi ve böylece kamu çalışanları için de başörtüsü serbestisi getirildi. Ne var ki; askerler, emniyet mensupları, hâkim ve savcılar ilk etapta bu düzenlemenin dışında kaldı. Avukatlara yönelik başörtü yasağının önüne ise mahkeme kararları aracılığıyla geçildi. Kamu kurumlarındaki başörtüsü yasağının aşılmasından sonra başörtüsü sorunu parlamentoda da çözüme kavuştu. Hac ziyareti dönüşü Meclis Genel Kurulu çalışmalarına Ak Partili dört milletvekili (Gülay Samancı, Nurcan Dalbudak, Sevede Bayazıt Kaçar, Gönül Bekin Şahkulubey) başörtülü olarak katıldı. Oturum, sorunsuz tamamlandı. Böylece parlamentodaki başörtüsü yasağı da aşılmış oldu (Al Jazeera, 13 Aralık 2013).

Bu gün gelinen noktada başörtülülerin; Emniyet, Türk Silahlı Kuvvetleri dahil olmak üzere tüm kamu kurum ve kuruluşlarda çalışmalarının önünde hiçbir engel kalmamıştır. Özetle, Ak Parti döneminde başörtüsü serbestisi, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında yaygınlaştırılmış oldu.

4.2.2. Ak Parti ve Katsayı Engeli

1998 yılında başlatılan uygulama çerçevesinde meslek lisesi mezunları alan dışı tercihte bulduklarında katsayıları 0,3 ile çarpılırken, meslek lisesi dışındaki diğer okullardan mezun olanların katsayıları 0,8 ile çarpılmaktaydı. 2009 yılında YÖK Genel Kurulunca alınan karar doğrultusunda, meslek lisesi mezunlarının Öğrenci Seçme Sınavı’nda puan kaybı yaşamasının önüne geçildi. 2010 yılından itibaren tüm öğrencilerin katsayıları, eşit düzeyde, 0,15 ile çarpılarak hesaplandı.

Dahası bu düzenleme ile imam hatip lisesi mezunlarının da yer aldığı meslek lisesi mezunları, kendi alanları ile ilgili bölümleri tercih ettiklerinde orta öğretim başarı puanlarının ilaveten 0,06 ile çarpılacağı hususu güvence altına alındı (NTV, 20 Temmuz 2009).

1998’de uygulamaya konulan katsayı konusunun hedefinde esasen imam hatip liseleri yer almaktaydı. 28 Şubat MGK kararları ile başlatılan bu uygulama amacı, imam hatiplerin yaygınlaşmasını önlemektir. 2009’daki YÖK kararı ile imam hatip lisesi mezunlarına üniversiteye girişi kolaylaşmış oldu (Yeni Akit, 14 Ağustos 2016). İmam hatiplere yönelik katsayı sorununun aşılması ile imam hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerini tercih eden öğrenci sayısında kayda değer bir artış olmuştur. Katsayı farkının ortadan kaldırılmasında YÖK Genel Kurulu’nun yanı sıra Ak Parti’nin de büyük katkıları olmuştur.

4.2.3. Ak Parti ve Askeri Vesayet

2000’li yıllarda iç ve dış aktörlerin etkisiyle asker-siyaset ilişkilerinde önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşümün yaşanmasında; Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinin gereklilikleri, küreselleşme olgusu ve demokratikleşme ile beraber sivil toplum kavramının Avrupa ve Avrupa dışındaki ülkelerde de hissedilmesi etkili olmuştur. Bunun yanı sıra 2000 yılından sonra Türkiye’nin sosyo-ekonomik koşulları, Ak Parti’nin tek başına iktidara gelmesinde önemli bir faktör olmuştur (Cansever ve Kiriş, 2015: 372).

2001 yılında MGK’nin yapısına ve niteliğine ilişkin önemli düzenlemeler getirilmişti. Değişikle beraber, Başbakan Yardımcıları ve Adalet Bakanı Kurul’un üyesi olmuş, bunun yanı sıra, MGK kararlarının “tavsiye” mahiyetinde olacağı hükmü teyit edilmişti (AB Bakanlığı, 4 Temmuz 2017).

2004 yılında Avrupa Birliği’ne uyum sürecinin önemli bir ayağını oluşturan, MGK Genel Sekreterliği’nin sivilleşmesine yönelik önemli adımlar atılmıştı. YAŞ toplantısından sonra MGK Genel Sekreterliği’ne sivil bir yönetici atanmıştı. Yeni düzenleme gereği, genel sekreterin yardımcılarında biri sivil, diğeri asker olmuştu. Bunun yanı sıra, Kurum’daki asker sayısı da on dörtten dokuza indirilmişti (Radikal,

2 Ağustos 2004). Aynı yıl, Sayıştay'a askeri kurumları mali yönden denetleme yetkisi verilmiş, YÖK ve TRT gibi kurumlara askeri üye atama usulüne son verilmiştir (Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2004: 11-12).

2010 yılının Şubat ayında Bakanlar Kurulu, sivil organlara danışmadan orduya operasyon yapma yetkisi veren EMASYA Protokolü'nü kaldırılmıştır. Aynı yıl, Anayasa reformu ile Askeri Yargı'nın yetki alanı daraltılmış, YAŞ'ın askeri personelin ihracına yönelik kararlarına karşı yargı yolu açılmış, 12 Eylül darbesinin faillerinin yargılanmasının önündeki engeller kaldırılmış, Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları'nın işledikleri suçlar nedeniyle Yüce Divan'da yargılanmasının önü açılmıştır (AB Komisyonu, 2010: 11-12). 2010 yılında 28 Şubat'a yönelik önemli bir gelişme de, 28 Şubat sürecinin esas gerekçesini oluşturan irticanın bir iç tehdit olarak Kırmızı Kitap'tan çıkarılması olmuştur.

2013 yılına gelindiğinde Ak Parti askeri vesayete yönelik önemli bir düzenleme getirmişti. Yapılan değişiklikle daha önceki dönemlerde askeri müdahalelere meşru bir gerekçe kazandıran TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35. maddesindeki Cumhuriyet'i "koruma ve kollama" ibareleri değiştirilmişti (Cansever ve Kiriş, 2015: 380).

Ak Parti tarafından hazırlanan 18 maddelik anayasa teklifinin 13. maddesinde askeri yargıya ilişkin düzenlemelere yer verilmişti. Bu madde, disiplin mahkemeleri haricinde askeri mahkemeler kurulmamasını öngörmekteydi. Ancak savaş durumunda asker kişilerin görevleri ile alakalı işledikleri suçlara bakmakla görevli askeri mahkemelerin kurulmasına imkân tanınmıştı. 13. madde ile ilgili oylamaya 482 milletvekili katılmış, 343 "kabul" oyuna karşılık, 133 "ret" oyu kullanılmıştı (Akşam, 19 Nisan 2017).

YSK'nin 16 Nisan 2017 tarihli referandumun kesin sonuçlarını Resmi Gazetede yayımlamasıyla 18 maddelik anayasa teklifinde yer alan yargıya ilişkin düzenlemelerde yeni bir dönem başlamış oldu. Referandumun ardında Askeri Yargı'nın iki önemli yüksek mahkemesi (Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Askeri Yargıtay) kaldırılmış oldu. Askeri mahkemelerin tarihe karışmasıyla Askeri Yargı düzeninde görev yapan hâkim ve diğer üyelerin özlük hakları korunarak, 4 ay içinde

adli ve idari yargıda hâkim ve savcı olarak görev yapmalarının önü açılmış oldu (Milliyet, 29 Nisan 2017).

SONUÇ

28 Şubat Postmodern darbesinin üzerinden yirmi yılı aşkın bir zaman dilimi geçmesine rağmen, darbenin etkileri günümüzde kısmen de olsa halen hissedilmektedir. 28 Şubat “bin yıl devam edecek” denildi ise de 2002 yılında Ak Parti’nin iktidar olmasıyla söz konusu iddia önemli ölçüde geçerliliğini yitirmiştir. Bugün gelinen noktada ordunun siyasetteki ağırlığı büyük ölçüde kırılmıştır. Bu durumun sağlanmasında Ak Parti’nin çabalarının yanında, AB’ye uyum sürecinin gerekleri etkili olmuştur.

28 Şubat sürecinin temelini Menderes ile filizlenen, Özal ile yükselen ve Erbakan ile zirveye ulaşan ekonomik, siyasi, sosyal, dinsel, askeri politikalar oluşturmuştur. Türkiye’de 1950 yılına kadar resmi ideoloji ve modernizm merkezli homojen bir toplum oluşturma fikri hâkim olmuştur. Demokrat Parti iktidarı ile beraber dini değerler serbestçe ifade edilmeye başlamış, Anadolu sermayesinin temelleri atılmıştır. Menderes döneminde, tek parti döneminin ürünü olan Köy Enstitüleri’nin kapatılması ile imam hatip okullarının önü açılmıştır. Menderes döneminde yeni yeni filizlenen Anadolu sermayesi, Özal döneminde yükselişe geçmiş ve İstanbul merkezli burjuvaziye ciddi bir rakip olmuştur. Dahası Özal’ın ithal ikameci anlayışı yıkıp dışa açılan projeler tasarlamasıyla, başta büyük sermaye çevreleri olmak üzere toplumun birçok kesimi rahatsız olmuştur.

Bütün askeri müdahalelerde olduğu gibi 28 Şubat darbesinde de egemen aktör ordu olmuştur. 1960 darbesinden sonraki dönemlerde ordu siyaset alanının en etkin aktörü olmuştur. Ordunun siyasetteki etkisinin artmasında 1960 yılından sonra kurulan vesayet makamlarının (MGK, YAŞ, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Askeri Yargıtay) etkisi büyüktür. Bunun yanı sıra, TSK İç Hizmet Kanunu da darbelerin meşru bir kılıfa sokulmasında etkili olmuştur. Ancak Ak Parti’nin 2013’teki düzenlemesiyle TSK İç Hizmet Kanunu’nun darbeye meşru gerekçe

çıkaran ilgili maddesi değiştirilmiştir. Böylece ordunun, ülkenin durumundan vazife çıkararak siyasete müdahale edilmesinin önüne geçilmiş oldu. 28 Şubat sürecinde ordu, kendisini Anayasa'nın ve tüm sivil makamların üstünde görerek irticanın (Siyasal İslam'ın) manevralarını takip etmek amacıyla Batı Çalışma Grubu gibi illegal yapılar oluşturmuştur. Bu yapılar vasıtasıyla hem MGK kararları uygulamaya konulmuş hem de irtica ile ilişkilendirilen tüm kurumlar (imam hatip liseleri, vakıflar, kuran kursları...) merceğe altına alınmıştır.

28 Şubat, klasik darbelerden farklı bir yöntemle gerçekleştirildiği için "postmodern darbe" olarak nitelendirilmektedir. Klasik darbelerden (27 Mayıs, 12 Eylül) farklı olarak kanlı ve şiddete dayalı bir darbe olmamıştır. Ancak 28 Şubat sürecinde yaşananlar, psikolojik savaş stratejisinin önemli bir örneğini oluşturulmuştur. Süreçte fiili bir müdahaleden ziyade ideolojik dayatma metoduna başvurulmuştur. Ne var ki, Ordu, 28 Şubat darbesini tek başına gerçekleştirmemiş, medya, sivil toplum kuruluşları, bürokrasi, YÖK, üniversiteler, muhalefet partileri ve yargı organları da bu sürece destek vermiştir.

28 Şubat sürecinde medya, algı yönetiminin en önemli örneklerinden birini sergilemiştir. Medya tüm gücüyle sürecin taraftarı olmuştur. Bu süreçte basının yoğun propagandaları ile toplum manipüle edilmiş, Refahiyol Hükümeti'nin düşürülmesi için her türlü yola başvurulmuştur. Özellikle Hürriyet, Cumhuriyet, Milliyet ve Sabah gibi gazeteler sürecin büyük destekçisi olmuşlardır. Söz konusu gazeteler devrim yasalarının uygulanmasından yana olmuş ve ordu yanlısı bir tutum sergilemişlerdir. Azınlıkta kalan bazı gazeteler (Zaman) darbeye destek vermemiş ve gerilen ortamı yatıştırmaya çalışmışken bazı gazeteler de (Milli Gazete ve Yeni Şafak) darbeye açıkça karşı çıkmışlardır.

Avrupa Birliği'ne üye olmanın yolu ileri demokrasi ve sivil toplumun geliştirilmesinden geçmektedir. 28 Şubat sürecinde sivil toplum kuruluşları, yayınladıkları bildirimlerle seçimle başa gelmiş iktidarı alaşağı etmek için büyük çaba sarf etmişlerdir. 28 Şubat sürecinde, beş sivil toplum kuruluşunun (TOBB, TESK, TİSK, DİSK, Türk-İş) rolü etkin olmuştur. Bunun yanı sıra TÜSİAD da süreçte etkin bir rol oynamıştır. Dolayısıyla, söz konusu sivil toplum kuruluşları 28 Şubat'ın demokrasi sınavını verememişlerdir.

Demokrasinin olmazsa olmaz unsurları arasında yer alan muhalefet partileri, 28 Şubat sürecine ya kayıtsız kalmış ya da sürecin destekçisi olmuşlardır. Kimi partiler (ANAP, DSP ve CHP) iktidara gelmenin yolu olarak Refahyol Hükümeti'nin düşürülmesinden başka bir seçenek öngörmemişlerdir. Bundan dolayı, 28 Şubat MGK kararlarına destek verip kurulan yeni koalisyonda yer almışlardır. Koalisyon ortağı DYP'li bazı bakan ve milletvekilleri ile Cumhurbaşkanı da Refahyol Hükümeti'ni yıpratma girişimine kalkışarak darbenin destekçisi olmuşlardır.

28 Şubat süreci, Türkiye'de atanmışların (askeri bürokrasi) seçilmişlerden (sivil bürokrasi) ne kadar güçlü olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu süreçte, seçimler başa gelenler, askeri bürokrasinin dayatmaları sonucu istifâ etmek zorunda kalmıştır. Dahası, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan çok sayıda sivil ve askeri bürokrat, "irtica" gerekçesiyle tasfiye edilmiştir.

28 Şubat sürecinde yargı siyasallaşmıştır. Yargı organları süreçte ilk olarak, Refah Partisi ve Fazilet Partisi'ni "irtica" gerekçesiyle kapatmışlardır. Kapatma davalarında, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay belirleyici olmuştur. İkinci olarak yargı organları, tarafsızlığını kaybederek Genelkurmay Başkanlığı tarafından organize edilen "irtica brifinglerine" katılmışlardır. Böylelikle süreçte, yargının tarafsızlığına ve bağımsızlığına ve hukuk devleti anlayışına gölge düşürülmüştür. Aynı şekilde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, Refah Parti'nin kapatılma davasına ilişkin başvurusunu reddederek dolaylı yoldan sürecin destekçisi olmuştur.

YÖK ve üniversiteler de 28 Şubat yanlısı bir tutum sergilemişlerdir. Özellikle kılık-kıyafet konusunda Refahyol Hükümeti ile YÖK zaman zaman karşı karşıya gelmiştir. Öteden beri süregelen başörtüsü sorunu, 28 Şubat Postmodern darbesinden sonra kurulan "ikna odalarında" farklı bir boyuta ulaşmıştır. İkna odalarında ideolojik dayatmayla başörtülü öğrencilerin başlarını açmaları istenmiştir.

28 Şubat sürecini meydana getiren zihniyet için en önemli tehdit irtica idi. Özellikle 1994 yerel seçimleri ve 1995 genel seçimlerinde Refah Partisi'nin önlenemez yükselişi ile beraber "irtica" tehlikesi baş göstermiştir. Bu yükselişten sonra gündemin birinci maddesi irtica olmuştur.

Refah Partisi'nin 1994 ve 1995 seçimlerindeki başarısında, kuşkusuz ki 1990-1995 yılları arasında yaşanan gelişmeler etkili olmuştur. Bu yıllar; yaşanan faili meçhul cinayetler, terör, siyasi ve ekonomik kriz, koalisyon hükümetlerinin kısa ömürlü koalisyonlar sebebiyle Türkiye'nin en karanlık yıllarından olmuştur. Bundan dolayı Refah Partisi, bir alternatif olarak seçmenin beğenisini toplamıştır. 1996 yılında DYP ile iktidar ortağı olan RP, bir yıl sonra ordu ve sivil aktörlerin etkisiyle istifaya zorlanmıştır. Türkiye'yi 28 Şubat'a götüren iç ve dış faktörler söz konusu olmuştur.

İç faktör olarak irtica öne sürülmüştür. Susurluk krizi, Başbakanlık'ta tarikat liderlerine verilen iftar yemeği, Taksim ve Çankaya'ya cami yapma projesi, Aczimendiler'in rejim karşıtı faaliyetleri, Kudüs gecesinde yaşananlar, Refah Partisi'nin önde gelen temsilcilerinin laiklik dışı söylemleri, Refahyol Hükümeti'nin denk bütçe ve havuz sistemi ile başta büyük sermaye çevreleri ve medya olmak üzere birçok kesimin çıkarlarını zedelemesi 28 Şubat sürecinin iç sebeplerini oluşturmaktadır. Bu şekilde Refah Partisi ve ona yakınlığı ile bilinen kurumlar yakın takibe alınmıştır.

28 Şubat sürecinin düşünsel arka planı; demokrasi, laiklik, Kemalizm, modernizm ve İslamcılık gibi siyasi düşünce kalıpları oluşturmaktadır. 28 Şubat sürecindeki tartışmalar, söz konusu siyasi düşünce kalıpları üzerinden yürütülmüştür. Özellikle demokrasi ve laiklik vasıtasıyla askeri müdahale meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. 28 Şubat'ın yaşanmasında; soğuk savaş döneminde komünizmin panzehri işlevini üstlenen, ancak Sovyet tehdidinin kalkmasıyla önemli bir tehdit konumuna gelen "İslamcılık" düşüncesinin rolü yüksek olmuştur. 1980 sonrasında dünyada ve Türkiye'de yeni yeni filizlenen İslamcılık cereyanı, 1990'larda giderek güçlenmiş ve Refah Partisi ile beraber zirveye ulaşmıştır. 28 Şubat süreci din ve laiklik tartışmaları üzerine inşa edilmiştir.

Başbakan Erbakan'ın yurt dışı gezi programında Müslüman ülkelerin yer alması hem ülke içindeki muhalif kesimleri hem de NATO, İsrail, AB ve ABD'yi rahatsız etmiştir. Erbakan, ilk yurt dışı seyahatini İran'a yapmış sonrasında ise Libya'ya geçmiştir. Söz konusu iki ülke de Batılı devletlerce terörist ilan edilmiştir. Erbakan, D-8 girişimi ile "İslam Ortak Pazarı"ni kurma arayışında olmuştur. Nitekim

1997 yılında Erbakan'ın yoğun çabaları ile D-8 Topluluğu kurulmuştur. Böylece menfaatleri zedelenen iç ve dış güçler, 28 Şubat darbesine tepki göstermemiş ya da darbeyi doğrudan veya dolaylı olarak desteklemişlerdir.

ABD, İsrail, AB ve AİHM, 28 Şubat müdahalesini açıkça desteklemeseler de darbeyi kınayacak bir açıklamada bulunmamışlardır. AİHM, Refah Partisi'nin kapatılmasını haklı bularak darbeye dolaylı olarak katkıda bulunmuştur. AB ise, 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde ordunun siyasetteki ağırlığını gözardı ederek Türkiye'ye aday ülke statüsü vermiştir.

28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında ordu, 18 maddelik istekleri dönemin Başbakanı Necmettin Erbakan'a dayatmış, Erbakan istifa etmek zorunda kalmıştır. Maddeler arasında en çok tartışmaya konu olan “sekiz yıllık kesintisiz eğitim” idi. Bu madde ile imam hatip okullarının önü kesilmek istenmiştir. Kaldı ki, Refahyol'dan sonra kurulan Anasol-D Hükümeti'nin ilk icraatları arasında sekiz yıllık kesintisiz eğitim uygulamasını parlamentodan geçirmek olmuştur.

Anasol-D Hükümeti'nden sonra Anasol-M Hükümeti kurulmuştur. Ne var ki bu hükümet, üç buçuk yıllık ömrüne rağmen beklentileri karşılamamıştır. 2001 krizi ile beraber erken seçim tartışmaları gündeme gelmiş ve 2002 genel seçimlerinde Milli Görüş temelli Ak Parti tek başına iktidar olmuştur. Ak Parti'nin iktidar olmasında 28 Şubat sürecinin etkisi yadsınmaz.

Ak Parti döneminde, sivilleştirme çabaları ile ordunun siyasetteki varlığı kırılmaya çalışılmış, daha iktidarın ilk yıllarına AB'ye üye olmanın gerekleri doğrultusunda başta MGK'nin yapısı olmak üzere sosyal, ekonomik, askeri, hukuki alanda önemli adımlar atılmıştır. AB'ye uyum ve demokratikleştirme paketleri ile “Kopenhag kriterleri” önemli ölçüde sağlanmıştır.

Ak Parti, işe MGK'nin yapı ve görevlerini değiştirmekle başlamıştır. Anasol-M Hükümeti döneminde MGK'deki sivil üye sayısı artırılmıştır. Başbakan yardımcıları ve Adalet Bakanları da Kurul'un doğal üyesi olmuştur. Ak Parti iktidarıyla öncelikle MGK genel Sekreterliği'nin yapısı değiştirilmiş, Kurul'daki asker sayısı düşürülmüş ve genel sekreterin asker olma zorunluluğu kaldırılmıştır.

Ayrıca, 12 Mart Muhtırası'nın ürünü olan Devlet Güvenlik Mahkemeleri de kaldırılmıştır.

2007 yılında Cumhurbaşkanlığı krizi yaşanmış, Genelkurmay Başkanlığı internet sitesinde yayımlanan bildiri ile Ak Parti'ye gözdağı verilmiştir. Bildiride Ak Parti'nin politikalarının laiklikle bağdaşmadığı dolaylı olarak dillendirilmiş ve ordunun görevleri hatırlatılmıştır.

Ak Parti, iktidarda olduğu 2002-2017 yılları arasında; başörtüsü yasağını kaldırmış, YÖK, TRT, RTÜK gibi kurumlara asker temsilci atama usulüne son vermiş, meslek liselerine yönelik katsayı engelini kaldırmış, Kuran öğretimindeki yaş kısıtlamasını kaldırmış ve Askeri Yargı düzenini kaldırmıştır. Böylelikle askeri vesayet rejimini yıkmaya yönelik önemli adımlar atmıştır. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında askeri vesayetın üstüne daha çok gidilmiştir. Bugün gelinen noktada, ordunun yönetimdeki ağırlığı yok denecek kadar minimize edilmiştir.

Ne var ki, Ak Parti'nin büyük çabalarına rağmen 28 Şubat süreci, yeterince aydınlatılamamıştır. Süreçte yaşanan mağduriyetlerin mutlak surette giderilmesi için hukuki bir sürecin başlatılması gerekmektedir. Çok sayıda insan 28 Şubat sürecinin uygulamalarından mağduriyet yaşamışken 28 Şubat'ın failleri büyük uğraşlardan sonra nihayet hak ettikleri cezalara çarptırılmışlardır.

KAYNAKÇA

- AB Bakanlığı (4 Temmuz 2017), <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=24882> (Erişim tarihi: 08.02.2018).
- AB Komisyonu (2010). *Türkiye 2010 İlerleme Raporu*. Brüksel.
- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. (4. Baskı). A. F. Yıldırım (Çev). İstanbul: Hil Yayınları.
- Ahmad, F. (2016). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. (15. Baskı). Y. Ologan (Çev). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akın, K. (2000). *Milli Nizam'dan 28 Şubat'a Olay Adam Erbakan*. (1. Baskı). İstanbul: Birey Yayınları.
- Akpınar, H. (2001). *28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü*. (1. Baskı). Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Akşam (19 Nisan 2017), <http://www.aksam.com.tr/guncel/yeni-anayasa-maddeleri-nelerdir-18-madde-anayasa-tam-metni/haber-586967> (Erişim tarihi: 08.02.2018).
- Akşener, M. (2012). 28 Şubat'ta Orduyu İstanbul Dükalığı Tetikledi. A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt 1: Ne Oldu? İçinde (127-149)*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Al Jazeera (13 Aralık 2013), <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiyede-basortusu-yasagi-nasil-basladi-nasil-cozuldu> (Erişim tarihi: 06.02.2018).
- Althusser, L. (2016). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (5. Baskı). A. Tümerterkin (Çev). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Avrupa Toplulukları Komisyonu (2004). *Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu*. Brüksel.
- Aydın, M. (2012). Darbecilikte Son Perde: 28 Şubat. A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat Cilt III: Ne Değişti? İçinde (57-75)*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2017). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. (5. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ayyıldız, İ. (2016). *28 Şubat Nedir?* (1. Baskı). Ankara: Liberte Yayınları.
- Balcı, M. (2000). *MGK ve Demokrasi: Hukuk, Ordu, Siyaset*. (3. Baskı). İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Balcı, M. (2012). 28 Şubat Daha Çok Ekonomik Baskı Yoluyla Halkın ve İktidarın Sindirildiği Bir Darbe Sürecidir. A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat Cilt 2 İçinde (45-61)*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Bayramoğlu, A. (2007). *28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi*. (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilgin, D. (2012). Medyadaki Eski Kafalarda Kıpırdanmadan Eser Yok. Hala Devletçi, Hala Yalanların Takipçisi... A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt 1: Ne Oldu? İçinde (189-203)*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Birand, M. A. (1984). *12 Eylül Saat 04.00*. İstanbul: Karacan Yayınları.
- Birand, M. A. ve Yıldız, R. (2012). *Son Darbe 28 Şubat*. (8. Baskı). İstanbul: Doğan Kitap Yayınevi.
- Birand, M. A., DüNDAR, C., ve Çaplı, B. (2000). *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi*. (5. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Birand, M. A., DüNDAR, C., ve Çaplı, B. (2006). *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*. (11. Baskı). İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Bostancı, N. (2012). Tarihi Arka Planıyla 28 Şubat. A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt III: Ne Değişti? İçinde (77-89)*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Bölügiray, N. (2004). *AKP Değişiyor Mu? 28 Şubat Süreci-4* (1. Baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bölügiray, Nevzat. (1999). *28 Şubat Süreci-I (Süreç)*. (1. Baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bölügiray, Nevzat. (2000). *28 Şubat Süreci-2 (Refahiyol Dönemi)*. (1. Baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bölügiray, Nevzat. (2003). *Türban Savaşı 28 Şubat Süreci-3*. (1. Baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Can, B. (2012). İstikamet Üzere Olun ki, İşleriniz İstikamet Üzere Olsun. A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt 2 İçinde (63-79)*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Cansever, N. ve Kiriş, H. M. (2015). Türkiye’de Ordu Siyaset İlişkileri Çerçevesinde Ak Parti-TSK Etkileşimine Bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 20(3), ss. 361-384.

Cevizoğlu, Hulki. (2001). *Generalinden 28 Şubat İtirafı “Postmodern Darbe”*. (1. Baskı). Ankara: Deniz Kabuğu Yayınları.

Ceylan, N. (2012). Sivas’ta Yaşananlar Bir Senaryonun Yürürlüğe Konuşuydu. A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt 2 İçinde (81-95)*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Çetin, H. (2016). *Türk Siyasal Hayatında Krizler, Kahramanlar ve Hainler Siyasal Kaos ve Siyasal Kaos ve 28 Şubat Dönemi: 1993-2003*. (1. Baskı). Ankara: Orion Kitabevi.

EĞİTİM-BİR-SEN (2014). *Rakamlarla 28 Şubat Raporu*. Ankara.

Erdoğan, M. (2012). *28 Şubat Günlüğü Postmodern Darbenin Anatomisi*. (1. Baskı). Ankara: Orion Kitabevi.

Göle, N. (2011). *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine*. (4. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

Gürkan, H. (2011). *28 Şubat Sürecinin Türk Eğitim Sistemine Etkileri ve İktidar-Muhalefet Partilerinin Tutumu*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: ÇÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürses, E. (2009). *Türk Siyasal Hayatında Milli Güvenlik Kurulu’nun Yeri: 28 Şubat Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: GÜ. Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Gürses, E. (2012). *28 Şubat Demokrasi Ters Şeritte* (1. Baskı). İstanbul: Şule Yayınları.

Güzel, H. C. (2012). 28 Şubat’a Dair. A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat Cilt III: Ne Değişti? İçinde (105-120)*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Hale, W. (2014). *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*. (1. Baskı). A. Fethi (Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/225858/_28_Subat_in_ustunden_14_yil_gecti.html

<http://www.secim-sonuclari.com/1991> (Erişim tarihi: 20.10.2017).

<http://www.secim-sonuclari.com/1995>, (Erişim tarihi: 23.10.2017).

<http://www.secim-sonuclari.com/1999> (Erişim tarihi: 22.01.2018).

<http://www.secim-sonuclari.com/2002> (Erişim tarihi: 22.01.2018).

<https://www.yenisafak.com/gundem/hafizalardaki-kara-leke-28-subat-3164536>
(Erişim tarihi: 15.06.2018).

https://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuculari/index.php?yil=1994
(Erişim tarihi: 21.10.2017).

İlcak, N. (1999). *28 Şubat Sürecinde Din Siyaset ve Laiklik*. (1. Baskı). İstanbul: Birey Yayınları.

İnce, D. (2014). 28 Şubat Haberciliği: Bir Meşruiyet Restorasyonu. *İlef dergisi*. 1(1). ss. 57-87.

İslam Kavakçı, M. (2012). Müslüman Olacaksınız Deniyor; Ancak Devletin Uygun Gördüğü Çerçeve İçerisinde Diye Ekleniyor. A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt 1: Ne Oldu? İçinde (377-397)*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Karahan, H. (2012). 28 Şubat Süreci: Postmodern Bir Finansal Darbe. A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt III: Ne Değişti? İçinde (121-133)*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Kazan, Ş. (2000). *Öncesi ve Sonrasıyla 28 Şubat*. (1. Baskı). Ankara: Keşif Yayınları.

Kazan, Ş. (2014). *28 Şubat: Postmodern Bir Darbenin Anatomisi*. (2. Baskı). T. Çetinkaya (Ed.). Ankara: MGV Yayınları.

Kentel, F. (2012). 28 Şubat: Son Açık Saldırının Sonu. A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt III: Ne Değişti? İçinde (147-167)*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Kışlalı, A. T. (2001). *Kemalizm Laiklik ve Demokrasi*. (7. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Kışlalı, A. T. (2014). *Siyaset Bilimi*. (16. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Kongar, E. (2016). *28 Şubat ve Demokrasi*. (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Mardin, Ş. (2013). *Türkiye'de Din ve Siyaset*. (18. Baskı). M. Türköne ve T. Önder (Der). İstanbul: İletişim Yayınları.

Milliyet (29 Nisan 2017), <http://www.milliyet.com.tr/askeri-yargitay-ve-ayim-kaldirildi-gundem-2441186/> (Erişim tarihi: 08.02.2018).

Nohutçu, A. (2012). *Kamu Yönetimi*. (8. Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.

NTV (20 Temmuz 2009), <https://www.ntv.com.tr/turkiye/yok-katsayi-uygulamasini-kaldirdi%2cywcOPJKV7ESa6iJsaP4pcw> (Erişim tarihi: 08.02.2018).

- Orakoğlu, B. (2012). Bu İçin İçinde İhanet Var. A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt 1: Ne Oldu? İçinde (493-517)*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Öcal, B. (2009). *12 Eylül'den 28 Şubat'a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi*. ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, Sayı: 1/4.
- Özer Demirkol, G. (2015). *Psikolojik Bir İşkence Metodu Olarak İkna Odaları*. (2. Baskı). İstanbul: Ekin Yayınları.
- Özgan, A. (2008). *28 Şubat Sürecinin Siyasal Açıdan Neden ve Sonuçları*. Yüksek Lisans Tezi. Muğla: MÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, S. (2013). *Belgelerle 28 Şubat Düinden Bugüne*. (1. Baskı). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Perinçek, D. (2012). *28 Şubat ve Ordu*. (2. Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Radikal (2 Ağustos 2004), <http://www.radikal.com.tr/turkiye/mgkda-sivil-donem-basliyor-718375/> (Erişim tarihi: 08.02.2018).
- Sezen, S. (2000). Milli Güvenlik Kurulu Üzerine. *Amme İdaresi Dergisi*. 33(4). ss. 63-83.
- Taşgetiren, A. (2012). 28 Şubat: İslam'ı Azaltma Operasyonu. A. Babacan (Ed.). *Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt III: Ne Değişti? İçinde (181-197)*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Tokgöz, O. (1994). 1991 Genel Seçiminde Refah Partisi: Siyasal Reklamlarda Yer Alan İmgeler ve Söylem Üzerine Bir Araştırma. *Amme İdaresi Dergisi*. 27 (1). ss.19-41.
- Türköne, M. (2011). *Siyaset*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Tüylü, Ö. S. (2012). *Türkiye'de Askeri Darbelerin Karizma Üretme İşlevi: 28 Şubat Süreci ve Adalet ve Kalkınma Partisi Örneğinde Sosyolojik Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: SÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeni Akit (14 Ağustos 2016), <http://www.yeniakit.com.tr/haber/ak-parti-tabulari-yikiyor-202379.html> (Erişim tarihi: 06.02.2018).
- Yıldız, A. (Der.). (2000). *28 Şubat Belgeler*. (1. Baskı). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Yüksel, E. (2004). *Medya Güvenlik Kurulu: 28 Şubat Sürecinde Medya, MGK ve Siyaset Bağlantısı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Zürcher, E.J. (2015). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (31. Baskı). Y. Saner (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

EK 1. 28 Şubat MGK Kararları (Aydın ve Taşkın, 2017: 519-520).

1. *Demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ni hedef alan rejim aleyhtarı faaliyetler karşısında ödün verilmemelidir. Anayasa'nın 174. maddesinde koruma altına alınan Devrim Kanunları'nın ödün verilmeden uygulanması esastır. Hükümet, icraatında Devrim Yasaları'na uygunluğu sağlamakla görevlidir.*
2. *Savcılar, Devrim Yasaları'nın ihlalini oluşturan davranışlar karşısında harekete geçmelidirler. Yasaları ihlal eden dergahlar kapatılmalıdır.*
3. *Sarı ve cübbeli giyim şeklinin özendirildiği görülmektedir. Kılık ve kıyafetleri bu yasaya ters düşen kişilerin onurlandırılmamaları gerekir.*
4. *Anayasa'nın 163. maddesinin kaldırılmasının yarattığı hukuki boşluklar, irticai akımların ve laikliğe aykırı tutumların güçlenmesine yol açmıştır. Bu boşlukları telafi edecek yasal düzenlemeler getirilmelidir.*
5. *Eğitim politikalarında yeniden Tevhidi Tedrisat Kanunu ruhuna uygun bir çizgeye gelinmelidir.*
6. *Temel eğitim 8 yıla çıkarılmalıdır.*
7. *İmam-hatip okulları toplumdaki bir ihtiyacı karşılamak üzere kurulmuşlardır. Bu ihtiyacın fazlası olan imam hatip okulları, meslek okullarına dönüştürülmelidir. Ayrıca kökten dinci grupların kontrolünde olan Kuran kursları kapatılarak, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda düzenlenmelidir.*
8. *Devlet dairelerinde ve belediyelerde kökten dinci bir kadrolaşma hareketi sürdürülmektedir. Hükümet, bu kadrolaşmanın önüne geçmelidir.*
9. *Cami yapımı gibi dini konuları siyasi amaçlar için istismar etmeye dönük olan her türlü davranışlara son verilmelidir.*

10. *Pompalı tüfekler kontrol altına alınmalı ve gerekirse pompalı tüfek satışları yasaklanmalıdır.*

11. *İran'ın Türkiye'deki rejimi istikrarsızlığa itmeyi amaçlayan çabaları yakın takibe alınmalıdır. İran'ın Türkiye'nin içişlerine karışmasını önleyici politikalar uygulanmalıdır.*

12. *Yargı mekanizmasının daha etkin çalışmasını sağlayacak ve yargı bağımsızlığını güvence altına alacak, hükümetin tasarruflarından koruyacak düzenlemeler bir an önce getirilmelidir.*

13. *Son dönemlerde Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarını hedef alan tahriklerde büyük artış gözlenmektedir. Bu sataşmalar TSK içinde rahatsızlığa yol açmaktadır.*

14. *İrticai faaliyetlere karıştıkları için TSK'daki görevlerine son verilen subay ve astsubayların belediyelerde istihdam edilmelerinin önüne geçilmelidir.*

15. *Partilerin belediye başkanları ve il, ilçe yöneticilerinin konuşma ve davranışları da Siyasi Partiler Yasası'nın sorumluluk alanına sokulmalıdır.*

16. *Tarikatların denetimindeki finans kuruluşları ve vakıflar aracılığıyla ekonomik güç haline gelmeleri dikkatle izlenmelidir.*

17. *Laiklik aleyhtarı yayın çizgisi olan TV kanalları ve özellikle radyo kanallarının verdikleri mesajlar dikkatle izlenmeli ve bu yayınların Anayasa'ya uygunluğu sağlanmalıdır.*

18. *Mili Görüş Vakfı'nın bazı belediyelere yaptığı usulsüz para transferleri durdurulmalıdır.*

EK 2. MGK'nin 1997 Tarih ve 406 Sayılı Kararı'nın Eki (Perinçek, 2012: 25-28).

1- *Anayasamızda Cumhuriyet'in temel nitelikleri arasında yer alan ve yine Anayasa'nın 4. Maddesi ile teminat alınan laiklik ilkesi büyük bir temizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.*

2- *Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği Milli Eğitim Bakanlığı'na devri sağlanmalıdır.*

3- *Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması akımından:*

a) *8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurttta uygulamaya konulmalı.*

b) *Temel eğitim almış çocukların, ailelerin isteklerine bağlı olarak, devam edebileceği Kur'an kurslarının Milli Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.*

4- *Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık, ayın din adamları yetiştirmekle yükümlü milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.*

5- *Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nca incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.*

6- *Mevcudiyetleri 677 sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzenininin zedelenmesi önlenmelidir.*

7- *İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askeri Şura kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nden (TSK) ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK'yi dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınlar kontrol altına alınmalıdır.*

8- *İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasadışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK'dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkan verilmemelidir.*

9- TSK'ya aşırı dinci kesimlerden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.

10- Ülkemiz çağdışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel çatışmadan korunmak için İran İslam Cumhuriyeti'nin ülkemizdeki rejim aleyhtarı faaliyet, tutum ve davranışlarına mani olunmalı, bu maksatla İran'a karşı komşuluk münasebetlerimizi ve ekonomik ilişkilerimizi bozmayacak, fakat yıkıcı ve zararlı faaliyetlerini önleyecek bir tedbirler paketi hazırlanmalı ve yürürlüğe konulmalıdır.

11- Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetler yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.

12- T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasası ve bilhassa Belediyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademedede kesin önlemler alınmalıdır.

13- Kıyafet ile ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağdışı bir görünüme yönlerecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.

14- Çeşitli nedenlerle verilen, kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemleri polis ve jandarma bölgeleri esas alınarak yeniden düzenlenmeli, bu konuda kısıtlamalar getirilmeli, özellikle pompalı tüfeklere olan talep dikkatle değerlendirilmelidir.

15- Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.

16- Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bu tür yasadışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılmalıdır.

17- Ülke sorunlarının çözümünü “Millet kavramı yerine ümmet kavramı” bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.

18- Büyük Kurtarıcı Atatürk’e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunu istismar edilmesine fırsat verilmemelidir.

EK 3. Başbakan Ecevit’in 1999 Tarihli İrtica ile Mücadele Genelgesi
(Aydın ve Taşkın, 2017: 524-525).

1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasamızda belirtilen temel niteliklerine karşı yürütülen rejim aleyhtarı irticai, yıkıcı ve bölücü faaliyetlere karşı alınan önlemlerin eş güdümünü sağlamak ve uygulamayı izlemek üzere kurulan Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu’nun çalışmalarını etkin bir şekilde yürütmektedir.

2. Siyasi iradenin, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel niteliklerini yok etmeye yönelmiş bulunan irticai faaliyetlerle mücadelede tüm devlet kurumları ve kamu görevlilerinin arkasında ve desteğinde olduğundan kuşku duyulmaksızın, kamu görevlilerince irticai faaliyetlerle mücadeleye ilişkin olarak daha önce çıkarılmış olan Başbakanlık direktif ve genelgelerinin uygulanmasına mevcut mevzuat çerçevesinde devam edilecektir.

3. Merkez teşkilatında Bakanlar, taşra teşkilatında vali ve kaymakamlar, dinin siyasi, ekonomik, ticari, sosyal veya diğer şekillerdeki istismarına karşı her türlü önlemi alacaklar, yasalara uymadıkları belirlenenler hakkında gerekli yasal işlemler ilgili kamu görevlilerince tereddütsüz yerine getirilecektir. Kamu görevlileri

irticai faaliyetler ile mücadelede zafiyet göstermeyecekler ve özellikle kılık kıyafet yönetmeliği hükümlerini titizlikle uygulayacaklardır.

4. İrticai faaliyet, eğitim yolu ile gençliği ele geçirmeye de yönelmiş olduğundan, vakıflar, özel kuruluşlar, belediyeler ve şahıslar tarafından kurulan özel öğretim kuruluşları ile özel yurt, pansiyon ve kurslar üzerindeki devletin gözetim ve denetimi ilgili ve sorumlu kamu kurumlarınca etkin bir şekilde gerçekleştirilecektir. Ayrıca, bu kuruluşların sistemli ve etkin bir şekilde denetimini sağlayacak mevzuat düzenlemeleri yürürlüğe konulacak, yasalarla çizilen çerçevenin dışında faaliyet gösterdikleri belirlenenler hakkında gerekli yasal işlemlerim süratle yapılmasına özen gösterilecektir.

5. Vatandaşlarımızın kutsal dini duygularını istismar ederek, topladığı kaynakları irticai faaliyetlerin finansmanına yönelten dernek, vakıf, şirket ve bunun gibi diğer kuruluşlar nezdinde yürütülmekte olan il ve ilçe merkezli denetimlerin kapsamının genişletilmesi sağlanacak ve denetleme sonuçlarının izlenmesi için ilgili tüm devlet kuruluşları üzerlerine düşen görevleri eksiksiz olarak yerine getireceklerdir.

6. İrticai faaliyetlerin bir kısmı da devletin bütçe olanaklarının yetersizliğini istismar etmekte olduğundan, vali ve kaymakamlar, il ve ilçelerdeki okul çağındaki çocuklarımızın öğrenim, barınma ve kurs gereksinimlerini belirleyerek, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonundan da yararlanmak suretiyle gerekli önlemleri alacak veya olanakların yeterli olmadığı hallerde, gerekli önlemlerin alınması için girişimlerde bulunacaklardır.

7. İrticai ve bölücü yayın yapan radyo ve televizyon istasyonlarına karşı ilgili devlet kuruluşları, yasaları eksiksiz bir şekilde uygulayacaklardır.

8. İrtica ile mücadelenin bir hükümet politikası olmaktan öte, Cumhuriyetimizin geleceği açısından bir devlet politikası olduğu gerçeğinden hareketle, bu mücadelenin siyasal yaşamdaki değişikliklerden etkilenmeden sürdürülmesi gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini yok etmeye yönelen irticai faaliyetlere karşı mücadelede başarı, devletin bütün kurum ve

kuruluşlarının görevlerini zamanında, etkin ve eş güdümlü içinde yapmalarına bağlıdır. Bu mücadelede, Cumhuriyet Hükümeti, başta vali ve kaymakamlarımız olmak üzere, tüm devlet kurumlarındaki her düzeydeki kamu görevlisinin yanında olmaya devam edecektir.

Ek 4. 28 Şubat'tan Sonra Yeniden Doğuş Partisi Tarafından Yayınlanan “Demokratik Muhtıra” (Güzel, 2012: 115).

1. Türkiye Cumhuriyeti demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir. Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.

2. 4 Şubat'ta tanklar yürütülüp 28 Şubat'ta muhtıra verildiğinde, Türkiye antidemokratik müdahalelerin olduğu örtülü bir darbe sürecine girmiştir. Egemenliğin kullanılması, kişilere, zümre ve sınıflara bırakılmaya başlanmış, bazı kişiler ve organlar kaynağını Anayasadan almayan devlet yetkilerini kullanmışlar ve Anayasa ihlal edilmiştir.

3. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin görevi yurt savunmasıdır. Bu görevi hakkıyla yaptığına inandığımız Türk Ordusu'na sevgimiz ve saygımız sonsuzdur. Ancak, silahlı kuvvetlerin bu görevin dışına çıkması ve sivil demokratik yönetime herhangi bir şekilde müdahalesi kabul edilemez.

4. Yoğun darbe söylentilerinin yaygınlaştığı günümüzde ilan ediyoruz ki; bir gün demokratik hukuk devletine ve anayasal düzene karşı, hangi gerekçe ile olursa olsun, sıcak bir müdahalede bulunulursa ve açık bir darbe yapılırsa; bu antidemokratik müdahaleye karşı çıkacağız ve sonuna kadar direnerek mücadele edeceğiz.

5. Demokrasiye ve hukuka inanan herkesi antidemokratik müdahalelere karşı demokratik tavır almaya ve mücadeleye davet ediyoruz.

Ek 5. 27 Nisan 2007 Tarihli “E-Muhtıra” Bildirisi (Aydın ve Taşkın, 2017: 533-534).

Türkiye Cumhuriyeti devletinin, başta laiklik olmak üzere, temel değerlerini aşındırmak için bitmez tükenmez bir çaba içerisinde olan bir kısım çevrelerin, bu gayretlerini son dönemde artırdıkları müşahede edilmektedir. Uygun ortamlarda ilgili makamların, sürekli dikkatlerine sunulmakta olan bu faaliyetler; temel değerlerin sorgulanarak yeniden tanımlanması isteklerinden, devletimizin bağımsızlığı ile ulusumuzun birlik ve beraberliğinin simgesi olan milli bayramlarımıza alternatif kutlamalar tertip etmeye kadar değişen geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Bu faaliyetlere girişenler, halkımızın kutsal dini duygularını istismar etmekten çekinmemekte, devlete açık bir meydan okumaya dönüşen bu çabaları din kisvesi arkasına saklayarak, asıl amaçlarını gizlemeye çalışmaktadırlar. Özellikle kadınların ve küçük çocukların bu tür faaliyetlerde ön plana çıkarılması, ülkemizin birlik ve bütünlüğüne karşı yürütülen yıkıcı ve bölücü eylemlerle şaşırtıcı bir benzerlik taşımaktadır.

Bu bağlamda;

Ankara’da 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamaları ile aynı günde Kuran okuma yarışması tertiplenmiş, ancak duyarlı medya ve kamuoyu baskıları sonucu bu faaliyet iptal edilmiştir.

22 Nisan 2007 tarihinde Şanlıurfa’da; Mardin, Gaziantep ve Diyarbakır illerinden gelen bazı grupların da katılımı ile o saatte yataklarında olması gereken ve yaşları ile uygun olmayan çağ dışı kıyafetler giydirilmiş küçük kız çocuklarından oluşan bir koroya ilahiler okutulmuş, bu sırada Atatürk resimleri ve Türk bayraklarının indirilmesine teşebbüs edilerek geceyi tertipleyenlerin gerçek amaç ve niyetleri açıkça ortaya konulmuştur.

Ayrıca, Ankara’nın Altındağ ilçesinde “Kutlu Doğum Şöleni” için ilçede bulunan tüm okul müdürlerine katılım emri verildiği, Denizli’de İl Müftülüğü ile bir siyasi partinin ortaklaşa düzenlediği etkinlikte ilköğretim okulu öğrencilerinin

başları kapalı olarak ilahiler söylediği, Denizli'nin Tavas ilçesine bağlı Nikfer beldesinde dört cami bulunmasına rağmen, Atatürk İlköğretim Okulu'nda kadınlara yönelik vaaz ve dini söyleşi yapıldığı yolunda haberler de kaygı ile izlenmiştir.

Okullarda kutlanacak etkinlikler, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili yönergelerinde belirtilmiştir. Ancak, bu tür kutlamaların yönerge dışı talimatlarla yerine getirildiği tespit edilmiş ve Genelkurmay Başkanlığınca yetkili kurumlar bilgilendirilmesine rağmen herhangi bir önleyici tedbir alınmadığı gözlenmiştir.

Anılan faaliyetlerin önemli bir kısmının bu tür olaylara müdahale etmesi ve engel olması gereken mülki müsaadesi ile ve bilgisi dahilinde yapılmış olması meseleyi daha da vahim hale getirmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Cumhuriyet karşıtı olan ve devletimizin temel niteliklerini aşındırmaktan başka amaç taşımayan bu irticai anlayış, son günlerdeki bazı gelişmeler ve söylemlerden de cesaret almakta ve faaliyetlerinin kapsamını genişletmektedir.

Bölgemizdeki gelişmeler, din ile oynamanın ve inancın siyasi bir söyleme ve amaca alet edilmesinin yol açabileceği felaketlerin ibret alınması gereken örnekleri ile doludur. Kutsal bir inancın üzerine yüklenmeye çalışılan siyasi bir söylem veya ideolojinin inancı ortadan kaldırarak, başka bir şeye dönüştüğü, ülkemizde ve ülke dışında görülebilmektedir. Malatya'da ortaya çıkan olayın bunun çarpıcı bir örneği olduğu ifade edilebilir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin çağdaş bir demokrasi olarak, huzur ve istikrar içinde yaşamasının tek şartının, devletin Anayasamızda belirlenmiş olan temel niteliklerine sahip çıkmaktan geçtiği şüphesizdir.

Bu tür davranış ve uygulamaların, Sn. Genelkurmay Başkanı'nın 12 Nisan 2007 tarihinde yaptığı basın toplantısında ifade ettiği "Cumhuriyet rejimine sözde değil özde bağlı olmak ve bunu davranışlarına yansıtmak" ilkesi ile tamamen çeliştiği ve Anayasa'nın temel nitelikleri ile hükümlerini ihlal ettiği açık bir gerçektir.

Son günlerde, Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde öne çıkan sorun, laikliğin tartışılması konusuna odaklanmış durumdadır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türk Silahlı Kuvvetleri bu

tartışmalarda taraftır ve laikliğin kesin savunucusudur. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri yapılmakta olan tartışmaların ve olumsuz yöndeki yorumların kesin olarak karşısındadır, gerektiğinde tavrını ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacaktır. Bundan kimsenin şüphesinin olmaması gerekir.

Özetle, Cumhuriyetimizin kuruluşu Ulu Önder Atatürk'ün, "Ne mutlu Türküm diyene!" anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır.

Türk Silahlı Kuvvetleri, bu niteliklerin korunması için kendisine kanunlarla verilmiş olan açık görevleri eksiksiz yerine getirme konusundaki sarsılmaz kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu kararlılığa olan bağlılığı ile inancı kesindir.

Kamuoyuna saygı ile duyurulur.